

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

TOM
XIII
KNJIGA 2

^DOKUMENTI KRALJEVINE ITALIJE
1942.

BEOGRAD
1972.

D O K U M E N T I
JEDINICA, KOMANDI I USTANOVA
KRALJEVINE ITALIJE

1. januar 1942 — 31. decembar 1942.

BR. 1

**IZVEŠTAJ KOMANDE 2. ARMIIJE OD 2. JANUARA 1942.
GENERALŠTABU KOPNE NE VOJSKE O VOJNO-POLITIČ-
KOJ SITUACIJI U HRVATSKOJ I U BOSNI I HERCEGOVINI¹**

POVERUIVO

**KOMANDA 2. ARMIIJE
Odeljenje I**

Br. prat. 1/70/. Pov.

Vojna pošta bf. 10, 2. januar 1942-XX

Predmet: Situacija u Hrvatskoj² i u okupiranim zonama.

**GENERALŠTABU KR. KOV
Operativnom odeljenju**

Vojna pošta 9

U poslednje vreme ustanici u Hrvatskoj postaju sve opasniji.

Priliv jakih grupa ustanika iz Srbije, što je predviđena posledica nedavnih nemačkih operacija³, porast broja novih pristalica, koje su u šumu oterali glad i ustaški progoni, prisilna regrutacija četnika u nekim mestima gde oni imaju glavnu reč — povećali su brojno stanje već postojećih bandi, čija je aktivnost sve jača i agresivnija.

¹ Original u Nacionalnom arhivu u Vašingtonu (dalje: NAV), a snimak originala u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (dalje: AVII), NAV-T-821, rolna (dalje: r.) 356/540—4.

² Odnosi se na teritoriju NDH.

³ Reč je o operacijama nemačke 342. i delova nemačke 704. pešadijske divizije protiv slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji krajem novembra i početkom decembra 1941. Pod pritiskom nadmoćnih neprijateljskih sna-

Početak zime naterao je ustanike da pojačaju pritisak na gradove (Sarajevo — Travnik — Kladanj — Tuzlu — Banju Luku) i na sela, kako bi našli mesta podesna za zimovanje.

U ovom času najjače se borbe vode u oblasti Banje Luke, u zoni Kladanj — Vareš i u okolini Sarajeva, koje je s tri strane okopoljeno od ustaničkih bandi.⁴

Posebno su osetljivi sektori: Foča — Kalinovik, koji za četničke bande predstavlja jedna od ulaznih vrata, i Bileća — Trebinje, u našoj drugoj zoni, gde crnogorske komunističke bande, koje na konjima prodiru od hercegovačko-crnogorske granice, neprekidno brojno jačaju i prema našoj okupaciji zauzimaju odlučno neprijateljski stav.⁵

Odjek povećane aktivnosti ustanika oseća se, naravno, i u zonama koje smo mi okupirali; najviše u trećoj zoni,⁶ gde su četničko-komunističke bande najbrojnije na sektoru Petrova gora, Grmeč, oblast oko Varcar-Vakufa, u zoni Kupres — Donji Vakuf i u Crnoj Gori; u manjoj se meri oseća u drugoj zoni,⁷ gde deluju ustaničke grupe ograničenog broja, koji se menja zavisno, od opasnosti — istinske ili izmišljene — od ustaških elemenata, koji su se sada vratili u sela i zbog kojih stanovništvo beži u šume tražeći zaštitu od ustanika; izuzetak u drugoj zoni čini sektor Bileća — Trebinje, gde postoji znatna opasnost od crnogorskih komunističkih bandi.

U suštini posedovanje vojne i civilne vlasti u drugoj zoni omogućava mi da — uprkos suprotnom delovanju pojedinih predstavnika hrvatskih vlasti i neredu koji je izazvala loša organizacija snabdevanja namirnicama — održavam red i relativan mir, tako da većina stanovništva ispoljava poverenje prema

ga, a po naređenju VS NOP odreda Jugoslavije, glavnina NOP odreda iz zapadne Srbije i Šumadije povukla se u Sandžak (Arhiv VII, reg. br. 3—2, k. 1986; Oslobođilački rat naroda Jugoslavije, 1. knj. — u daljem tekstu: Oslobođilački rat, 1. knj., str. — VII, Beograd, 1963, str. 119—120).

⁴ Tada je na području Banje Luke dejstvovao 2. krajiški NOP odred, a na teritoriji istočne Bosne dejstvovalo je šest partizanskih odreda (Romanijski, »Zvijezda«, Birčanski, Ozrenski, Majevički i Kalinovički, ukupno 6.000 do 7.000 boraca), kao i 1. proleterska brigada, koja se s Vrhovnim štabom, krajem decembra 1941, dz Rudog, preko s. Medede, prebacila na teritoriju Romanijskog odreda. Glavnina partizanskih snaga se nalazila na prostoru Sarajevo — Višegrad — Zvornik (Oslobođilački rat, knj. 1, str. 140—141, 177—179; A. Đonlagić, M. Leković: »Njemačka ofanziva na istočnu Bosnu«, Vojno delo, Beograd, 1962, str. 66—70).

⁵ O dejstvima NOP odreda Crne Gore u tom periodu na teritoriji Hercegovine vidi dok. br. 36.

⁶ i ⁷ Drugom ili demilitarizovanom zonom italijanske okupatorske vlasti su nazivale deo teritorije NDH koji se protezao od anektirane ili prve zone do linije Zdihovo — Tounj — Hum (k. 863) — Plitvički Léskovac — Prijeboj — pl. Plješivica — Mazin — Trubar — Jadovnik — pl. Šator — Vel. Golija — pl. Cincar — Dragniči — Malovan — pl. Ljubuša — pl. Prenj — Lisac — Bjelašnica (k. 1864) — Troglav (k. 1415).

nama. U trećoj zoni, naprotiv, gde jača aktivnost ustanika iziskuje energičniju i odlučniju akciju, pomanjkanje svake vlasti *otežava i čini nedovoljnim i neodlučnim naše delovanje, što kod stanovništva pothranjuje osećanje da smo mi nemoćni, izlaže italijanske trupe bolnim gubicima i šteti našem ugledu.*

Okupacija cele Hrvatske od strane italijanskih trupa sigurno bi poboljšala opštu situaciju u zemlji, ali uz dva preduslova:

da se raspoláže dovoljnim brojem trupa, kako bi se zaposeli najvažniji centri Hrvatske i u njima uspostavili garnizoni, tako da bi bezbednost bila u dovoljnoj meri zagarantovana;

— da se, pored vojnih, odrede i neki privredni ciljevi, od kojih bi zemlja imala stvarnu i istinsku korist.

Sto se tiče prvog preduslova smatram da bi snage s kojima sam okupirao zemlju bile dovoljne — bar po mojoj oceni; što se, pak, tiče drugog bilo bi potrebno savladati teškoće prouzrokovane nemačkom privrednom penetracijom koja je u zemlji već sada zauzela — uz punu saglasnost hrvatskih vlasti — pozicije apsolutne i neosporne prevlasti.

Ovaj moj lični utisak potvrdila je i informacija iz poverljivog izvora prema kojoj smo se mi odrekli okupacije Hrvatske zbog pritiska koji su na vladu u Zagrebu izvršili nemački general Glez Horstenau [Glaise Horstenau]⁸ i nemačke privredne organizacije.

Izgleda, doista, da je general Glez Horstenau, inače izvrstan poznavalac prilika u Hrvatskoj, koji u Zagrebu razvija ne samo vojnu već i političku aktivnost, izvršio uticaj — koji je znatan — na maršala Kvaternika⁹ i na članove vlade u Zagrebu, kako bi propao plan naše okupacije Hrvatske.¹⁰

Novi zadatak koji se sada postavlja pred Armiju — a to je da čvrsto zatvori demarkacionu liniju i da u saradnji s trupama

Trećom zonom je nazivano područje između demilitarizovanog dela i demarkacione linije između trupa fašističke Italije i nacističke Nemačke, a koja se uglavnom protezala linijom pl. Plešivica — Kravarske gorice — s. Pokupsko — s. Trepča — s. Čemernica — s. V. Vranovina — s. Bosanska Bojna — Ljubina — s. Miška Glava — s. Trnova — Razboj (k. 590) — s. Kozica — s. Stričići — Radaljica (k. 1080) — s. Gustovara — s. Trnovo — k. 1052 — s. Ljuša — s. Kopčić — Suhe jele — Vuković — pl. Bjelašnica — pl. Jahorina — Goražde — Rudo (vidi 1. knj ovog toma dok br. 14, 19 i 20).

⁸ Glez Horstenau Edmund (Edmund von Glaise und von Horstenau), general-major, tada sa zvanjem »nemački general u Zagrebu« (od 1. novembra 1942. g. »opunomoćeni nemački general u Hrvatskoj«).

⁹ Slavko Kvaternik, zapovjednik cjelokupne oružane snage: ministar domobranstva, doglavljanik-vojskovođa. Italijani su zvanje »doglavljanik-vojskovođa« preveli, u duhu svoje vojne terminologije, kao maršal.

¹⁰ Opširnije o tom planu vidi 1. knj. ovog toma, dok. br. 203.

iz Crne Gore zaposedne liniju na Drini — stavlja ovu komandu pred ozbiljne probleme, posebno u pitanju operativnog snabdevanja, koje prirodni uslovi ovog kraja i kratkoća raspoloživog vremena još više otežavaju. Pa ipak, biće učinjeno sve što je moguće kako bi se u određenom roku, do 15. januara, izvršio pokret i zaposeli položaji.¹¹

Sigurno je da će se ustaničke bande, proterane nemačkom akcijom, sručiti na našu demarkacionu liniju, koja, da bi izdržala, mora da bude posebno jako utvrđena; pored bandi koje će doći sa hrvatske teritorije, linija treba da odoli i akcijama ustaničkih bandi iz treće zone koje mogu da deluju u samoj pozadini linije.

Da bi slika o situaciji bila što potpunija treba se osvrnuti i na držanje hrvatske vojske, vlasti i stanovništva prema nama.

Smatram da bi bilo dobro da hrvatske snage ignorišemo: a to znači da na njih ne treba uopšte unapred računati. Uzalud je nabrajati uzroke i navoditi činjenice koje dokazuju ovu moju tvrdnju, jer one su sada već poznate; pri sadašnjem stanju stvari treba sasvim sigurno smatrati *da je mentalitet hrvatske vojske, počevši od maršala Kvaternika pa gotovo do celdkupnog sastava trupa, zbog različitih uzroka, izričito antiitalijanski.*

Ponašanje hrvatskih vlasti prema nama je suviše često dvo-smišleno i neiskreno, a moglo bi se zaključiti da je takvo ponašanje posledica uputstava primljenih s viših mesta. U okupiranim zonama imam za to brojne primere, navodim:

- neodgovarajuće snabdevanje stanovništva namirnicama s ciljem da se pojača neraspoloženje stanovništva, favoriziranje komunističke propagande i, sledstveno tome, povećanje broja redova ustanika;
- hrvatske vlasti pokušavaju da uspostave tajne veze s rukovodiocima ustanka, kako bi se postigao sporazum o zajednič-
- koj borbi protiv Italijana;
- vraćanje ustaša i njihov prijem u žandarmeriju, čime se ponovo potpalila mržnja i strast, a sve to škodi našem delovanju u pravcu smirivanja;
- opstrukcionizam hrvatskih železničara, koji podstiče Zagreb, što je dovelo do žalosnih posledica (npr., u H. Moravicama¹²).

¹¹ Reč je o pokretima u vezi s nemačkim traženjem da italijanske jedinice sadejstvuju u operacijama nemačkih trupa za uništenje partizanskih snaga u istočnoj Bosni. Međutim, ti pokreti nisu ostvareni a učešće italijanskih jedinica u planiranoj operaciji svelo se na angažovanje samo jednog alpskog bataljona iz Višegrada, koji je guverner Crne Gore 11. januara stavio na raspolaganje nemačkoj Komandi radi zaposedanja s. Moseča (vidi 1. knj., dok. br. 203).

¹² Reč je o Srpskim Moravicama, kod Vrbovskog, koje su vlasti NDH preimenovala u Hrvatske Moravice.

Pa ni stanovništvo nam nije naklonjeno: iredentističke demonstracije, sa zahtevima za vraćanje Dalmacije, održane su na Jelačićevom trgu u Zagrebu 25. o. m.; neprijateljski poklici za vreme prikazivanja dokumentarnog filma **Luče** (Luce) u bioskopu »Evropa« u Zagrebu ukazuju na postojanje raspoloženja koje je, iako se ispoljava putem sporadičnih kolektivnih manifestacija manjeg broja lica, ipak dosta rasprostranjeno, i mase ga osećaju.

Držanje hrvatskog stanovništva prema Nemcima, makar i da nije prijateljsko, posebno zbog toga što ih Nemci pljačkaju, ipak refleksno pokazuje određeni afinitet na kulturnom planu i u zajedničkim tradicijama; takvo držanje posebno podržava nada da će ih Nemci u budućnosti podržati u traženju nacionalnih revandikacija na našu štetu.¹³

Posmatrajući situaciju kroz njene bitne vidove dolazi se do zaključka da bi *bilo poželjno maksimalno pojačati okupaciju druge zone*, koja nam nudi mogućnost uspostavljanja stabilne granice lancem Dinare i povoljne uslove sa stanovišta bezbednosti, a priobalnoj zoni dovoljan i potreban odušak.

Okupacija treće zone, bez potrebnog posedovanja civilne i vojne vlasti, *izlaže naše trupe uzaludnim ljudskim žrtvama, šteti našem ugledu*. Takvo stanje, dakle, izaziva materijalne teškoće i *moralnu štetu*, što nam se drugim prednostima ne nadoknađuje na odgovarajući način.

Bez obzira na to kakvo će se rešenje prihvatiti u vezi s trećom zonom, bilo bi korisno već sada koncentrisati sve aktivnosti na drugu zonu, nastojeći da se:

- progresivno eliminiše, uz mnogo takta, svaki hrvatski uticaj;
- da se spreči jačanje hrvatskih garnizona i povratak ustaša;
- da se spreče zlodela i, nakon odlaska nepoželjnih hrvatskih vlasti, da se obezbedi u zoni red i mir.

Pored toga, moglo bi se, čim to bude bilo moguće, početi sa izučavanjem nove vojne granice duž Dinare.

GENERAL.
NAZNAČENI KOMANDANT ARMIIJE
V.¹⁴ **Ambrosio** [V. Ambrosio]

¹³ je ⁰ raspoloženju ustaša, kao i drugih profašističkih i separatističkih grupa u Hrvatskoj, koje su, nezadovoljne oduzimanjem hrvatskih teritorija od strane fašističke Italije, smatrale da se uz podršku hitlerovske Nemačke mogu uspešnije da suprotstave aspiracijama italijanskih fašista. Opširnije o tome vidi 1. knj., dok. br. 10.

¹⁴ Vittorio (Vittorio Ambrosio)

BR. 2

IZVEŠTAJ KOMANDE 2. ARMIIJE OD 3. JANUARA 1942. GENERALŠTABU KOPNE NE VOJSKE O PREGOVORIMA IZMEĐU ČETNIČKOG PREDSTAVNIKA DOBROSAVA JEVD ĐEVIĆA I IZASLANIKA VLADE NDH LOGORNIKA PO LJAKA¹

P R E P I S

KOMANDA 2. ARMIIJE

I odeljenje

POVERLJIVO

Br. prot. 1/99/.Pov. Vojna pošta br. 10, 3. januar 1942 — XX

**Predmet: Sastanak između dr Jevđevića² i Poglavnikovog iza-
slanika logornika Poljaka.**

GENERALŠTABU KR. KOPNE NE VOJSKE
Operativnom odeljenju

Vojna pošta br. 9

Dr Jevđević, naš konfident nastanjen u Splitu, obavestio je ovu Komandu da će se u trećoj desetini meseca decembra u njegovom stanu voditi razgovori između pomenutog Jevđevića,³ kao eksponenta srpsko-bosansko-hercegovačkih krugova, i delegata hrvatske vlade, koji je upućen iz Zagreba s posebnim zadatkom da prouči mogućnost postizavanja sporazuma između Hrvata i Srba — pravoslavaca.

Naredio sam — s obzirom na važnost razgovora, važnost ličnosti koje treba da kontaktiraju i predmet razgovora — da se razgovor snimi i po mogućnosti reprodukuje. Zbog toga je u Split upućen magnetofon, koji je, na prikladan način, bio spojen s mikrofonom, a zatim postavljen u sobi za razgovore, što je omogućilo reprodukciju razgovora snimljenog na trakama.

¹ Snimak prepisa (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 356/580.

² Dobrosav

³ Opširnije o kontaktima Jevđevića i italijanskih okupacionih vlasti u tom periodu i kasnije vidi izveštaj Komande 6. armijskog korpusa od 5. januara 1943. Višoj komandi oružanih snaga »Slovenija — Dalmacija« (AVII, reg. br. 1/5—19, k. 425).

Razgovor je vođen dana 30. decembra u Splitu od 11 do 11,50 časova; vodili su ga poglavnikov izaslanik logornik Poljak, ataše pri Glavnom ustaškom stanu u Zagrebu, i dr Jevđević.

Mikrofon je bio ubačen u običan radio-aparat koji se nalazio u sobi u kojoj je razgovor vođen i zatim povezan s magnetofonom u drugoj sobi stana.

Snimljeno je 10 traka, čija je reprodukcija omogućila da se na nepobitno siguran način prati tok razgovora.

U prilogu dostavljamo reprodukovane najznačajnije delove ovog razgovora koji u potpunosti razotkriva istinska osećanja hrvatske vlade prema nama.

Originalne trake stoje na raspolaganju tom Glavnom štabu.

GENERAL,
NAZNAČENI KOMANDANT ARMIJE
Potpisao V. Ambrozio

Dopisano rukom: Prepis upućen Njegovom veličanstvu kralju i caru

Prepis upućen Njegovom kraljevskom visočanstvu preatolonasledniku

KOMANDA 2. ARMIJE .

I ODELJENJE

Vojna pošta 10, 2. januar 1942/XX

Sažeti pregled razgovora koji je vođen 30. decembra od 11 do 11,50 časova između bivšeg poslanika skupštine dr Jevđevića i logornika Poljaka, atašea pri Glavnom ustaškom stanu u Zagrebu, poglavnikovog izaslanika.

Traka br. 1

Nakon upoznavanja Jevđevića s Poljakom i gospodom iz pratnje Poljak izlaže koji su ciljevi njegove misije i kontakta sa bivšim jugoslovenskim poslanikom.

Poljak dodaje da nije ovlašten za preuzimanje obaveza prema pobunjenicima, već samo da uspostavi bliži kontakt u cilju

orijentacije, o čemu će izvestiti Poglavnika, ministra Artukovića⁴ i ostale zainteresovane.

Jevđević: »Postoji li s Vaše strane dobra volja da dođe do sporazuma?«

Poljak: »Da, bez daljnje! Pokolj kojem prisustvujemo kako s jedne tako i sa druge strane treba da se obustavi, jer će inače i Hrvati i Srbi biti totalno istrebljeni; rat koji smo uzajamno vodili 20 godina i koji je sada dostigao poznate nam razmere treba da se prekine i apsolutno je potrebno da nađemo neki drugi put za regulisanje naših nesuglasica.«

Jevđević: »Ali situacija je strašno iskomplikovana. Da li je Poglavnik spreman da nam vrati sve ono što je oduzeo?«

Poljak: »Da, bez daljnje!«

Traka br. 2

Jevđević: »Da li je hrvatska vlada spremna da ponovo primi na posao mnoge otpuštene, koji su sada nezaposleni?«

Poljak: »Više no jedno takvo lice već je vraćeno na posao.«

Jevđević: »Kakav je vaš stav prema dr Mačeku?«⁵

Poljak: »To je beskorisno pitanje, ne radi se o tome ko će sutra biti na čelu države, Pavelić⁶ ili Maček, to je pitanje drugostepene važnosti, radi se o tome da se spase narod.«

Jevđević: »Vi ste saveznici Nemačke, Italije, Bugarske i Mađarske. Pretpostavljajući da će sutra Osovina izgubiti rat, sigurno je da ćemo se mi razračunati s Mađarskom i sa Bugarskom. **Sto** bi u tom slučaju uradio Poglavnik i njegova vojska, dozvoljavajući mogućnost da će preživeti katastrofu? Da li bi bili s nama ili protiv nas? Da li bi nam pomogli da dobijemo ono što su nam Bugarska i Mađarska oduzele?«

Poljak: »**Sto** se tiče Mađarske sigurno je da ćemo biti uz vas, a što se tiče Bugarske zauzeli bismo neutralni stav.

⁴ Andrija

⁵ Vladimir

⁶ Ante

Traka br. 3

Jevđević: »Mi smo se u prvom svetskom ratu borili za oslobođenje i hrvatskih teritorija, a vi ste nas izdali, a zatim ste Dalmaciju prodali Italijanima.«

Poljak: »Mi nismo izdali Hrvate, već otmičare iz Beograda. Kao Hrvat i ustaša veoma žalim što smo došli do tačke na kojoj smo sada, ali Vam mogu reći da, što se tiče Dalmacije, čitav hrvatski narod i vojska su protiv Italije. Svugde se peva dalmatinska iredentistička pesma »Malena je Dalmacija . . .«, zatim »Zadar, Trst i Rijeka, sloboda vas čeka . . .«. U Jugoslaviji, tj. u zajedničkoj državi, Hrvati i Srbi nisu uživali ista prava, iako je službeno postojala potpuna jednakost«.

Lice iz pratnje (izgleda da je to bivši major jugoslovenske vojske koji je pratio Poljaka)⁷: »Vi dajete Nemcima i Italijanima sve što od vas traže, samo da bi mogli ubijati Srbe . . .«

Traka br. 4

Poljak: »Bilo bi potrebno da Vi dođete u Zagreb radi pregovora sa hrvatskom vladom . . .«

Jevđević: »Polazna tačka za sve to bilo bi izjednačenje prava ispovedanja veroispovesti...«

Poljak: »Smatram da je to moguće, jer, što se tiče verskog pitanja, mi smo samo protiv Jevreja«.

Jevđević: »Da li će se Srbi smeti vratiti u mesta gde je većina Srba? Da li će biti data opšta amnestija za političke prestupe u korist svih lica koja su bila upletena u događaje poslednjih meseci? Da li je Poglavnik spreman da obustavi kazneni postupak protiv mnogih koji su optuženi i uhapšeni samo kao sumnjivi?«

Poljak: »Verujem da je spreman«.

Jevđević: »U slučaju povoljnog ishoda rata za Italiju i Nemačku da li ćete hteti da i nadalje budete isturen i određeni Nemaca i Italijana ili ćete radije zadržati vaše krajeve i nama prepustiti naše, kako bi na taj način moglo da dođe do sporazuma među nama?«

⁷ Tako u dokumentu. Redakcija ne raspolaže podacima o kome je majoru bivše jugoslovenske vojske reč i da li se on nalazio u pratnji Poljaka ili Jevđevića.

Poljak: »To je jasno. Glavni neprijatelj čitavog hrvatskog naroda i vojske je Italija, i mi bismo bili spremni da se izmirimo sa Srbima.«

Traka br. 5

Poljak: »Italijani su nerado viđeni u čitavoj Hrvatskoj: kada prolaze italijanski vojnici, svet ih gleda s prezirom, pa čak ih i pljuje. Naprotiv, kada prolaze Nemci, svet ih gleda sa uvažanjem ili je, u najgorem slučaju, indiferentan, ali na Italijane »pljuju« kako muškarci, tako i žene. To dokazuje raspoloženje Hrvata u odnosu na Italijane, a to je neraspoloženje sada zaoštre-
no zbog Dalmacije ..

Jevđević: »Razgovarajte sa Artukovićem i ostalim ministrima, objasnite im stvar i donesite nam konkretne odgovore; tada ću ja moći da odem u zone gde je izbila pobuna, razgovaraću s komandantima ustanika, objasniću im sve i nastojaću da smirim duhove, ako još bude na vreme; na taj način ćemo dokazati da smo preduzeli sve što je bilo moguće"da do sporazuma do-
• de. Ja, ipak, ništa ne mogu da garantujem, jer nisam ni predstavnik srpske vlade, a još manje srpske države«.

Traka br. 6

Poljak:

»Bilo bi bolje da Vi dođete u Zagreb i da direktno razgovarate sa Artukovićem. Mi bismo Vam dali propusnicu. Ako Vi i pored toga ne možete da imate poverenja, ja bih ostao kao talac do Vašeg povratka. ..

Mi imamo dokaze da je italijanska vlada pružila pomoć četnicima u oružju i municiji. Kod gospodina. .. pronađena je puška poreklom iz . . . (neki italijanski odred), a kod drugih lica pronađene su bombe takođe italijanskog porekla.

Italijanske trupe koje okupiraju hrvatsku teritoriju ogromno koštaju Hrvate, jer mi smo ti koji snosimo troškove okupacije. Hrvatska zbog duhovnih, političkih i privrednih razloga, a nadasve zbog vojnih razloga, ne može da ostane bez Dalmacije,

Italijanima je u interesu da se Srbi i Hrvati međusobno uništavaju i da ginu: eto zbog čega su s jedne

strane naši saveznici, a sa druge strane vas snabdeva-ju oružjem, da biste se borili. To je stara priča »podeli pa vladaj«.

Pavelić je ispravan i plemenit čovek.«

Jevđević: »Nemci su uz vas, podržavaju vas na sve načine . . .«

Poljak: »Da, to je istina.«

Jevđević: »No situacija između Italijana i Nemaca nije baš jasna.«⁸

Poljak: »Italijani su do sada imali najveće gubitke, takođe i u Hrvatskoj njihove su žrtve velike. No oni će u svakom slučaju biti na gubitku, bilo da Osovina pobedi ili izgubi rat; oni će svakako nastradati. U slučaju nemačke pobeđe desiće se kao što se to priča u anegdoti o 15 šibica (1).«

Traka br. 7

(Govore o ranijoj političkoj situaciji, tačnije o periodu pred svetski rat).

Jevđević: » . . . kod vas postoje, na kraju krajeva, dve glavne struje, na čelu jedne je Pavelić, na čelu druge Kva-ternik.

Prva je naklonjena Italiji, druga Nemačkoj . . . Izgleda da je dr Pavelić sasvim na strani Italije.«

Poljak: »Da ste razgovarali š Pavelićem, bili biste suprotnog mišljenja.«

(1) Tzv. anegdota o 15 šibica, koja se priča po Zagrebu, govori o sudbini koja očekuje Italiju posle pobedonosnog ishoda rata za Osovinu. Igra se igra na kraju koje jedan od dvojice ostaje bez šibica, dok su u početku šibice bile prividno podeljene na jednake delove. Protagonisti su Hitler i Musolini. (Primedba odeljenja).

⁸ Prema prilogu koji se nalazi na kraju ovog dokumenta, u kome je pod naslovom: »Sažeti pregled razgovora od 30. decembra 1941. koji je vođen u Splitu između bivšeg poslanika skupštine dr Jevđevića, eksponenta srpsko-bosanskih, hercegovačkih krugova, logornika Poljaka, atašea pri Glavnom ustaškom stanu u Zagrebu, Poglavnikovog izaslanika«, data kratka verzija tog razgovora, na str. 2, stoji:

»Govoreći o italijansko-nemačkim odnosima Poljak [a ne Jevđević — primedba redaktora] ih je definisao kao »ne sasvim jasne«. Dodao je da su i do sada Italijani takođe u Hrvatskoj imali najveće gubitke, bilo da Osovina pobedi ili da bude poražena »loše će proći« (misli na Italijane).« Vidi AVII, NAV-T-821, r. 354,539—90.

Traka br. 8

(Ponovo veoma opširno razgovaraju o politici uopšte).

Traka br. 9

(Govore o Rusiji i komunističkoj opasnosti).

Jevđević: »Dobro, ja sam spreman da s vašom propusnicom otputujem u Hrvatsku i garantujem Vam da će za vreme mog odsustvovanja neprijateljstva biti obustavljena i molim Vas da to isto bude učinjeno i s vaše strane; obustava neprijateljstava trajaće oko 20 dana«.

Traka br. 10

(Razgovor se završava prikladnim oprastanjem. Najviše se čuje glas Jevđevića. On se obraća izravno Poljaku i kaže: »Do viđenja, dakle, u Zagrebu i pozdravite mi ministra dr Artukovića«).

BR. 2

DESETODNEVNI IZVEŠTAJ KVESTURE KOTOR OD 4. JANUARA 1942. PREFEKTU KOTORA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U PROVINCIJI KOTOR¹

KRALJEVSKA KVESTURA KOTOR

Odelj. Gab br. 03240

Dana 4. januara 1942 —XX

Predmet: Desetodnevni izveštaj (od 20. do 31. decembra 1944—XX)²

Poverljivo — hitno

EKSELENCIJA PREFEKT

Kotor

I. Političko stanje i raspoloženje stanovništva

U toku treće dekade meseca decembra na teritoriji Provincije nije bilo sabotažnih ili terorističkih dela.

Nije bilo posebno značajnih vojnih akcija, sem one kojom je oslobođen garnizon Grahovo,³ koja se, uostalom, razvijala van teritorije Provincije. U noći uoči 30. decembra jedan vod strelaca Kr. vojske, dok je patrolirao duž železničke deonice Herceg-Novi—Gruda, odbio je u okolini Karasovića napad jednog malog odeljka ustanika, naterao ih u bekstvo i naneo im nekoliko gubitaka.

Sem toga, delatnost ustanika se ispoljila na teritoriji Provincije u sledećem događaju. U noći 30. decembra jedna grupa naoružanih ljudi prodrla je u Pavlje Brdo (Pločice), opština Gruda, u stan nekog Trojanovića Nikole Iva, poznatog kao pouzdanika i prijatelja Ante Pavelića, bivšeg poslanika Skupštine, i

¹ Original (pisan na mašini) u Arhivu VII, reg. br. 20/5, k. 551.

² Prethodni desetodnevni izveštaj štampan je u-1. knj. (dok. br. 201).

³ Reč je o prodoru jedinica divizije »Mesina« s pravca Risna u Grahovo u cilju evakuacije opsednutog garnizona u tom mestu. Posle višednevnih borbi protiv jedinica Nikšićkog NOP odreda, italijanske snage su uspele da se predveče 26. decembra 1941. spoje s tamošnjim garnizonom i da ga, u toku noći 27/28. decembra, evakuišu. Pošto su neprijateljske snage pod borbom odstupile u pravcu Risna i Crkvice, u Grahovo su ušle jedinice Nikšićkog NOP odreda (tom III, knj. 4, dok. br. 17; Savo Orović, Oslobođenje Grahova 1941. godine, Istorijski zapisi, 4[^]-6/1951, str.' 173—178).

zarobili su njega i njegova dva sina: Nika, od 21, i Antuna, od 18 godina.⁴

Delatnost policijskih snaga, koja se provodi stalno u tesnoj saradnji, nastavljena je planskom preventivnom akcijom, potragom i čišćenjem od opasnih i sumnjivih lica, te je, u vremenu na koje se odnosi izveštaj, pritvoreno preko 30 lica, koja će se, prema datom slučaju, uputiti u koncentracione logore u Kraljevini ili zadržati kao taoci.

Delatnost policijskih snaga ispoljavala se i u planskom vršenju pretresa u većim naseljenim mestima okolnih predela s ciljem da se ovi očuvaju od mogućih upada ustaničkih grupa. Tokom ovih bio je, ujutru 29. decembra, u blizini Igala, naoružan sukob s jednom grupom ustanika. Patrole agenata Javne bezbednosti i karabinijera nanele su im gubitke od 6 ljudi. Na našoj strani poginuo je, na žalost, jedan karabinijer a jedan je ranjen. Akciju su lično vodili komesar Javne bezbednosti iz Herceg-Novog i oficir koji je komandovao onom četom karabinijera.

Akcija policije bila je usmerena i na to da se sprečavaju dela terora i sabotaže duž komunikacionih puteva, te su, s ovim ciljem, naređene i provedene vanredne mere nadzora.

Radi tog sprečavanja preduzete su od policije i razne druge mere.

Tako, u vezi s prijavom o prebegavanju mladića sa teritorije Provincije u predela koje drže ustanici, još su više pooštrene mere nadzora na granici, s pojačavanjem već ranije osnovanih službi, s ciljem sprečavanja nedozvoljenog prelaska, te su osnovane posebne službe za izviđanje i patroliranje na najosetljivijim mestima. Ove mere nadzora služe i sprečavanju ubacivanja na teritoriju Provincije, iz predela Crne Gore, lica koja nameravaju činiti dela terora ili sabotaže.

Međutim, u vezi s utvrđenim pojačanjem protivničke propagande preko radija u cilju podsticanja na otpor i podstrekiivanja na pobunu, nastupilo se odlučno zaplenom od mesnih pretplatnika ovog sredstva.

Po administrativnoj liniji, na kraju, postupilo se tako što je obezbeđeno brzo i uspešno poslovanje službe za prijavljivanje stranaca, s ciljem da se prati kretanje svih lica koja nisu poreklom iz Provincije, i pooštren je postupak pre izdavanja propusnica time što se načelno uskraćuje davanje ove isprave bivšim pripadnicima bivše jugoslovenske vojske.

Kako je poznato, u pogledu ovih poslednjih, u toku je akcija sveobuhvatnog čišćenja.

⁴ Trojanovića je kao saradnika okupatora uhapsila grupa boraca Orjenskog NOP bataljona (tom III, knj. 2, dok. br. 5).

U pogledu raspoloženja stanovništva, primećuje se odlučno zauzimanje prijateljskog stava prema nama od strane većeg dela stanovništva, naročito od strane ovog iz naselja na obali i katoličke vere.

Sa interesovanjem se prati razvoj sadašnjih sukoba u Africi, u Rusiji i na Dalekom istoku.

II. Privredno stanje

Privredno stanje u Provinciji u vremenu na koje se izveštaj odnosi i dalje je zadovoljavajuće.

Međutim, i dalje ima poteškoća u pogledu snabdevanja stokom i drvetom, jer ova roba potiče iz oblasti koje drže ustaničke snage Crne Gore.

III. Švestenstvo

Ponašanje sveštenstva, naročito katoličkog, prema nama i dalje je očevidno naklonjeno.

Kvestor
Loti [Lotti]

Sc⁵

⁵ Parai Franka Skaselatija (Franco Scasselatti), prefekta Kotora.

BR. 2

IZVEŠTAJ KOMANDE 2. ARMIJE OD 7. JANUARA 1942. GENERALŠTABU KOPNE NE VOJSKE O VOJNO-POLITIC- KOJ SITUACIJI U SLOVENIJI¹

K O P I J A

POVELI»IIVO

KOMANDA 2. ARMIJE
Obaveštajno odeljenje

VP br. 10, dana 7. januara 1942—XX

Br. 1/282 pov. protokola

Predmet: Situacija u Sloveniji

GENERALŠTABU KRALJEVSKE KOPNE NE VOJSKE
Operativno odeljenje

Vojna pošta 9

Situacija u Sloveniji ostaje i dalje složena i teška.

Znaci poboljšanja koji su se pojavili u prvoj polovini decembra (smanjenje neprijateljskih akata prema nama — prekid terorističkih akata ustaničkih grupa —• razmimoilaženja i narušavanje homogenosti oslobodilačkog fronta) pokazali su se, kao što je to bilo lako i predvideti, prividni i prolazni.²

Ovih poslednjih petnaest dana — možda usled reakcije na streljanja u Trstu, kao i usled primernih presuda donetih od strane vojnog suda u Ljubljani³ — antiitalijanske manifestacije su u očiglednom porastu. One se kreću od napada na naše patrole u službi pretraživanja do napada na osobe privržene Ita-

¹ Original u NAV. Snimak originala u Arhivu VII, NAV-T-821, r. 356/535—8.

² Opširnije o političkoj situaciji u Sloveniji u tom periodu vidi izveštaj Borisa Kidriča od 7. januara 1942. Centralnom komitetu KP Jugoslavije (tom VI, knj. 2, dok. br. 3).

³ Odnosi se na dva velika procesa slovenačkim komunistima i anti-fašistima pred specijalnim italijanskim sudom u Trstu i vojnim sudom u Ljubljani (vidi, 1. knj. ovog toma, dok. br. 205; tom VI, knj. I, dok. br. 203 i 212).

liji i karabinijerske doušnike, od širenja najnovijih propagandističkih brošura i letaka do terorističke aktivnosti ručnim bombama i drugim vatrenim oružjem.

Između ostalog, navodim:

— napadi na naše vojne patrole kod Višnje Gore (16. decembra), kod Trebnja (26. decembra),⁴ kod Perova (3. januara),⁵ koji su prouzrokovali teške žrtve naših jedinica, i to oficira: 1 mrtav i 1 ranjen; vojnika: 1 mrtav i 6 ranjenih.

— atentati — po nalogu takozvanog »Narodnog suda« — na lica naklonjena Italiji ili doušnike naših policijskih vlasti; ukupno je izvršeno šest atentata, pri čemu je pet lica ubijeno;⁶

— bacanje bombi u Ljubljani — na sreću bez posledica — u prostorije fašističke omladine [GIL — Gioventù Italiana del Littorio], kao i u okolini gimnazije u Bežigradu;⁷

— širenje letaka u kojima se, osim vršenja uobičajene komunističke propagande, pozivaju roditelji i učitelji da svoje sinove i učenike ne upućuju u naše fašističke organizacije;

— zaplena jedne potpuno ispravne ilegalne primopredajne radio-stanice u jednom stanu u Zaplani;⁸

— pokušaj oslobađanja zatvorenika iz civilne bolnice u Ljubljani od strane jednog študenta koji se u belom mantilu pojavio na vratima paviljona.⁹

Porast antiitalijanskih manifestacija za poslednjih petnaest dana — u odnosu na prethodne — vidi se iz priloga broj jedan.¹⁰

Naoružane grupe, rasturene nakon prošlogodišnje akcije čišćenja, ponovo su se prikupile, iz razloga koje sam već naveo tom Generalštabu. Do toga je pre svega došlo usled toga što vojnoj akciji nije odmah usledila slična akcija policije i pra-

⁴ O tim napadima vidi 1. knj. ovog toma, dok. br. 205.

⁵ O tom napadu vidi dok. br. 36.

^{6, 7 i 9} Te akcije su vršili pripadnici VOS-a (Varnostna in obveščevalna služba). Osvrćući se, pored ostalog, i na tu delatnost Osvobodilne fronte, Boris Kidrič, u svom informativnom pismu za Moskvu (»Kratka prikaz razvoja Osvobodilne fronte i sadašnja politička situacija u Sloveniji«) od oktobra 1944. piše: »Ujedno je OF organizovala Bezbednosnu i obaveštajnu službu (VOS), koja je nemilosrdno gonila i istrebljivala petokolonaše. Justificiranja petokolonaša vršena su 1941. i 1942. godine u Ljubljani, usred bela dana, što je vanredno podiglo moral u narodu, a belogardejske izdajnike je obuzeo takav strah da su počeli emigrirati u Italiju. Osim justifikacija, organi Bezbednosne i obaveštajne službe vršili su, uprkos okupatorovoj vlasti, i kućne pretrese kod petokolonaša. Oni su iz okupatorovih zatvora spasavali aktiviste narodnooslobodilačke borbe« (vidi Vojnoistorijski glasnik — dalje: VIG — br. 3 za 1969.).

⁸ Vidi dok. br. 36.

¹⁰ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

vosudnih organa prema pripadnicima tih grupa (većina njih se u prvo vreme vratila u Ljubljano), kao i protiv njihovih brojnih simpatizera.

Činjenica je da se grupa s Krima ponovo reorganizovala u oblasti Primskovo (Novo Mesto DE-ZL) između Litije i Žumberka. Kako je javljeno, grupa na Gorjancima ne samo da se ponovo prikupila, već je i povećana, pošto joj se priključio deo grupe iz Teške Vode (XN-CM). Nove jedinice — za sada malog brojnog stanja — otkrivene su južno od Mokronoga i Mirne Peči (ŽV-CA).¹¹

Rad aktivista Osvobodilne fronte na mobilisanju ljudi sposobnih da pojačaju postojeće grupe i da formiraju nove produžava se s nesmanjenim intenzitetom. Rezultati, kako proizilazi iz gore navedenih podataka, mogu se smatrati značajnim.

Ova aktivnost, podržana od propagande koja naizmenično obećava i preti, nalazi nove sledbenike među seoskim stanovništvom, više iz straha nego iz ubeđenja.

Usled toga je lako predvideti da će se ustanička aktivnost, pojačana i brojno i sredstvima, povratiti i ispoljiti s pojačanim intenzitetom i agresivnošću kad nastanu povoljnije vremenske prilike.

Početak decembra došlo je do polemike između predstavnika Osvobodilne fronte i desne frakcije (konzervativne) Slovenske narodne stranke.¹²

Navedena stranka, iako je posle aprila 1941. godine izgubila uticaj među radnicima i radnim masama obuhvaćenim komunističkim pokretom, još uvek predstavlja jednu od najvećih političkih organizacija Slovenije. U njoj se razlikuju dve glavne tendencije, jedna desna, tradicionalna i konzervativna, i druga leva, nazvana progresivnom.

Izgedalo je da će između konzervativnih frakcija i Osvobodilne fronte morati doći do rasepa. Međutim, razmimoilaženja — koja su se ispoljila u pitanju ciljeva sredstava borbe — pokazala su se u svojoj suštini čisto teorijska i namenjena da ostanu u oblasti apstraktnih doktrinarnih načela.

Usled toga, ova razmimoilaženja ne mogu dovesti do nekog praktičnog, konkretnog rezultata.

U suštini i desna frakcija Narodne stranke sledi ideal nacionalne nezavisnosti, pa je prema tome protiv sila Osovine. Pravi se kao da saraduje sa italijanskim vlastima, međutim, uporno brani svoje jezičke i kulturne tradicije, i strepi od pro-

¹¹ O partizanskim jedinicama u tom periodu na teritoriji Ljubljanske? pokrajine vidi tom VI, knj. 2, dok. br. 4, 6, 13 i 17.

¹² i ¹³ Reč je o tzv. staroj SLS (Slovenska ljudska stranka), koja je, sa dr Antonom Brecljom na čelu, saradivala sa Osvobodilnom frontom. Opširnije o tome vidi tom VI, knj. 2, dok. br. 1; Boris Kidrič, n. d.

dora fašističkih organizacija i na prikriven način pokušava da onemogući svaki njihov uspeh.

Prema tome, istu treba smatrati — kao i ostale slovenačke političke partije i grupe — odlučno antiitalijanskom, iako su njene manifestacije smišljenije i prikrivenije.¹³

Činjenicu da su slovenačke mase gotovo u celini prišle revolucionarnom antiitalijanskom pokretu, bilo iz osećanja, bilo iz straha od represalija, ili usled nepostojanja jasne, odlučne i energične politike s naše strane, dokazuje učešće ljubljanskog stanovništva u demonstracijama koje su održane trećeg tekućeg meseca u znak komemoracije žrtvama palim za slovenačku nacionalnu slobodu, a naročito zbog osuđenih na procesima u Trstu i Ljubljani.

Demonstracija se sastojala, kao i one prethodne, održane 29. oktobra, 7. novembra i 1. decembra, u neizlasku na ulice grada i neulaženju u javne lokale od 19 do 20 sati naveče.¹⁴

Hiljade letaka bilo je rastureno po gradu u poslepodnevnim časovima, u kojima se veličaju »nacionalni heroji Slavko Slander i Ljubo Sercer, streljani od Italijana«, a tekst u lecima završava uobičajenim usklikom: »Smrt fašizmu!« U cilju učešća u demonstracijama, na stanovništvo je, radi zastrašivanja, bio izvršen pritisak od strane aktivista Osvobodilne fronte.

Činjenica je da je u demonstracijama uzelo učešća gotovo celokupno stanovništvo. Prema tome, nepobitno je da one predstavljaju uspeh za organizatore i sigurno je da će doprineti oživljavanju i jačanju partizanskog pokreta, pod okriljem Osvobodilne fronte.

Akcija čišćenja od strane nadležnih policijskih vlasti nastavlja se sa uobičajenim slabostima i nesigurnošću.

Navodim jedan primer.

Jedan pripadnik čuvene ustaničke grupe iz Loža, uhapšen ovih dana, poverio je jednom svom drugu iz ćelije da je policija u Ljubljani, prilikom jedne provale izvršene novembra meseca ove godine, u jednoj nameštenoj sobi u Ljubljani, koja je služila kao partizansko skrovište, uspela uhapsiti tri komuniste, među kojima je bio neki Daki,¹⁵ poznat kao jedan od opasnijih i uticajnijih ustaničkih rukovodilaca. Dodao je da su tri uhapšenika uskoro posle toga puštena na slobodu, pošto su umela ubediti policiju o svojoj nevinosti.

Da su oni bili suočeni sa italijanskim vojnicima koji su od strane ustanika bili zarobljeni i kasnije oslobođeni, njihova bi krivica bila sigurno dokazana.

Moglo bi se navesti i mnogo drugih primera.

¹⁴ Opširnije o tim demonstracijama vidi Boris Kidrič, n. d., str. 122.

¹⁵ Stanko Semič Daki

Kraljevska kvestura iz Ljubljane zahteva u sve većoj meri upotrebu vojnih jedinica u čisto policijske svrhe, kako bi mogla raspolagati delom agenata javne bezbednosti i teritorijalnih kraljevskih karabinjera i upotrebiti ih u akcijama vojne policije pod neposrednim rukovodstvom šefa kvesture.

Ostavljajući po strani pitanje principa, valja utvrditi: da bi akcije vojne policije bile uspešne, nužno je da ih sprovodi kadar obučen za borbena dejstva s naročitom taktičkom sposobnošću.

To su osobine kojima, iz poznatih razloga, policijske snage ne mogu raspolagati, a njihova bi upotreba bila svakako korisnija i svrsishodnija pri rešavanju bezbednosnih zadataka, jer to iziskuje ljudstvo tehnički i stručno osposobljeno u te svrhe.

Situacija u Sloveniji, kako sam gore ukratko izložio, može se prema tome sažeto prikazati:

— porast antiitalijanske aktivnosti kroz napade, atentate, propagandu i teroristička dela;

— homogenost, uprkos verbalnim izjavama o tobožnjim razmimoilaženjima u antiitalijanskoj borbi;

— ponovo sređivanje rasturenih ustaničkih grupa i formiranje novih;

— akcije naše političke policije su slabe i neodlučne, s težnjom ka preuzimanju dominantne uloge i u oblasti nadležnosti vojnih vlasti.

M. P.¹⁸

GENERAL
NAZNAČENI KOMANDANT ARMIJE
potpisao V. Ambrozio

¹⁶ Okrugli pečat: Generalštab Kr. kopnene vojske

BR. 2

IZVEŠTAJ NAČELNIKA GENERALŠTABA KOPNE NE VOJSKE OD 10. JANUARA 1942. NAČELNIKU GLAVNOG GENERALŠTABA O INSPEKCIJI TRUPA U SLOVENIJI I HRVATSKOJ¹

POVERLJIVO

NAJHITNIJE

GENERALŠTAB KR. KOV

NAČELNIK GENERALŠTABA

VRHOVNA KOMANDA
OPERATIVNO OD. — ISTOČNO RATIŠTE

G

Br. 20169/op.

3

Datum prijema: 15. jan. 1942—XX

4

10. januar 1942—XX

Predmet: Izvršena inspekcija u Sloveniji i Hrvatskoj (3 priloga)

ZABELEŠKA BR. 76 ZA EKSELENCIJU NAČELNIKA
GLAVNOG GENERALŠTABA

- I) — **Borbe vođene u periodu od 28. decembra do 1. januara u zoni Korenice-**
— Opis činjenica i moje mišljenje u vezi s tim videti u Prilogu br. I.³
- II) — **Borba vođena 4. januara u G. Ploči⁴**
— Događaj opisan i komentaran u Prilogu br. 2.⁵
- III) — **Operacije za razbijanje opsade Korenice**
(Videti crtež priložen Prilogu br. I)⁸

¹ Snimak originala (pisan na mašina) u AVII, NAV-T-821, r. 356/523—33.

² Vidi dok. br. 36; tom V, knj. 3, dok. br. 136.

³ i ⁶ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

⁴ Vidi dok. br. 36 (red. br. 17).

⁵ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

- Dana 8. krenuo sam u pratnji komandanta 2. armije i komandanta V armijskog korpusa železnicom do Vrhovina, gde sam vodio razgovore s komandantom divizije »Re« (generalom **Dabeni**⁷) i s komandantom 2. pešadijskog puka (pukovnikom *Sodu*)*.

Ovaj poslednji je preuzeo dužnost da komanduje trupama koje su prebačene s različitih tačaka i čiji je zadatak da razbiju opsadu Korenice. To su:

- 2 bataljona divizije »Lombardija« [»Lombardia«]
 - 2 bataljona crnih košulja
 - 1 minobacačka četa
 - 1 baterija kalibra 75/13
 - 1 baterija kalibra 149/13
 - 2 voda bacača plamena
 - 1 četa lakih tenkova.
- , — Zona je krajnje nepristupačna i nepodesna za manevrisanje:
- guste jelove šume dominiraju cestama i putevima;
 - ceo kraj je prekriven visokim i mekim snegom;
 - prebacivanje kamiona i komore moguće je jedino **kol-**skim putem za Korenicu, a ne i preko Babinog **Po-**toka;
 - kraj je retko naseljen, stanovništvo je mrka lica (odrasli muškarci su skoro sasvim nestali).

Železnička pruga je na svim mestima dobro obezbeđena; ljudstvo se noću mora zabarikadirati u sela; za kretanje cestom potrebna je, čak i danju, jaka pratnja.

- Garnizon u Korenici saopštava radio-vezom da ga ustanici još ne uznemiravaju; njihove se akcije ograničavaju na puškaranje iz dalekih kućeraka i retke makije razasute oko periferije.

Stanovništvo, koje se sada sastoji gotovo isključivo od žena, staraca i dece, ponaša se podmuklo neprijateljski. Imaju namirnica za 60 dana.

⁷ **Dabeni Otorino (Dabbeni Ottorino)**

⁸ **Sodu Milo Frančesko (Soddu Millo Francesco), komandant 2. peš. puka divizije »Re«.**

Pukovnik *Andelini*⁹ misli da bi mogao da sarađuje s pukovnikom *Soduom*, ako bi se — u prikladnom času — sa dve čete prebacio u visinu Vrela.¹⁰

— O ustanicima, ako ne uzmemo u obzir ranije materijalne dokaze prikupljene u borbama, imamo samo jedno obaveštenje, ali i ono je iz nepouzdanog izvora.

Prema tom obaveštenju, ustaničke snage broje oko 8.000 ljudi naoružanih s mnogo automatskog oružja i tri baterije, te nameravaju da uzastopce napadnu uporišta u Korenici, Vrhovinama i Otočcu.¹¹

Deo tih snaga će se, navodno, u međuvremenu upotrebiti za upad u Korenicu i za obezbeđenje te akcije.

Drugi deo snaga će se prebaciti u planinska sela zapadno od Korenice i tamo sačekati razvoj događaja.

Može se smatrati da je ovo obaveštenje manje-više tačno, sem dela koji govori o broju snaga, koji je, najverovatnije, preteran.

— S obzirom na loše vremenske prilike, a imajući takođe u vidu da garnizon u Korenici nije izložen skorašnjoj opasnosti, rešeno je da se u cilju izvršenja zadatka prebaci još snaga i specijalnih sredstava (rakete — skije — čistilice za sneg — saonice), kako bi se kasnije, zavisno od raznih okolnosti i rezultata izviđanja i informacija, pristupilo običnom razbijanju opsade i povlačenju garnizona iz Korenice, ili, pak, jednoj opsežnoj akciji protiv ustaničke mase.

Ova druga akcija pretpostavlja: da ta masa doista postoji, da je utvrđeno gde se nalazi, te da se deluje ne samo sa severa već i sa zapada i jugozapada.

Prva operacija bi iziskivala samo napredovanje konjičkih snaga kolskim putem Babin Potok—Korenica.

Predviđena je i intervencija avijacije, koja, zbog vremenskih nepogoda, već nekoliko dana ne može da nadleće zonu.

IV) — **Ljubljana**

Dana 6. t.m. dostavio sam Vam kraću zabeležku.¹²

⁹ Đuzepe Andelini (Giuseppe Angelini), komandant 1. peš. puka div. »Re«, nalazio se tada u opsednutoj Korenici (vidi dok. br. 6).

¹⁰ Prema depeši Komande peš. divizije »Re«, operacija je odgođena zbog snega i zbog nedostatka materijala, koji nije stigao. Nakon temeljitog proučavanja i dugih diskusija o njenom sprovođenju, operacija je izvršena 23. januara, ali bezuspešno (vidi dok. br. 36 (red. br. 103) i Andelini, n. d., str. 85, 104—111).

¹¹ Vidi dok. br. 6.

¹² Redakcija ne raspolaže tom zabeležkom.

Video sam:

- da je za kretanje državnom cestom Postojna — Ljubljana potrebna pratnja;
- da se u Ljubljani vojnici kreću, i pojedinačno i za vreme slobodnog izlaza, s napunjenim puškama;
- da vojnici, pojedinačno, u paru ili u grupi, na straži ili u patroli, čak i u centru grada, primaju naređenja od karabinijera-pozornika ili funkcionera javne bezbednosti;
- da na nekim tačkama stražare brojnije grupe vojnika kojima izdaju naređenja funkcioneri javne bezbednosti;
- da vojnici na službi uvek izgledaju umorno;
- da se javnost ponaša nezainteresovano, kao da materijalno i ne vidi vojnike i odrede.

Rečeno mi je:

- da pored ljudi za vojne straže, pratnju i obezbeđenje saobraćajnica, XI armijski korpus stavlja dnevno na raspolaganje vlastima javne bezbednosti oko 1.300 ljudi u manjim grupama;
- iz toga proizilazi, imajući u vidu i odlazak na redovna odsustva (armijski korpus broji oko 10.000 ljudi), da mali broj ljudstva učestvuje u vojnoj obuci, i ljudstvo je uvek prilično zamoreno (zbog čega su im i uniforme iznošene, što sam primetio u Ljubljani).
- Raspolaze se nepobitnim dokazima da u Ljubljani postoji rukovodeći organ slovenačkog komunističkog pokreta, koji ima svoje ogranke u opštini, bolnici, zatvoru itd. i koji se nametnuo celokupnom građanstvu (vidi manifestacije od 3. januara).¹³
- Prilažem, u vezi s tim, izveštaj upućen generalu **Galbijatiju**¹⁴ [Galbiati] od divizijskog generala¹⁵

¹³ Tog dana, na poziv Izvršnog odbora Osvobodilne fronte, sve ljubljanske ulice su bile posute slovenačkim zastavama sa crnim porubom i crno uokvirenim listićima sa imenima narodnih heroja Slavka Šlandera i Ljube Šercera, a između sedam i osam časova sve ulice, lokali i pozorišta bili su pusti. Na taj način je stanovništvo Ljubljane, i drugih mesta Slovenije, održalo svojevrstnu komemoraciju palim partizanima i drugim žrtvama okupatorskog terora (tom VI, knj. 3, dok. br. 3).

¹⁴ Eneo (Enzo) Galbijati, divizijski general (luogotenente generale) fašističke milio'je, načelnik štaba Glavne komande Dobrovoljne milicije za nacionalnu bezbednost.

¹⁵ U originalu: luogotenente generale (čin fašističke milicije koji odgovara činu divizijskog generala kopnene vojske).

Montanje [Montagna] koji je detaširan komandi 2. armije, a koji sam slučajno pročitao (Prilog br. 3).¹⁶

Mišljenja: •

- Tvrdnja da je u Sloveniji i u Ljubljani sve normalno može da nam konvenira, ali je to bedna laž.
- Neodrživ je sistem rasipanja ljudstva naoružanog samo jednom puškom koje pomaže karabinijerima-pozornicima ili skupno drži stražu, kao što se to radilo pre 1914. godine.

U svakom slučaju danas — a posebno u slučajevima kada treba računati sa eventualnim suprotstavljanjem naoružanim licima — nekadašnji način održavanja »kordona« prosto je smešan. Zgrade se danas štite automatskim oružjem i oruđima na položaju i »ježevima«, ulice se obilaze oklopnim vozilima i oružanim patrolama koje se voze ili idu peške.

- Vlast može — ako se to baš želi — da ostane u rukama civilnih vlasti, i one mogu da naznače kakvu službu održavanja reda žele; ali mere koje će iz toga proizići treba u delo da provode vojne vlasti preko svojih organa i pod komandom oficira.

V) — Karlovac

- U Karlovcu sam boravio dana 9. i otisnuo sam se sve do Jastrebarskog, tj. do krajnje granice naše okupacione zone.
- — I ova je oblast prekrivena snegom, ali ga je mnogo manje nego u »drugoj zoni«.
- Teren je pretežno ravan, manje šumovit. Auto-vozila mogu da se kreću gotovo po svim cestama. Kretanje moguće jedino uz obezbeđenje.
- Situacija mirna, izuzev u južnom delu oblasti, odakle od pre izvesnog vremena niko više ne dolazi jedanput nedeljno na veliku pijacu u Karlovac. U nepristupačnim predelima Petrove gore (30 km severoistočno od Karlovca) primećene su brojne formacije ustanika, koji su sada organizovani u bataljone.¹⁷

¹⁶ Redakcija ne raspolaže tim dopisom.

¹⁷ Na tom terenu je operisao Kordunaški NOP odred (tom V, knj. 3, dok. br. 24).

- S obzirom na bojazan da će ustanici pokušati da napadnu na naša uporišta, vrše se pripreme za odbranu. Bodljikave žice su postavljene čak i na ulazima u Karlovac, kao i mitraljeska gnezda sa stalnom posadom. Naveče se ulazi u grad potpuno zatvaraju.
- U gradu je primećena velika masa seljaka (s mnogo lepih konja i volova), jer je bio pijačni dan. Izgleda da manje-više uživamo simpatije seoskog stanovništva. Ali se naši vojnici kreću, baš kao i u Ljubljani, pa čak i kada imaju slobodan izlaz, s napunjenim puškama.
- Viđeni su brojni hrvatski odredi.¹⁸ Ljudstvo je veoma dobro odeveno i snabdeveno, ali je nevojničkog držanja. Na uniformama nose beo povež, često raznih oblika i na raznim mestima, kako bi se razlikovali od ustaničkih odreda, koji su, delimično, odeveni u uniforme bivše jugoslovenske vojske, a koje su, izuzev navedenog detalja, jednake uniformama hrvatskih odreda.
- Naše trupe u zoni Karlovca ostavljaju odličan utisak. To se posebno odnosi na konjicu, koja mnogo polaže na izgled i solidnijeg je sastava.

VI) — Ogulin — Delnice

- U gore navedenim mestima razgovarao sam, veoma kratko, sa zamenikom komandanta i komandantom divizije »Lombardija« (»Lombardia«), generalima **Tozijem [TosiP i Catijem [Zatti].²⁰**
- Zona je veoma ispresecana, gusto pošumljena, nepristupačna; sada je prekrivena visokim nanosima snega.
- Ustanak je slabiji nego u zoni divizije »Re«, ali ipak ustanici raspolažu znatnim snagama. Ustanički pokret je i ovde u porastu, a primećuju se promene i u držanju stanovništva.

VII) — Celokupna situacija

- A) — Svojevremeno jugoslovenska vojska nije bila uništena, već samo raspuštena. Zbog toga su na teritoriji bivše Jugoslavije — za razliku od Poljske, Francuske, Ukrajine itd. — ostali kadrovi, obični vojnici i masa oružja raspuštene vojske.

¹⁸ Odnosi se na ustaško-domobranske jedinice.

¹⁹ Andolo (Angiolo)

²⁰ Vitorio (Vittorio)

— I kada su, posle prvih trenutaka zaprepaštenja i po-
metnje, najzagriženiji elementi počeli da dižu glave,
i to iz najrazličitijih pobuda, materijal za podizanje
snažnog ustanka našao se na licu mesta i nadohvat
ruke.

B) — Razne okolnosti su dovele do uspostavljanja raznih
režima na teritoriji bivše trojne kraljevine.

U samoj Hrvatskoj postoje zone okupirane od Itali-
jana, punktovi koje su zaposeli Nemci i oblasti koje
drže samo Hrvati.²¹

Pa čak i zona koju smo mi anektirali i okupirali raz-
bijena je na:

- provinciju Ljubljana
- provinciju Rijeka
- gubernatorat Dalmacije
- gubernatorat Crne Gore
- drugu zonu²²
- treću zonu.²³

Ako se tome pridodaju italijanske i nemačke diplo-
matske, političke i vojne misije, sa sedištem u Za-
grebu, kao i izaslanici Sv. Stolice, koji u Zagreb po-
vremeno navraćaju, ako se imaju u vidu sve posto-
jeće varijante u okupiranim zonama, sprege, veze i
nagađanja svih tih ljudi, nije čudo što se stanovni-
štvo, već samo po sebi različitih rasa, veroispovesti i
sklonosti, dezorijentisalo, izgubilo poverenje u me-
snu vladu i različite okupatorske vlasti, te se lako
povodi za onima koji zagovaraju podizanje bilo ka-
kvog ustanka.

C) — Gledajući поближе gde je naše mesto u tom sklopu,
može se reći da je ustanički pokret rođen iz neprija-
teljstva Hrvata²⁴ (koji nam prebacuju aneksiju
Dalmacije i teško podnose naše mešanje u njihove
stvari) i iz neprijateljstva Srba, koji — nakon što su
nam bili zahvalni zbog zaštite koju smo im pru-
žili pred ustaškim zločincima — sada smatraju da
smo mi saveznici njihovih progonitelja i da ih mi
podržavamo. Našu i hrvatsku zajedničku okupaciju
— uz to, u trećoj zoni civilna se vlast nalazi u ru-
kama Hrvata²⁵ — Srbi više ne mogu smatrati samo
vojnom merom (kao odušak za odbranu jadrans-
ke obale), niti mogu smatrati da ih mi na taj način

²¹ ²⁴ ²⁸ Odnosi se na civilne i vojne vlasti NDH.

²² ²³ Vidi tom XIII, knj. 1, dok. br. 19 i 20.

štitimo od zlodela Hrvata,²⁶ već, naprotiv, oni u tome vide naše pružanje pojačanja omraženim trupama vlade u Zagrebu.

I dok su iz gore navedenih razloga, a i zbog drugih, slučajnih, lokalnih, razloga, počeli da izbijaju prvi ustanci, stanovništvo je malo pomalo počelo da menja svoje držanje prema nama; ista pojava je zabeležena i u neokupiranom delu Hrvatske, u Sloveniji, Crnoj Gori i Srbiji.

Na toj tački počinje već naš sukob s Rusijom, slovenskom i komunističkom, sukob čija pojava i čije produženje predstavlja kvasac i cement pojedinačnih nezadovoljstava i pojedinačnih pobuna.

Pri sadašnjem stanju stvari ne treba da imamo nikakvih iluzija:

u Sloveniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji verovatno još ne postoji jedinstvena organizacija ustanika, ali je izvesno da već sada postoji zajedničko osećanje pobune, koje se, iako pod različitim nazivima, rukovodi jednim jednim idealom, a to je borba protiv Osovine;

u gore pomenutim oblastima, u različitoj meri, zavisno od karaktera stanovništva, odlika terena i ostalih okolnosti, postoje naoružane formacije ustanika, koje se više ne mogu smatrati običnim grupama bandita;

celokupno stanovništvo još ne podržava ustanike, ali je neizvesno kako će se sutra držati deo stanovništva koji danas zauzima neutralan stav, pošto mnogo više strahuje od osвете ustanika nego od represalija okupacionih trupa;

ne samo sovjetska Rusija već i Engleska, Amerika i bivša jugoslovenska vlada pomažu svim sredstvima ustanički pokret, jer smatraju — sasvim ispravno — da on u evropskim razmerama ima značaja koji u azijskim razmerama imaju trupe Čang Kaj Seka; sve ovo navodi na mišljenje da će se pokret verovatno širiti i da će se — ukoliko ne nastupe drugi faktori — ugasiti tek kada sovjetska Rusija bude srušena sa zemljom i tako propadnu sve nade ustanika.

Da bi zemlju držala kako-tako pod okupacijom, 2. armija je bila primorana da u najvažnijim centrima uspostavi garnizone, prilično brojne, ali koji su

udaljeni jedan od drugog i povezani jedino planinskim kolskim putevima.

- Stvaranje ovakvih uporišta dovelo je do rasipanja snaga; delimično je to posledica i potrebe kantonmacije (pojedina siromašna mesta nude oskudne mogućnosti, a o bivakovanju u tim zonama prekrivenim snegom, po kojima briše bura, ne može biti ni govora).
- U zabačenim selima, udaljenim od kolskih puteva, u veoma gustim šumama, razasutim po hridinama i dolinama, žive ustaničke formacije i povremeno postavljaju zasede; opkoljavaju i napadaju manja uporišta i — tokom vremena — počće da napadaju i velika.
- Suštinski, masa ljudstva 2. armije (čije su trupe, uprkos materijalno veoma mučnim uslovima života i neprekidnoj opasnosti od zaseda, sačuvale visok moral) nalazi se manje-više u uslovima u kojima su se nalazile Napoleonove trupe u Španiji od 1808. godine nadalje.

VIII) — Mišljenja

- Za nas bi bilo prihvatljivo ako bi situacija ostala nepromenjena, uprkos neizbežnom procentu incidenata. *Ali s obzirom na to da se može predvideti pogoršanje situacije*, potrebno je razmisliti o vojnim merama dovoljnim za suprotstavljanje takvom stanju.
- Po mom mišljenju postoje tri prihvatljiva sistema:
Prvi sistem
- Odlučno i temeljito suprotstaviti se ustanicima (Italijani — Nemci — Hrvati — Bugari) vođenjem koncentričnih operacija *protiv glavne mase ustanika* (tj. protiv mase koju je moguće *opkoliti*, ne obraćajući pažnju na manje grupe koje nam *izmiču*, a koje će na kraju — kada glavna masa bude eliminisana — umreti prirodnom smrću).
- Ovu bi akciju mogle, zavisno od slučaja, da vode savezničke snage, bez obzira na podelu na sektore (sektori za ustanike ne postoje), ili, pak, snage pojedinog saveznika u oblasti za koju je taj saveznik nadležan.

U svakom slučaju akciju bi morale da precizno iskombinuju odgovorne vlasti nadležne za donošenje istovremenih odluka.

Takva akcija bi iziskivala mnogobrojne snage i opsežno dejstvo sredstava kojima ustanici ne raspolažu (oklopna vozila — borna kola — bacači plamena — avioni).

Trebalo bi postupati tako da se izvrši *Kirurški zahvat*, u smislu da se ne vrši samo *čišćenje* već i *opkoljavanje* i *uništavanje*.

Za vreme ove prve ratne akcije trebalo bi zauzeti krajnje strogo i jedinstveno držanje prema stanovništvu na svakom mestu.

Sistem koji podseća na nekadašnji izborni, a to je pregovaranje preko trećeg lica, obećavanja iza kojih dolaze pretnje, pokušaji i jednih i drugih da »ubacuju klipove«, ide samo naruku protivniku, koji je ujedinjen u mržnji protiv Osovine.

Akciju o kojoj je reč treba otpočeti što pre, da bi, bar većim delom, bila okončana pre proleća.

Ukoliko bi se saveznici uzdržali od učešća u jakoj, odlučnoj i istovremenoj akciji, *nama ne bi odgovaralo* da takvu akciju *mi preduzmemo u sadašnjoj našoj zoni*, jer bismo na kraju krajeva protiv sebe imali ustaničku masu s celog Balkana, i to u oblasti koja je najneprohodnija, najzloćudnija i najmanje podesna za operisanje.

Drugi sistem

Ako se pokaže da je prvi sistem nemoguće primeniti (masovno gušenje ustanka), mogli bismo se dogovoriti o primeni metode po kojoj bi se svaki od nas povukao na određenu utvrđenu liniju — što bi bilo daleko jeftinije — i ostavio da se s one strane utvrđene linije, kao u nekoj zaraženoj zoni, stanovništvo grli ili hvata za gušu, kako mu bude po volji.

Sto se tiče 2. armije, linija izdvajanja o kojoj je reč mogla bi da ide lancem Dinare.

Kada bi se pomenuta linija učvrstila, prešlo bi se na razračunavanje sa ustankom u celini ili sa ustanicima između pomenute linije i obale.

Ovaj sistem, doduše jeftiniji od prvog, a isto tako radikalniji, iako u obrnutom pravcu, ima i dva ozbiljna nedostatka:

- a) — u centralnoj, napuštenoj zoni verovatno bi došlo do uspostavljanja jedne sovjetske balkanske republike, mlađe sestre ruske, s kojom

bi se kasnije trebalo iz temelja razračunati (što, ipak, ne bi bilo teško kada već starija se-stra bude savrnjena sa zemljom);

- b) — praktički Osovini bi bio onemogućen pristup komunikacijama i zalihama u centralnoj zoni o kojoj je reč.

Sve što proizilazi iz ovog drugog sistema mogli bismo da primenimo mi sami, nezavisno od ostalih.

Treći sistem

Ukoliko se ne prihvati kao moguće i umesno da se ide jednim ili drugim od dva gore navedena puta, preostaje nam samo to da zadržimo sadašnje zone, *ali uz znatno smanjenje broja uporišta, koncentrišući snage i čuvajući samo najglavnije i najneophodnije komunikacije.*

Primenom takve metode postiglo bi se:

stvaranje jakih uporišta (ili grupa uporišta) međusobno udaljenih, ali zabarikadiranih u selima ili »kastumima«;

održavanje veza i snabdevanja pomoću povremenih velikih kolona, koje bi se kretale u formaciji i pod ratnom spremom.

Naravno, u zonama između velikih uporišta i na komunikacijama koje bi se dobro čuvale ostali bi, ipak, prostrani međuprostori na kojima bi ustanici slobodno manevrisali, gde bi se po miloj volji mogli sastajati, ujedinjavati i svađati, I zbog toga bismo morali da raspolažemo motorizovanim masama koje bi povremeno upadale u zone o kojima je reč i neprijatelju nanosile jake udarce.

Drugim rečima, naše bi se trupe našle u istom položaju u kojem se nalaze garnizoni i motorizovane kolone u nekoj verolomnoj koloniji.

Za svaki slučaj — a u iščekivanju naređenja više komande — naredio sam komandi 2. armije da pro- uči mere za primenu trećeg sistema, jer te bi nam mere donele bar tu prednost što usamljena uporišta i male kolone ne bi bile izložene iznenađenjima, zas- edama i beskorisnim gubicima.

S obzirom na postojeći razmeštaj i na operacije koje su već u toku, kao i na sneg koji je izolovao mnoge odrede i malobrojne ceste učinio neprohodnima, ne zanosim se da će mere o kojima je reč biti tako brzo provedene u život.

- Inače, ovaj će se sistem moći koristiti samo dok ustaničke snage znatno ne ojačaju i ne otpočnu sa opsežnijim operacijama.

Sažeto rečeno:

- Prvi sistem (snažna, koncentrična i istovremena akcija protiv glavnih centara ustanka) jeste najradikalniji, pa — već iz tog samog razloga — i najbolji.
- Drugi sistem (blokada zaražene centralne zone jako utvrđenom i jeftinom linijom) ima znatnih nedostataka. Ali, što se nas tiče, mogao bi i da prođe!
- Treći sistem (zadržati zone koje sada okupiramo, ali zbiti garnizone) predstavlja neki izlaz i mogao bi se postepeno primenjivati; za nas je prihvatljiv i preporučljiv, u odsutvu boljeg, i to samo u situaciji dok su ustaničke snage jednake ili skoro jednake sadašnjima.

NAČELNIK GENERALŠTABA VOJSKE
Roata [Roatta]²⁷

*Treći sistem zasad — privremen, ali treba se sporazumeti sa saveznicima oko plana. Za zajednički plan treba što pre utvrditi vreme i unapred obezbediti izvršenje.*²⁸

²⁷ Mario

²⁸ Ovaj tekst ispod Roatining potpisa dopisan je rukom, verovatno u Glavnom generalštabu.

IZVEŠTAJ KOMANDE SEKTORA OTOČAC OD 12. JANUARA 1942. KOMANDI DIVIZIJE »RE« O BORBAMA PROTIV PARTIZANSKIH JEDINICA KOJE SU BLOKIRALE TITOVU KORENICU¹

KOMANDA SEKTORA OTOČAC

Br. 225/Sett

12. januara 1942—XX«

Predmet: Izveštaj o drugoj fazi operacija protiv ustanika kod Korenice² (3—11. januar 1942—XX⁰)³

KOMANDI DIVIZIJE »RE«

V. P. 93

Dana 3., januara dovršava se i usavršava u pojedinostima odbrambeni raspored,⁴ koji treba da obezbedi držanje mesta Korenica. Grupe ustanika ponovo su zauzele Gradinu.⁵ Druge grupe izvode radove poljske fortifikacije na uzvisinama koje dominiraju zapadno od Korenice.⁶ Uzajamna čarkanja; s naše strane nema gubitaka.

Civilno stanovništvo Korenice, pod rukovodstvom hrvatskih žandarma i »crnih košulja«, čisti sneg prema Vrelu, i izloženo je pucnjava od strane ustanika. Uzalud se očekuje dolazak bombardera, najavljenih već 2. o. m.

U noći između 3. i 4. januara bio je relativan mir.

Da se osigura snabdevanje mesom u sadašnjim prilikama, sprovedena je rekvizicija stoke.

Civilno stanovništvo nastavlja čišćenje snega. Čarkanje se nastavlja; s tjaše strane nema gubitaka. Primećeno je povećanje

¹ Kopija originala (pisana na mašini) u AVII, reg. br. 2/6—1, k. 651.

² Sada: Titova Korenica.

³ O borbama kod Titove Korenice od 29. decembra 1941. do 2. januara 1942. vidi tom V, knj. 2, dok. br. 111, knj. 3, dok. br. 8, 9 i 136; tom XIII, knj. 1, dok. br. 205.

⁴ i ⁶ Jedinice Ličke grupe NOP odreda blokirale su Titovu Korenicu 30. decembra 1941 (vidi tom V, knj. 3, dok. br. 8 i -9).

⁵ Prema izveštaju italijanske Komande sektora Otočac od 3. januara 1942, jedinice Ličke grupe NOP odreda zauzele su Gradinu 30. decembra 1941. Prvog januara 1942. deo italijanske posade Titove Korenice (jačine: tri čete s jednim mitraljeskim vodom) izvršio je ispad prema Gradini i zapalio je, nakon čega se vratio u Titovu Korenicu (tom V, knj. 3, dok. br. 136). U izveštaju Štaba Grupe NOP odreda za Liku od 5. januara 1942. Glavnom štabu NOP odreda Hrvatske navodi se da je 2. januara neprijatelj pokušao da probije обруč kod Gradine i Vranovače, ali u tome nije uspeo (tom V, knj. 3, dok. br. 10).

automatskog oružja kod ustanika na visovima zapadno od Korenice, a isto tako koncentracija velikog broja ustanika u Gradini.

Zadnji izveštaji osvetlili su — na osnovu izjava preživelih — nekoliko epizoda u kojima je ispoljena hrabrost za vreme bitke 2. čete na Pogledalu (OL-GK) 1. o. m.⁷ Među njima treba naročito istaći hrabro držanje »crverte kravate« Munerata Gverina [Guerrino], koji je, premda teško ranjen u prsa, nastavio neustrašivo da puca iz svojega mitraljeza sve dok nije, drugi put smrtno ranjen, pao na svoje vlastito oružje.

Noć između 4. i 5. januara je prošla relativno mirno.

Proverama koje su se do sada mogle izvršiti utvrđeni su sledeći ukupni gubici između 29. decembra i 2. januara, i to iz I i II bataljona, čete minobacača i pukovske komandne čete.

Mrtvi: 19, od kojih 2 oficira: poručnik Pedraceli [Pedrazzeli] Bartolomeo i potporučnik Kiarutini [Chiaruttini] Mario;

Ranjeni: 36, od kojih 2 oficira: potporučnici Balduči Enriko [Balducci Enrico] i Arnone Anđelo [Angelo];

Smrznuti: 25;

Nestali: 151, od kojih 9 oficira: sanitetski poručnik *Di Sijeno* [Di Sieno] dr Antonio, sanitetski potporučnik *Pomeri* dr Đorđo [Pomerri dr Giorgio], potporučnik *Travaljini* Đuzepe [Travaglini Giuseppe], *Revelant* Đovani [Giovanni], *Denarini* Vitorio [Gennarini Vittorio], *Beljanti* Karlo [Carlo], *Golija* Renco [Gollia Renzo], *Redigolo* Antonio, *Palmijero* Đuzepe [Palmiero Giuseppe].

Izgubljeno automatsko oružje: 4 teška mitraljeza, 13 lakih mitraljeza.

Za vreme čitavog dana 5. januara nastavljaју se čarkanja, naročito intenzivna prema zapadu. Neprijatelj je sigurno pretrpio nekoliko gubitaka. S naše strane nema gubitaka. I danas su uzalud očekivani bombarderi. Posle 4 dana vedrog neba spustila se niska magla i kiša.

Noć između 5. i 6. januara prošla je u relativnom miru.

Po podne 6. januara, kad se vreme malo razvedrilo, bilo je moguće izvršiti bombardovanje, ali nijedan aparat se nije pojavio nad Korenicom.

U prvim popodnevnim satima jedna grupa ustanika, sa belim ogrtačima čiji broj nije ustanovljen, opkolila je i zarobila blizu Vrela jednu grupu od 34 civila i 14 hrvatskih vojnika⁸ koji su bili zaposleni oko čišćenja snega.

U prvim jutarnjim satima 7. januara opet je počeo da pada sneg. Sneg i vejavica traju preko čitavog dana. Obruč ustanika

⁷ Napad na 2. četu 1. bataljona 1. peš. puka divizije ->Re« na Pogledalu izvršile su jedinice Grupe NOP odreda za Liku (vidi tom V, knj. 3, dok. br. 10 i 136).

⁸ Odnosi se na pripadnike oružanih snaga NDH.

sve se više steže oko Korenice; prema raznim simptomima izgleda neminovnan napad na mesto.⁹ Uprkos visokom snegu, velikoj hladnoći, apsolutnoj oskudici sredstava za smeštaj i nedostatku zimske odeće (skoro polovina bataljona nije snabdevena), »crvene kravate«, koje već 15 dana ne znaju za odmor, neustrašivo bde na svom borbenom položaju. Njihov moral je uvek na visini. Noć između 7. i 8. januara prošla je u budnom očekivanju. Držanje ustanika i dalje je preteče. Hici na centar naselja postaju sve jači i sve češći. Neki neprijateljski položaji su napadnuti rano 8. januara od naših minobacača kalibra 81, čija municija je već skoro iscrpljena. Opasnost da će se iscrpsti akumulatori radio-stanice navodi me da ograničim radio-vezu. Sneg, bura i jaka zima nastavljaju se preko čitavog dana.

Nove informacije potvrđuju da su glavne baze ustanika u vezi s napadom na Korenicu u Krbavici (OI-FV) gde su koncentrisani i mnogobrojni italijanski zarobljenici (preko stotinu).

Dana 9. i 10. nevreme traje, bura i sneg sve su jači. Čarkanje ustanika se ograničava na nekoliko hitaca na mesto.

Još nekontrolisane vesti javljaju o prisustvu nekoliko topova na uzvisinama zapadno od Korenice;¹⁰ ali naše oskudne snage i klimatske prilike (visok sneg i bura) za sada ne dozvoljavaju da se vrši bilo kakvo izviđanje ili upad na neprijateljski teren.

11. januara, dok bura besni a sneg pada jače nego ikada, pojavila se jedna spontana pesma iz neukrotivih grudi branitelja Korenice (prilog br. I).¹¹ Na motiv poznate himne »Crvene kravate«, a pod naslovom »Opsada Korenice«, ona je određena da ovekoveči — među ratnim pesmama 1. peš. puka div. »Re« — jednu stranicu žive povesti, koju su moje verne »crvene kravate« napisale ovih dana svojom vlastitom krvlju. Ona upečatljivo svedoči o visokom duhu kojim su ljudi nadahnuti posle 15 dana oštre borbe protiv neprijatelja i nevremena.

Ali sada, uzevši u obzir klimatske i ostale prilike, bilo bi uzalud nadati se da bi se pre proleća mogla izvršiti bombardovanja i snabdevanje iz vazduha, a još manje operacije većeg stila protiv ustanika.¹²

Jedino sredstvo da se Korenica oslobodi od snega i od ustanika bilo bi — po mom mišljenju — da se hitno formira jedna

⁹ Prema izveštaju Štaba Grupe NOP odreda za Liku od 5. februara 1942. Glavnom štabu NOP odreda Hrvatske, bataljon »Ognjen Priča«, koji je opsedao Titovu Korenicu, pokušao je nekoliko puta da prodre u mesto (vidi tom V, knj. 3, dok. br. 38).

¹⁰ Lička grupa NOP odreda, čije su jedinice opsedale Titovu Korenicu, imala je jednu haubicu i 2 brdska topa (vidi tom V, knj. 3, dok. br. 78).

¹¹ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

¹³ Vidi dok. br. 5.

jaka auto-kolona (od 25—30 vozila) za prevoz bataljona, jedne baterije i najnužnijih sredstava (municije, sredstava za rasvetu, materijala za utvrđivanje, zimske odeće, akumulatora itd.).

Ova auto-kolona, kojoj bi prethodio jedan moćan i efikasan motorni čistač snega (videti moj radiotel. zahtev br. 70 od 1. tek)¹³ i koja bi bila zaštićena (na čelu, u sredini i na začelju) jednom četom i eskadronom lakih tenkova, ponovo bi uspostavila sigurnu vezu između Vrhovina i Korenice i omogućila ovom drugom garnizonu da izdrži do proleća.

Ovo je jedan običan predlog.

Komandant — pukovnik
(Đuzepe Anđelini)¹⁴

¹³ Redakcija ne raspolaže tim radiotel. zahtevom.

¹⁴ Pukovnik Anđelini, tadanji komandant 1. peš. puka divizije »Re« (istovremeno i komandant sektora Otočac), prebacio se u Titovu Korenicu 31. decembra 1941. i tamo ostao sve do njenog deblokiranja (vidi dok. br. 5 i 36). Opširnije o opsadi Korenice vidi Giuseppe Angelini: »Fuochi di bivacco in Croazia«, izdanje oblasne štamparije, Rim, 1946.

BR. 23

IZVEŠTAJ KOMANDE 2. ARMIJE OD 13. JANUARA 1942. GENERALSTABU KOPNENE VOJSKE O SMEŠTAJU I OPE- RATIVNOJ DELATNOSTI PODREĐENIH JEDINICA U DRU- GOJ POLOVINI 1941. GODINE¹

Predati na ruke!

VP 10, 13. januar 1942.-XX

Operativno odeljenje
Br. 590. *Poverljivo.*

Izveštaj o situaciji za period od 15—31. decembra

GENERALŠTABU KOV — OPERATIVNOM ODELJENJU

Vojna pošta 9

1. — Smeštaj jedinica

Prva zona

— jedinice: sve se nalaze u kantonmanima; uprkos slabom vremenu i zimi, nastavljeni su radovi za poboljšanje smeštaja;

— konji i borbena tehnika: ništa značajnog da se izvesti — pored onog što je već navedeno u prethodnom izveštaju o situaciji.

Druga i treća zona

— jedinice: sve se nalaze u kantonmanima, osim jedinica pešadijske divizije »Marke« [»Marche«] angažovanih u operacijama za pročešljavanje² daleko od svojih nastambi i jednog dela 65. artiljerijskog divizionu armijskog korpusa u odbrani obale na području Dubrovnika, koji se sad nalazi pod šatorima u očekivanju da se dovrši izgradnja odgovarajućih baraka;

— konji: svi su pod krovom, osim konja jedinica divizije »Marke« angažovanih u pomenutim operacijama i nekih jedinica premeštenih poslednjih dana u vezi sa situacijom i operativnim potrebama.

2. — Aktivnost jedinica

a) Nastava ...

¹ Kopija originala (pisanog na mašini) u AVII, reg. br. 8/1, k. 374.

² Jedinice divizije »Marke« bile su tada angažovane u borbama protiv hercegovačkih i crnogorskih partizana u jugoistočnoj Hercegovini (vidi knj. 1, dok. br. 199 i 205, str. 809—836).

b) Radna ...

U toku su radovi za:

- upotpunjavanje zimskog smeštaja;
- opravku telegrafsko-telefonskih linija i uređaja, oštećenih diverzijama i lošim vremenskim prilikama;
- opravku deonice železničke pruge Uskoplje — Hum;
- izgradnju jednog utvrđenja u mestu Plužine (Nevesinje SR-AT).

Izvršeni su radovi na rušenju odbrambenih objekata bivše Jugoslavije.

c) *Operativna*

Uprkos teškoćama koje nameće godišnje doba, nastavljene su operacije pročešljanja na celoj teritoriji armije.

Zbog jačine upotrebljenih snaga, vođenih borbi i izvršenih pokreta, posebnu pažnju zaslužuju sledeće:

— akcije koje su izvršile jedinice divizije »Bergamo« u drugoj dekadi meseca decembra u zoni Rastičevo — Blagaj (Jajce XP-DL), s ciljem da se unište manje grupe naoružanih ustanika, kao i radi odmazde protiv naseljenog mesta Blagaj koje je pružalo sklonište komandi jedne ustaničke formacije;³

— akcije koje su izvršile jedinice divizije »Marke«, i to:

18. decembra, u zoni Visočnik (Dubrovnik SP-PR), kao protivdejtvo zbog napada koje su ustaničke snage izvršile na jednu našu motorizovanu kolonu;⁴

20. decembra, protiv ustaničkih snaga koje su pokušale da unište vodovod Oko (Trebinje TR-FV), koji su obezbeđivale hrvatske snage;⁵

između 22. i 23. decembra, u zoni Skrobotno (Trebinje TR-GK);⁶

— operacije koje su preduzele jedinice pešadijske divizije »Lombardija«, između 7. i 11. decembra, na planinama Zvirjak (Sušak VK-AT) i Bitoraj (Sušak VQ-AT), kojom prilikom je jedna banda ustanika, iznenađena u svom gnezdu, napustila ra-

³ Na tom području su operisale jedinice 3. krajiškog NOP odreda, koje su 3. decembra napale izviđačke delove divizije »Bergamo« kod s. Kastičeva (u blizini Blagaja) a 5. decembra jednu kolonu kamiona u blizini D. Malovana. Čišćenje rejona Blagaja izvršeno je 16. decembra (knj. 1, dok. br. 199 i 205).

⁴ Napad na kolonu su izvršili partizani Površke, Šumske i Dživar-ske čete (vidi »Hercegovina u NOB«, II izdanje, str. 230—231, 257, 262—264).

⁵ Opširnije o tome vidi knj. 1, dok. br. 205, str. 820; tom IV, knj. 2, dok. br. 195.

⁶ Vidi dok. br. 36; knj. 1, dok. br. 199 i 205.

zni materijal, oružje i dokumente; u ovim dokumentima su nađeni podaci o organizaciji i dislokaciji lokalnih ustaničkih grupa, kao i indicije na osnovu kojih je uhapšeno i naknadno osuđeno na najtežu kaznu 6 partizana nastanjenih u Crikvenici,⁷

— operacije Koje su 29. decembra otpočele jedinice peša-
dijske divizije »Re« u zoni Korenica u vezi s pogoršanjem situ-
acije na ovom području.⁸

3. *Moral jedinica . . .*

4. *Razno ...*

General
načelnik komandanta armije
(V. Ambrozio)

⁷ Reč je o iznenadnom napadu na partizanski logor u s. Liču, koji je bio u sastavu 2. bataljona »Matija Gubec« NOP odreda za Hrvatsko primorje i Gorski kotar. U logoru je, pored ostalog, zaplenjen i sav kancelarijski i propagandni materijal tog odreda (knj. 1, dok. br. 205, str. 801; tom V, knj. 2, dok. br. 69 i 117).

⁸ O operacijama u rejonu Korenice vidi dok. br. 36 u ovoj knjizi; knj. i, dok. br. 205.

BR. 23

DEPEŠA KVESTURE KOTOR OD 13. JANUARA 1942. GUVERNATORATU DALMACIJE O PARTIZANSKIM AKCIJAMA NA PODRUČJU HERCEG-NOVOG I REPRESIVNOJ AKCIJI ITALIJANSKE ARTILJERIJE NA NASELJENA MESTA SVRČUGE, BIJELICI I LEPETIĆ¹

TELEGRAM VAZDUŠNIM PUTEM

ŠIFRANTSKO ODELJENJE
TELEGRAM U DOLASKU
17. januar 1942—XX

Kotor, 13. januar 1942—XX

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA — OPŠTOJ
UPRAVI POLICIJE — ODSEKU OPŠTIH I POVERLJIVIH
POSLOVA Rim
OPŠTOJ UPRAVI DALMACIJE Zadar

Br. 03810. — Na dan 12. o. m. jedan divizion 100 mm i dve baterije 75/27 2. divizijskog artiljerijskog puka³ gađali su naseljena mesta Svrčuge, Bijeliće i Lepetić, gde je 4. o. m. postavljena zaseda jednoj jedinici 18. minobacačkog bataljona i utvrđeno prisustvo ustaničkih delova.⁴ Svi ciljevi su pogođeni s vidljivim efikasnim rezultatima. Eksplozija jedne kuće u Gojkoviću takođe daje povoda mišljenju da je punim pogotkom pogođeno jedno skladište municije.⁵

Na dan 13. o. m., oko 2 časa, jaka eksplozija se osetila s pravca Svrčuga i u istom mestu je primećen veliki plamen koji

¹ Original primljene depeše (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 8/5, k. 558.

² Okrugli pečat Guvernerata Dalmacije.

³ Odnosi se na 2. artiljerijski puk divizije »Mesina«.

⁴ Tu jedinicu su napali delovi Orjenskog bataljona Nikšićkog NOP odreda. U dvočasovnoj borbi neprijatelj je pretrpeo gubitke od 7 mrtvih, 4 ranjena i 49 zarobljenih vojnika (tom III, knj. 3, dok. br. 5 i 6; Istorijski zapisi, 1948, 5—6, str. 277).

⁵ Prema depeši kvestora Kotora od 15. januara Guverneratu Dalmacije »samo u Svrčugama je od bombardovanja poginulo 15 ustanika« (AVII, reg. br. 8/5, k. 558).

je osvetlio sve do doline Sutorine. Nema sumnje da je reč o skladištu municije koje je pogođeno prilikom gađanja u toku poslepodneva a eksplodiralo u toku noći.

U Svrčugama se nalazila jedna ustanička komanda. U zoru je jedna jedinica 1. divizionu 2. divizijskog artiljerijskog puka, koja se kretala peške, prilikom pročešljanja rejona u okolini kasarne u Podbaošićima našla jedno veliko skladište životnih namirnica, skriveno u šikari, koje je očevidno pripremljeno u toku noći i bilo namenjeno ustanicima: reč je o 50 kg sušenog mesa, 50 kg krompira, 30 kg pasulja, 150 kg kukuruza, 20 kg ulja, 15 kg masti i 30 kg boba. Osim toga, nađeno je: jedna crnogorska i jedna jugoslovenska zastava, jedan džak odevnih predmeta i nekoliko fotografija Petra II.

Pre nekoliko dana 10 ljudi, koji su ranije evakuisani iz Ubala, pod raznim okolnostima napustilo je svoje određeno mesto boravka u Morinju. Nekoliko njih, kao Laje Krsto, Pavić Tomo, Salić Marko, Vuković Mijo, Vuković Savo i Vasiljević Petar, nestalo je prilikom prenošenja životnih namirnica za karabinijere u Ublima; u toku je proveravanje radi utvrđivanja da li su namerno prišli ustanicima ili su, pak, što izgleda manje verovatno, bili izloženi napadu ustanika. Druga četvorica, međutim, i to Kovačević Stojan, Kovačević Marko, Vasiljević Mihajlo i Pavljević Rade, jednovremeno su nestala iz Morinja 9. o. m. Smatra se da su se oni, verovatno pod pritiskom ustaničkih izaslanika, vratili svojim kućama u Uble."

Na dan 13. o. m., oko 16,30 časova, na putu koji iz Kamenog vodi u Herceg-Novi, tri ustanika u uniformi bivše jugoslovenske vojske, s pištoljima u ruci, zaustavili su automobil hotela »Boka« u Herceg-Novom i primorali sekretara hotela, Stanišića Marka Uroša, starog 42 godine, iz Herceg-Novog, da ide s njima. Stanišić je krenuo u Pode radi nabavke mesa, a ovo se desilo u blizini prvih kuća u Podima. Naređeno je pročešljanje zone Podi.

Kvestor Loti [Lotti]

M. P.

⁶ Pod pritiskom partizanskih snaga, italijanska posada je 4. januara evakuisala s. Uble (kod Risna), što je omogućilo širenje slobodne teritorije (pod kontrolom Orjenskog NOP bataljona) prema Risnu, s. Morinju s. Dugunji (tom III, knj. 2, dok. br. 5; B. Jovanović, n. d., str. 405).

BR. 23

**DOPIS GUVERNERA CRNE GORE PIRCIJA BIROLIJA OD
14. JANUARA 1942. KOMANDANTU 2. ARMIJE GENERALU
AMBROZIJU O SADEJSTVU ITALIJANSKIH JEDINICA U
NEMACKIM OPERACIJAMA U ISTOCNOJ BOSNI¹**

KOMANDA 2. ARMIJE
OPERATIVNO ODELJENJE

72

Br. 756
Priljeno: 15. januara 1942—XX

GUVERNATORAT CRNE GORE
Vojno odeljenje

Br. 405/. Op. pro,tok. Cetinje, 14. januara 1942—XX

Predmet: Operacije u Bosni.

EKSELENCIJI GENERALU AMBROZIJU [AMBROSIO]
komandantu 2. armije *VP 10*
i, radi znanja:

EKSELENCIJI GENERALU DALMACU [DALMAZZO]³
komandantu VI armijskog korpusa *VP 39*

EKSELENCIJI GENERALU MENTASTIJU [MENTASTI]⁴
komandantu jedinica Crne Gore *VP 14/M*

Odgovaram na dopis br. 221 od 8. ovog meseca.⁵

Potvrđujući prijem telegrama br. 272 od 9. i br. 311 od 11. ovog meseca,⁶ izveštavam sledeće:

1. — U vezi sa zahtevom nemačke komande u Beogradu, dostavljenim neposredno od mog oficira za vezu i preko komande 2. armije, naredio sam da jedan alpski batalion iz Višegrada učestvuje u operacijama prema Rogatici s ciljem da,

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII-NAV-T-821, br. 64/1182-1184.

² Pečat prijema.

³ Renco (Renzo)

⁴ Luidi (Luigi)

⁵ Redakcija ne raspolaže tim dopisom.

⁶ Redakcija ne raspolaže tim telegramima.

krećući se u drugom ešelonu, obezbedi levi bok i pozadinu nemačke južne grupe i zauzme komunikacijski čvor kod Mesića (južno od Rogatice).⁷

2. Svako učešće u dejstvu na području doline reke Drine uslovljeno je dolaskom jedinica dodeljenih za ojačanje (383. pešadijski puk pešadijske divizije »Venecija« i 86. legija crnih košulja). Prema izveštaju Generalštaba kopnene vojske, ne predviđa se raspolaganje 86. legijom crnih košulja pre kraja ovog meseca, a 383. pešadijskim pukom u toku prve dekade meseca februara.

Jedino alpinska divizija »Pusterija«, s pomenutim jedinicama, može staviti na raspolaganje tri bataljona, oslobodivši ih od sadašnjih posadnih zadataka, i biti u mogućnosti da nadire od Višegrada prema Ustipraču i od Pljevalja, preko Cajniča, prema Goraždu, s tim da ovdje uspostavi dodir s jedinicama VI armijskog korpusa.

Što se tiče Foče, potrebne mere trebalo bi da preduzme VI armijski korpus.

3. — Kao što je već predočeno Vrhovnoj komandi, zatvaranje vododelnice na desnoj obali Drine, s obzirom na veliki broj komunikacija koje je presecaju, zahteva upotrebu jakih snaga, kojima se ni sada ni, kako pretpostavljam, u bliskoj budućnosti ne može raspolagati. Međutim, zauzimanjem mostova u Foči i Goraždu, jedinica koji postoje na nepregaznoj Drini (pošto je most kod Ustiprača sada porušen), sigurno će se sprečiti da se ustaničke mase, potisnute jedinicama VI armijskog korpusa, ponovo prebace u Crnu Goru.

⁷ Reč je o traženju nemačke Komande da italijanske jedinice sadejstvuju u operacijama nemačkih trupa za uništenje partizanskih snaga u istočnoj Bosni. Bilo je predviđeno da snage 5. d 6. armijskog korpusa 2. armije posednu celu italijansko-nemačku demarkacionu liniju i zatvore sve pravce kojima bi partizanske jedinice, potisnute dejstvom nemačke 342. i 718. peš. divizije, pokušale da se prebace na italijansku okupacionu teritoriju. Predviđala se i podrška italijanskih jedinica Crne Gore, koje bi sadejstvovala na Drini. Međutim, 7. januara 1942. general Ambrozio je nemačkom opunomoćenom generalu u Srbiji predložio odlaganje projektovanе operacije, navodno zbog nemogućnosti blagovremenog dolaska divizije »Ravena«. Ali kako nemački komandant Jugoistoka na to nije pristao, jer mu je 342. divizija stajala na raspolaganju samo do kraja januara, general Ambrozio je 10. januara izdao naređenje 6. armijskom korpusu »da do 15. tek. zapreci demarkacionu liniju«, a guvernera Crne Gore zamolio »da naredi, pored vršenja zaprečavanja, da aOpinske trupe iz Višegrada slede pokret nemačkog puka iz Rogatice, zaposedajući zatim drumski čvor Mesić«. Na kraju se sadejstvo italijanskih jedinica svelo na angažovanje samo jednog alpskog bataljona (»Val Fela«) koji je guverner Crne Gore stavio na raspolaganje nemačkoj komandi. Opširnije o tome vidi dok. br. 16; knj. 1, dok. br. 203; AVII, italij. fond, reg. br. 3/1, k. 56, nem. fond, reg. br. 18/1, k. 70.

Jednovremeno dejstvo od Pljevalja i Višegrada moglo bi imati onu brzinu neophodnu za funkciju zatvaranja, koja je povezana sa zauzimanjem mostova, samo ako bi se izvelo u isto vreme sa zauzimanjem Foče od jedinica VI armijskog korpusa iz Kalinovika.

4. — Sada alpinska divizija »Pusterija«, pored pružanja pomoći nemačkoj južnoj grupi prema iznetom u tač. 1, vodi brigu o bezbednosti svojih uporišta i ose snabdevanja Prijepolje — Priboj — Višegrad.

S obzirom na raspored i jačinu uporišta, kao što je prikazano na priloženoj šemi,⁸ alpinska divizija »Pusterija« je zasad u mogućnosti da obezbedi zatvaranje pravaca iz Rudnice i Rudog.

5. — Naknadno ću izvestiti (na osnovu dolaska poznatih jedinica) o snagama i vremenu kada će moći da dejstvuju, shodno iznetom u tač. 3.

M. P. Guverner Crne Gore
(armijski general Pircio Biroli)
Pircio Biroli

⁸ Redakcija ne raspolaže tom šemom.

BR. 23

IZVEŠTAJ KOMANDE 6. ARMIJSKOG KORPUSA OD 17.
JANUARA 1942. KOMANDI 2. ARMIJE O KONTAKTIMA
S RUKOVODIOCIIMA ČETNIČKIH FORMACIJA¹

PREPIS ZA EKSELENCIJU KOMANDANTA

Op. 7/F

KOMANDA VI ARMIJSKOG KORPUSA
Štab — Obaveštajno odeljenje

Br. 1/Ob/R protok.

VP 39, 17. januar 1942—XX

Predmet: Kontakti s rukovodiocima četničkih formacija.

Sa 2 priloga.

' KOMANDI 2. ARMIJE

Vojna pošta 10

Prvi kontakti s rukovodiocima ustaničkih formacija uspostavljeni su na teritoriji pešadijske divizije »Sasari«² [Sassari] povodom »ustanka Like« (jul—avgust 1941. godine).

Na osnovu razgovora koje su oficiri ove komande vodili s rukovodiocem jedne lokalne četničke formacije (u Velikoj Popini), kontakti su se postepeno širili na celu četničku organizaciju koja postoji na području Like. Na taj način je uspelo da se ove formacije postepeno privuku u našu sferu uticaja i kontrole do te mere da su pre izvesnog vremena neke od njih zajedno s nama započele — uz nesumnjive rezultate — borbu protiv komunistata.

Politički vođa srpskog ustaničkog pokreta u Lici, bivši poslanik Stevo *Radonović*, u toku razgovora koje je u to vreme vodio s jednim oficirrom ove komande dao je dragocene podatke o četničkoj organizaciji i, pored ostalog, naveo imena ličnosti koje stoje na čelu ove organizacije na pojedinim područjima sadašnje Hrvatske države.

Na taj način je bilo moguće saznati da je vođa sličnog ustaničkog pokreta u istočnoj Bosni *Jevđević Dobrosav* i da se s njim uspostave kontakti.

¹ Snimak prepisa u AVII, NAV-T-821, r. 53/697.

² Vidi tom XIII, knj. 1, dok. br. 138.

Jevđević je već u prvim razgovorima izrazio volju da sledi istu liniju kao i *Rađenović*, zasnovanu na iskrenoj saradnji sa Italijom, i sa svoje strane podržao uspostavljanje dodira s poznatim pukovnikom, vojvodom Ilijom *Trifunovićem* Birčaninom.

Osobine i mogućnosti *Jevđevića* i *Trifunovića* u opštim crtama su poznate, dok su u pojedinostima sledeće:

— Bivši poslanik *Jevđević*, vatreni nacionalista, kandidat za četiri saziva Skupštine kao predstavnik istočne Bosne, vođa »Orjune« i vođa opozicije za vreme autoritativnog režima kralja Aleksandra, vidi u potpunoj okupaciji Bosne i Hercegovine od italijanskih jedinica jedinu mogućnost da otrgne Srbe ovih pokrajina od ustaških pokolja i denacionalizacije.

Priželjkuje stvaranje Bosansko-hercegovačke države, sa srpskom vladavinom, pod italijanskim pokroviteljstvom.

U više prilika je pokazao da raspolaže značajnim uticajem na srpske i muslimanske mase istočne Bosne i volju da s nama saraduje.

— Pukovnik *Trifunović*, teški ratni invalid, od svog naroda smatran srpskim Garibaldijem, četnički vojvoda za vreme balkanskih ratova i rukovodilac Narodne odbrane, stari je vojnik čija je jedina želja da spase svoj narod u ovom burnom periodu njegove istorije.

Antitevtonac po ubeđenju, upoznat sa dosadašnjim iskrenim držanjem italijanskih jedinica prema Srbima na okupiranim teritorijama i svestan da je ovo držanje praktično u suprotnosti — bar službeno — s našom inostranom politikom, nastoji da svojim ličnim uticajem otkloni svaku mogućnost trvenja između svog naroda i italijanskih jedinica, jer u našoj dobrodušnosti vidi jedini put spasavanja Srba.

Udeo ovih ličnosti u saradnji za naše ciljeve omogućio je da se proširi i produbi već postojeća obaveštajno-politička organizacija, s obzirom na sledeće okolnosti:

— velik broj strarešina četničkih formacija koje su, iako načelno nama naklonjene, odbijale da preuzmu konkretne obaveze ili da jasno ispolje svoje namere i političku orijentaciju, čim su saznale za postojeće kontakte između ove komande i poroenutih ličnosti, odmah su ispoljile odlučnije prijateljsko i otvoreno držanje;

— bilo je moguće s većom sigurnošću pratiti kolebljivo držanje ustaških vlasti i same vlade u Zagrebu, i na taj način saznati za spletke koje su u punoj suprotnosti s našim interesima;

— bilo je moguće — preko njih — da se utvrde kontakti sa generalom Dražom *Mihailovićem*, rukovodiocem preostalih jugoslovenskih snaga i četničko-nacionalističkih formacija koje

je London nameravao da gurne protiv nas stvaranjem gerile, čiji je razvoj mogao poprimiti velike razmere i primorati nas na angažovanje značajnih snaga i sredstava.

Sadašnja situacija u Hercegovini i istočnoj Bosni može se sažeto izložiti ovako:

— koncentrisanje jakih srpskih četničko-nacionalističkih snaga na severnim granicama našeg okupiranog područja, prozrokovano izvođenjem sadašnjih operacija nemačkih jedinica;³

— koncentrisanje crnogorško-partizanskih snaga na istočnim granicama Hercegovine, sa agresivnim namerama;

— i jedna i druga koncentracija omogućena je povlačenjem nekih uporišta XIV armijskog korpusa.

Ako se sve ovo što je izneto ima u vidu i međusobno poveže, očigledno proističe sledeće:

— kao rezultat pomenutih kontakata situacija se može posmatrati sa izvesnim optimizmom i naša aktivnost se većim delom može usmeriti protiv crnogorskih komunističkih formacija;

— da pomenutih kontakata nije bilo ili da je njihov razvoj imao manji domet, sadašnja situacija bi bila osetno teža.

Nekoliko incidenata, više formalnih nego stvarnih, koji su se dogodili poslednjih dana doprinelo je da se provere mogućnosti pomenutih ličnosti, kao i odanost i disciplina četničkih formacija. U stvari, starešine nekih četničkih jedinica koje su posle postizanja nekih manjih rezultata došle u dodir s našim isturenim garnizonima (Kalinovik—Ulog—Nevesinje—Gacko), uputivši slične zahteve garnizonima XIV armijskog korpusa (Foča—Uzice⁴—Goražde), tražile su od naših jedinica, zbog operativnih razloga (akcija prema Sarajevu) i zbog logističkih razloga (smeštaj u toku zime), da u određenom roku napuste ove garnizone (ultimatum).

Dok su se, zbog energičnog držanja koje su na osnovu direktiva ove komande zauzeli komandanti raznih naših garnizona, četničke vođe u prvo vreme uzdržale od preduzimanja nasilnih akcija, dogle su se, zatim, čim su oficiri ove komande stigli na lice mesta i predočili im da postoji posredna veza sa generalom Dražom *Mihailovićem* — preko *Jevđevića*. i pukovnika *Trifunovića*, praktično povinovale odlukama koje su usvojili *Jevđević* i *Trifunović*, odnosno oficiri koji su ih prihvatili u nji-

³ Reč je o operaciji nemačke 342. i 718. peš. divizije i delova domobranskog 2. i 3. korpusa, započetoj 15. januara 1942, za uništenje partizanskih snaga na prostoriji Sarajevo, Višegrad, Zvornik, Tuzla, Vareš. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 3, dok. br. 33 i 145; tom XIII, knj. 1, dok. br. 203.

⁴ Tako u originalu. Na karti 1:100.000 nije pronađeno.

hovo ime, opravdavajući svoj postupak razlogom teškoća u ve-
zama s visokom četničkom komandom.

Na kraju, naša politička delatnost je danas tako orijenti-
sana da omogućava:

— da nijedna četničko-nacionalistička formacija koja je već
stigla, ili će stići, na ovo područje ne preduzima neprijateljske
akcije protiv naših jedinica;

— da se general *Mihailović*, u slučaju da ga Nemci napad-
nu, sa svojim ljudima preda nama:

— da se značajan broj ovih formacija — maksimalna aspi-
racija — pridruži nama u borbi protiv komunista.

Nedavno, prilikom poslednjih kontakata, četničke vođe na
ovom području predale su memorandum koji se dostavlja u pri-
logu i koji će sačinjavati osnovu za buduće diskusije.

Naš stav je da se pregovori, koji će se razvijati u formi sve
većeg jedinstva i postizanja ciljeva, vode sa glavnim političkim
vođama umesto s raznim komandantima lokalnih četničkih for-
macija.⁵

Kao što sam već pomenuo, cilj dosadašnjih pregovora je bio
da se spreči širenje borbe na severnom frontu područja između
Neretve i crnogorske granice, imajući pri tome u vidu eventua-
lnost da ovaj rezultat može i ne biti postignut.

Baza za pregovore se sastoji:

1) u prethodnom saznanju da danas nije ni moguće ni ce-
lishodno razgovarati o budućem uređenju;

2) u činjenici da se Hrvati bore uz bok Osovine protiv za-
jedničkih neprijatelja;

3) da u budućem teritorijalnom i političkom uređenju ovog
područja Italija neće moći a da ne vodi računa o doprinosu po-
jedinih narodnosti i naroda;

4) Italija i Osovina vode danas na Balkanskom poluostrvu,
kao i na istočnom frontu, prvenstveno borbu protiv boljševizma.

Vodeći pregovore na ovoj bazi s višim odgovornim srpskim
političkim vođama, moja je namera ne samo da nastavim sa

⁵ U obaveštenju Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Her-
cegovine od 17. januara 1942. svim komandantima četničkih odreda i
svima »srpskim opštinama« sreza gatačkog i nevesinjskog navodi se da je
u cilju »zaštite srpskog življa od svakog nasilja, odobreno srpskim četni-
cima snabdevenim četničkom, legitimacijom, koja će se u najskorije vre-
me izdati četnicima u Hercegovini, da sarađuju u neophodno potrebnoj
meri sa italijanskim vojnim jedinicama. U tom smislu Komanda Bosan-
sko-hercegovačkih četničkih odreda potpisao je i pisani sporazum s koman-
dom VI arm. korpusa italijanske vojske u Dubrovniku o pregovorima ko-
je u tom cilju vodi u ime pomenute četničke komande rezervni artiljerijs-
ki potporučnik brat Mutimir Petković«. Vidi AVII, četnički fond, reg. br.
14/6, k. 231 (BH-X-40).

sprečavanjem potpaljivanja' žarišta borbe između četnika i nas u jugoistočnoj Bosni i Hercegovini, nego i da se izborim za učešće, bar i delimično, četničkih snaga u borbi protiv komunista.

Učešće četničkih formacija u borbi protiv boljševizma očigledno bi za nas predstavljalo značajnu vojno-političku korist, dok bi za Srbe trebalo da predstavlja sredstvo kojim bi se dokumentovalo njihovo pravo na naše političko interesovanje u njihovu korist prilikom budućeg uređenja Evrope.

Antikomunistička borba trebalo bi isto tako da posluži da se pod oružjem drže samo celishodno formirane manje grupe četnika pod čvrstom komandom nama odanih starešina a, nasuprot tome, omogućiti postepeno razoružavanje samostalnih regularnih formacija, koje su stoga opasne zbog nemira koji bi mogle izazvati i zbog lakoće kojom bi mogle potpasti pod sferu uticaja komunista.

Očigledno je stoga da je najbolji i, verovatno, neophodan put za postizanje ovih rezultata da se postepeno obezbedi mogućnost za postavljanje pravoslavne civilne vlasti u mestima s pretežno pravoslavnim stanovništvom, a da se jednovremeno udalje hrvatske vlasti i njihovi odgovarajući pratioci — regularne i neregularne ustaške formacije.

Trebalo bi postići onoliko koliko je uspelo da se ostvari u Kninu. Ovim bi se takođe postigao i cilj koji bi nam omogućio da ne moramo dati izričite garantije za ličnu, imovinsku, versku i nacionalnu slobodu srpskog naroda.

o o
o

Da bih ukazao na postojeću suštinsku razliku između stremjenja srpskih četnika-nacionalista i crnogorskih, kao i ha odlučnu potčinjenost crnogorskih četnika stvari boljševizma, prilažem prepis⁶ uslova koje je rukovodilac jedne crnogorske naoružane formacije postavio prilikom kontakata sa oficirima komande pešadijske divizije »Marke«.

Komandant armijskog korpusa
general
(R.⁷ Dalmaco)
[Dalmazzo]

Tačnost prepisa overava:
načelnik Obaveštajnog odeljenja
generalštabni kapetan
(Anđelo De Mateis)
[Angelo De Matteis]

⁶ Redakcija ne raspolaže tim prepisom.

⁷ Renco (Renzo)

KOMANDI VI ARMIJSKOG KORPUSA

Četnička komanda, koja je sve do danas nastojala da spreči eventualna trvenja između vojske Kraljevine Italije i četnika, ponovo je uputila svog predstavnika ovlašćenog da pregovara s kapetanom gosp. De Mateisom [De Matteis], koji je u vezi sa ovim, 8. januara, kao prijatelj stigao u Fojnicu.

Prilikom ovih razgovora koji su vođeni u atmosferi srdačnog prijateljstva, predstavnik četničke komande je rekao da prethodno treba da napomene sledeće:

— da se četnička komanda, u vreme vođenja ovih razgovora, nalazi u veoma teškoj situaciji jer je u nemogućnosti da uspostavi vezu sa svojom komandom zbog nedostatka vremena kao i zbog toga što nije imala mogućnosti da se upozna sa situacijom koja je nastala u vezi s pismom koje je uputio general Draža Mihailović, zbog kojeg je četnički predstavnik od italijanskih jedinica odveden u Mostar; međutim, ni sada četničkoj komandi nije stvarno poznato da li je ovo pismo stiglo italijanskim jedinicama.

Pored toga, u želji da se sa oružanim snagama Kraljevine Italije postigne miroljubivo rešenje o svim pitanjima koja su od interesa za Srbe, prema kojima italijanska komanda pokazuje velike simpatije, četnička komanda uzima slobodu da oružanim snagama Kraljevine Italije podnese sledeće predloge koji bi zadovoljili i jednu i drugu "stranu.

1. — U slučaju da italijanske jedinice eventualno okupiraju zonu istočne Bosne, u mestima u kojima se sada nalaze četničke jedinice, sve do momenta dok italijanske jedinice ne bi upotrebile svoje oružje protiv četnika, jer će kao i dosad postojati prijateljstvo između četnika i italijanskih jedinica, četničke jedinice neće nikada upotrebiti oružje protiv Italijana.

2. — U ovom slučaju italijanske jedinice se obavezuju da neće razoružavati četničke jedinice u ovim rejonima u kojima one sada imaju punu vlast, jer je oružje potrebno četničkim jedinicama u slučaju hrvatske agresije kada se italijanske jedinice budu povukle.

3. — Na svim srpskim područjima istočne Bosne koja bi trebalo okupirati, na kojima su katolici u manjini, mora se uspostaviti srpska civilna administracija uz bok italijanske vojne administracije. Na ovim područjima ne smeju postojati hrvatski garnizoni. Isto važi i za srezove Gacko, Ulog, Kalinovik i Nevešnje.

4. — Na područjima koja bi eventualno okupirale italijanske jedinice potrebno je dati konkretne garantije da će biti oču-

vane lične, imovinske, verske i nacionalne slobode srpskog stanovništva.

5. — Na područjima koja bi eventualno okupirale italijanske oružane snage neophodno je razoružavati sve ustaše bez obzira na razlog zbog kojeg su bile naoružane, kao što je Ustaška vojnica, pomoćna žandarmerija, građanska i seoska milicija.

6. — Potrebno je sprovesti strogu kontrolu nad radom hrvatske vojske, koja iza leđa četnika naoružava partizane i komuniste, kao što je slučaj sa Borčem, gde je hrvatska vojska, bez znanja italijanskih vlasti, doprinela naoružavanju ustaša i dala im 4000 pušaka, veći broj mitraljeza i velike količine municije, a zatim ih gurnula u krvavu borbu koja još traje.

7. — Pošto se vođenjem ovih pregovora sa italijanskim vlastima, a naročito davanjem dozvole italijanskim jedinicama da bez borbe uđu u krajeve koje su oslobodili četnici, pruža komunistima mogućnost za razvijanje propagande protiv četnika, tražimo da se kao protivteža ovoj propagandi usliša najveća želja srpskog naroda ovih krajeva, tj. da se oslobode internirani Srbi koji umiru u hrvatskim koncentracionim logorima i da se vrate svojim kućama, jer bi to predstavljalo najefikasnije oružje u propagandi koja će se razvijati protiv nas u vezi sa ovim pregovorima.

8. — četnička komanda će sa italijanskom komandom zaključiti jedan trgovinski sporazum za razne artikle koji su većinom neophodni i za jedne i za druge. Četnička komanda italijanskim oružanim snagama može isporučivati meso i kožu u zamenu za životne namirnice koje bi isporučivala italijanska komanda.

9. — Ovaj preliminarni sporazum stupiće na snagu kad ga u ime četničke komande potpiše i major Boško Todorović, koji će dati svoje puno ovlašćenje gospodinu Milanu Santiću i preko njega vratiti kapetanu de Mateisu, odnosno italijanskoj komandi u Dubrovniku. Ostvarivanje ovog preliminarnog sporazuma naknadno će potvrditi predstavnici italijanskih oružanih snaga. Ovaj preliminarni sporazum sastavljen je u tri ravnglasna primerka, od kojih je jedan predat kapetanu De Mateisu, dok se dva primerka nalaze kod četničkog predstavnika Petkovića.⁸

Četnički predstavnik
potporučnik i sudija — potpisan:
Mutimir V. Petković

Mostar, 11. januar 1942.

⁸ Jedan primerak na srpskohrvatskom jeziku nalazi se u AVII, četnički fond, reg. br. 2/6—1, k. 231. Na njemu je major Boško Todorović dopisao, mastilom, sledeći tekst: »Odobravam prednje predloge, koje je u ime Komande Bosansko-hercegovačkih četničkih odreda uputio Komandi VI armijskog korpusa Carske i Kraljevske vojske četnički delegat rez. art. pporučnik Mutimir Petković«.

DEPESA KVESTURE KOTOR OD 17. JANUARA 1942. GUVERNATORATU DALMACIJE O NAPADU PARTIZANA NA MRCINE I NA AUTO-KOLONU KOJA SE KRETALA PUTEM TREBINJE—BILEĆA*

GUVERNATORAT DALMACIJE

OPSTA UPRAVA POLICIJE

primljeno 18. januara 1942—XX

TELEGRAM U DOLASKU IZ KOTORA

KVESTOR IZ KOTORA

18. 1. 1942^s

GUVERNATORATU DALMACIJE — OPSTOJ UPRAVI
POLICIJE

Zadar, 17. 1. 1942 u 13 č.

Situacija na području Kotora

Br. 03818 Kab. — Juče su ustanički delovi s položaja na padinama pl. Ilijina kita (istočno od Mrcina) otvorili vatru iz pušaka na naseljeno mesto Mrcine. Naš detašman koji je ovde dislociran odvratio je s nekoliko artiljerijskih granata. Ovaj podatak potvrđuje da se jake ustaničke formacije nalaze severno i istočno od Mrcina i da nastoje izolovati ovaj naš detašman i izvršiti sve jači pritisak u pravcu Konavala i Sutorine.⁴

Jedna kolona motornih vozila, koja se kretala putem Trebinje — Bileća, posle prolaska više od polovine puta napadnuta je od jakih ustaničkih snaga s položaja na okolnim visovima. Protivdejstvo pratnje nije uspeo da spreči da branioци dva kamiona ne budu savladani od nadmoćnijih snaga.⁵

Izgleda da, zbog straha od ponovnog oživljavanja ustaškog pokreta, srpska manjina s teritorije u blizini Boke kotorske pristiže u rejon Graba i da na taj način pojačava već postojeće ustaničke formacije.

Kvestor Loti

¹ Original primljene depeše (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 8/5, k. 558.

² i ³ Pečat i datum prijema.

⁴ Na tom području su delovali partizani Šumskog i Ljubomirskog NOP bataljona (tom IV, knj. 3, dok. br. 158).

⁵ Vidi dok. br. 36, objašnjenje 74.

solidno posednute i da li postoji dovoljan broj oruđa i sličnih sredstava, iz čega bi se mogao doneti zaključak o efikasnosti odbrane Kotora.

Nedvosmisleno je razočarenje nekih građana u konstataciji da su alpinci, koji su se nedavno ulogorili na sportskom igralištu, prebačeni u Crnu Goru.

Postoji bojazan da će ustanici, koji, po svemu sudeći, nailaze na ozbiljne poteškoće u snabdevanju životnim namirnicama, pokušati da izvrše očajnički udar na jednu od naših baza za snabdevanje, tj. u Kotoru ili Zeleniki.

Treba uzeti u obzir i obezbeđenje skladišta životnih namirnica provincijskog odeljenja za snabdevanje, koja se nalazi u Kotoru a nisu dovoljno zaštićena.

Iz pouzdanih izvora se saznaje da ustanici, polazeći od pretpostavke da naši vojnici nemaju dovoljno borbenog duha i da lako potpadaju pod moralnu depresiju, u poslednje vreme nastoje da upoznaju naše vojnike sa dobrim postupkom koji se primenjuje prema našim zarobljenicima koji padnu u njihove ruke, kako bi ih naveli da dezertiraju.

Poznato je, u stvari, da ustanici dozvoljavaju našim ranjenicima, čak i lakšim, da se vrate u svoje jedinice, kao i da preko ovih zarobljenika upućuju predloge našim vojnim komandama u vezi s razmenom zarobljenika.

Iako je njima dobro poznato da na ove predloge neće dobiti odgovor, oni ipak znaju da će nosioci ovih predloga svojim drugovima pričati da su ustanici s njima dobro postupali i da je njihovo zarobljeništvo skoro predstavljalo interesantnu razonodu.

Saznalo se, a podatak bi mogle da provere vojne komande sektora Herceg-Novi, da su ustanici nedavno uputili jednog našeg podoficira i jednog pripadnika finansijske straže da na našoj teritoriji nabave cigarete za potrebe drugih zarobljenih vojnika.

Ukoliko je ovo tačno, trebalo bi razmotriti celishodnost da se ne odobri ovim vojnicima povratak među ustanike, kao što je učinjeno u pogledu nosilaca predloga za razmenu zarobljenika, i pustiti ustanike da ostvare pretnje odmazde ako se ovi zarobljenici »na odsustvu« više ne vrate«.

Komandant Kr. karabinijera Dalmacije
pukovnik:

M. P.

— Đuzepe Buti —
[Giusepe Butti]

D. Buti

BR. 23

IZVEŠTAJ GENERALŠTABA KOPNE NE VOJSKE OD 24. JANUARA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI O SITUACIJI U NDH I O PRONEMAČKOJ ORIJENTACIJI RUKOVODSTVA NDH¹

PREPIS

GENERALŠTAB KR. KOPNE NE VOJSKE
I operativno odeljenje — 3. odsek

POVERLJIVO

Br. 1141 protok.

VP 9, 24. januar 1942—XX

Predmet: Hrvatska politika² na teritorijama 2. i 3. zone.

VRHOVNOJ KOMANDI

Vojna pošta 21

Od pre izvesnog vremena hrvatska politika na teritorijama 2. i 3. zone poprimila je takve aspekte koje je celishodno razmotriti u njihovom verovatnom razvoju.

U ranijim izveštajima je nagovešteno da se orijentacije hrvatske vlade razvijaju polako, ali sigurno, u pravcu odlucnog neprijateljstva prema nama. Pokazalo se, u stvari, da je od dve tendencije koje su se ispoljile medu ljudima na vlasti, germanofilske maršala Kvaternika i slabije, italofilske, Poglavnika, na kraju prevladala prva tendencija.

Predviđanja se, malo pomalo, ostvaruju. Između hiljada oscilacija i kolebanja hrvatske vlade, nesigurne i neodlučne u svim potezima svoje politike, samo je jedno odlučno: rastuća netrpeljivost prema Italiji i isto toliko odlučno nastojanje da se teritorije koje smo mi okupirali otrgnu ispod naše kontrole.

Spoljni znaci izbijaju iz čitavog spleta postupaka i pojava i manifestuju se počevši od visokih ličnosti pa sve do političko-administrativnih periferijskih organa.

Poznato je da je italofilstvo Poglavnika jako ohladnelo; postavljen nasuprot prodornoj preduzimljivosti maršala Kvaternika i glasinama koje na ovoga ukazuju kao njegovog verovatnog

¹ Snimak prepisa u AVII, NAV-T-821, r. 55/669-675.

² Reč je o politici NDH.

naslednika, nije nemoguće da on potpadne pod Kvaternikovu političku orijentaciju. U svakom slučaju ispada sigurno da je on na izričit način tražio, ako ne evakuaciju, a ono bar ograničavanje italijanske vlasti u 2. zoni.

Ovaj zahtev, obrazložen jedino razlozima prestiža, jer vlast Italijana, navodno, vredi princip suvereniteta »prijateljske i savezničke« zemlje, zasnovan je na čitavom nizu argumenata kojima se u potpunosti iskrivljuju činjenice. Dovoljno je, na primer, sledeće: teritorija koju smo mi okupirali sada je u punom previranju, jer je naša politika pacifikacije koju smo sprovodili sprečila suverenu hrvatsko-ustašku vlast da obezbedi red i miroljubiv razvitak unutrašnjeg života.

Da bi se jasnije demantovala ovakva tvrdnja, dovoljno je pomenuti još živo sećanje na zverstva koja je na pomenutim teritorijama ustaški režim počinio do objavljivanja naredbe Komande 2. armije od 7. septembra 1941. godine.³ Pored toga, dovoljno je uporediti sadašnju situaciju u delu Hrvatske koji se ne nalazi pod okupacijom sa situacijom u 2. i 3. zoni. Dok u čitavoj zemlji, uključujući i glavni grad, ustanak potkopava samu ideju državnog jedinstva i svojom suštinom nagriza organe koji bi, kao što su oružane snage, morali da predstavljaju prirodne zaštitnike, dotle na teritorijama pod našom okupacijom, osim povremenih trzavica, život se razvija normalno i aktivno.

O mišljenju neposrednog Poglavnikovog saradnika, maršala Kvaternika, suviše je raspravljati. Ostavši 100% Austrijanac, on svu svoju političku aktivnost zasniva na mentalitetu habzburgovskog militarizma iz 1914. godine. Nabranjenje pojava takvog mentaliteta, stvorenog na predrasudama, odvuklo bi me iz okvira u kojemu želim da zadržim ovo moje izlaganje. Dovoljna je samo jedna okolnost da se okarakteriše stvarno stanje. Poznata nedavna operacija predviđena za potpunu okupaciju Hrvatske propala je; uzrok ovome bez sumnje treba tražiti u intriga maršala Kvaternika i generala Gleza [Glaise] fon Horstenau, šefa Nemačke vojne misije u Zagrebu. Sada, pak, imamo nemačku operaciju kod Sarajeva, koja je već u toku, u kojoj se našem skromnom učešću, zbog ambijentalnih teškoća i zbog jedinica koje tek pristižu, pridružilo i privremeno učešće Hrvata, s praktičnim rezultatom da se pojača nemački ugled i oteža naša vojna situacija na granicama demarkacione linije zbog ponovnog pritanja ustaničkih masa koje će nastojati da izbegnu nemački napad.⁴

S obzirom na mentalitet vođa, u kojemu nadvladava mentalitet maršala Kvaternika, čitava politička aktivnost najprepre-

³ Vidi 1. knj. ovog toma, dok. br. 139.

⁴ Opširnije o planovima za okupaciju čitave teritorije NDH i o nemačkim operacijama u istočnoj Bosni vidi 1. knj., dok. br. 203.

zentativnijih ljudi u vladi i političko-administrativnih organa koji su njoj potčinjeni usmerena je u pravcupredodređenog neprijateljstva prema nama, a ostvaruje se kroz^opštrukcionističku, podmuklu i dvoličnu delatnost s ciljem da nam*se na sve moguće načine stvaraju teškoće i da se umanjuje naš ugled.

U vezi sa ovim karakteristično je sistematsko neispunjavanje sklopljenih ugovora i sporazuma.

Ne upuštam se u razmatranje neizvršenja obaveza iz sporazuma ekonomskog karaktera, sklopljenih u Opatiji u cilju unošenja reda u snabdevanju okupacionih trupa i stanovništva na teritorijama anektirane Dalmacije i području Rijeke. Neosporno je da postoje teškoće, većinom usled slabe organizacije i pogrešne procene stvarnih i neutvrđenih mogućnosti o kojima se nije moglo voditi računa u trenutku sklapanja ugovora. Pa ipak, jedno je sigurno, tj. dok se nama prave teškoće u redovnom snabdevanju, dotle vagoni i vagoni robe, žitarica, masnoća i si. svakodnevno odlaze za Nemačku.

Još evidentnije je neispunjavanje ugovora u vezi sa uspostavljenjem političko-administrativnog uređenja na teritorijama 2. zone.⁵

Pacifikacija koju je trebalo postići na ovim teritorijama predstavljala je ključnu tačku sporazuma u Opatiji i imala je za cilj, zajedno sa ravnopravnim postupkom prema pravoslavnim Srbima 2. zone, njihovo snabdevanje životnim namirnicama, ponovno vraćanje imovine i dobara i uključivanje u razne funkcije.⁶

Isti cilj je imalo i nedavno naređenje ministra unutrašnjih poslova Artukovića, izdato 25. decembra prošle godine,⁷ a koje je potvrđeno i jednim proglasom Komande 2. armije. Ovim naređenjem se izričito nagoveštavala amnestija za sve one koji su u nedavnoj prošlosti bili upleteni u krivična dela političkog karaktera, pod uslovom da se u svoja sela vrate u periodu od 30 dana.

Vraćanje imanja i dobara pravoslavnim Srbima, kao i njihovo ponovno uključivanje u javne funkcije, o čemu je već ranije postignut sporazum, ostvareno je samo delimično, i to na intervenciju italijanskih komandi odgovornih za ovu teritoriju.

⁵ Keč je o tzv. reokupaciji 2. zone i preuzimanju vojne i civilne vlasti na tom području od strane vojnih italijanskih komandi (knj. 1, dok. br. 130 i 139).

⁶ Opširnije o tom sporazumu, potpisanom 16. novembra 1941, vidi 1. knj., dok. br. 178 i 179.

⁷ U skladu sa sporazumom u Opatiji, ministar unutrašnjih poslova NDH dr Andrija Artuković je 10. decembra 1941. izdao proglas narodu hrvatskog obalskog pojasa (2. ili demilitarizovana zona) u kojem garantuje miran život, imovinu i slobodu svima koji se u roku od 15 dana vrate svojim kućama (AVII, -ust. dom. fond, reg. br. 37/1—84, k. 195).

U većini slučajeva ovo je uskraćeno pod prividnim izgovorom pravnog karaktera.

Na isti način je izostalo redovno snabdevanje stanovništva životnim namirnicama, lekovima i drugim potrebama uopšte. Ovo se opravdavalo ili privremenim neraspolaganjem artiklima, što se zlonamerno pripisivalo obaveznom snabdevanju okupacionih trupa, ili izvršenjem odmazde protiv stanovništva koje ne poštuje državna naređenja.

Naravno, odmah se reagovalo i uspelo da se izdejstvuje potrebna pomoć za stanovništvo, ali ne bez teškoća i trvenja koja još traju i zahtevaju oštre i odlučne intervencije, kao i stalan nadzor.

Traženo udaljavanje ustaša je usledilo, ali više formalno nego stvarno. U stvari kratko vreme posle postignutih sporazuma, hrvatska vlada je promenila stav i pod izjavom uspostavljanja oštrih mera javnog reda tražila da pojača žandarmerijske stanice. Pošto je dobila saglasnost, ona je regrutovala pomoćne žandarme među bivšim divljim ustašama kojima treba pripisati nedaće iz prošlosti. Izgovor nije izbegao našoj kontroli i za velik broj ovih tipova traženo je smenjivanje i utvrđen rok posle kojeg će se pristupiti njihovom hapšenju.

Istovremeno, između kraja decembra i početka januara, iznevši hitne potrebe u vezi s navodnim pojavama nemira, samoinicijativno i bez prethodnog izveštavanja koje nameću najelementarniji razlozi pristojnosti, hrvatski Generalštab je u pojedina mesta u 3. zoni (Konjica⁸ — Kordun — Banija) prebacio ustaške jedinice radi ugušivanja navodnih pobuna. Usledilo je, po običaju, pustošenje, paljenje i nasilje protiv golorukog stanovništva.

Naša brza intervencija, pored toga što je obuzdala razuzdanost, preduzela je potrebno da se akcije ove vrste ubuduće sprovede u sadejstvu sa italijanskim vlastima koje će preduzeti rukovođenje njima.

Pomenuto očigledno nepridržavanje sporazuma nije slučajno: ovako sistematsko kakvo jeste, u potpunosti odgovara direktivama centralnih organa.

Cilj je sasvim jasan: umanjiti naš ugled i pred pravoslavnim Srbima prikazati nas kao dvoiličnjake koji ne ispunjavaju obećanja sadržana u naredbi od 7. septembra i proglasu od 25. decembra prošle godine.

Ustaše pojedine svoje zločine nama pripisuju; međutim, utvrđeno je da su zločine počinile ustaše odevene u italijanske uniforme.

⁸ Tako je u originalu. Verovatno je reč o Konjicu.

Takođe se iz istog izvora pronose glasine prema kojima se našoj delatnosti pripisuju i njome prikriva zločinačka aktivnost divljih ustaša i, još gore, da se nastoji aktivnost takvu podsticati u cilju raspirivanja bratoubilačke borbe zametnute među Srbima i Hrvatima, kako bi se u bliskoj budućnosti lakše savladali i jedni i drugi.

Utvrđeno je da su ponovo uspostavljeni kontakti između predstavnika ustaškog režima i četničkih vođa pravoslavnih Srba, ali ne toliko radi traženja mogućnosti međusobnog pomirenja, koliko s ciljem da se podstakne reagovanje pravoslavnih Srba prema nama. U vezi sa ovim, karakterističan je i simptomatičan poznat razgovor vođen u Splitu između ustaškog logornika Poljaka i bivšeg bosanskog poslanika Jevđevića; dopisom br. 901 od 15. ovog meseca dostavljen je uhvaćeni tekst ovog razgovora.⁹

Uporedo sa ovim jalovim pokušajima u vezi s pravoslavnim Srbima u 2. i 3. zoni, preko odgovornih organa razvija se podmukla protivitalijanska propaganda na čitavom području, a takođe i u 1. zoni.

U ovome prednjači »Opšte administrativno povereništvo«, formirano prilikom preuzimanja civilne vlasti u 1. zoni s ciljem da se, njegovim pridruživanjem komandantu 2. armije, olakša rad na pacifikaciji i normalizaciji koji bi se ogledao u iskrenoj saradnji.¹⁰

Sve osoblje koje ga sačinjava, počevši od opšteg poverenika dr Karčića,¹¹ prema nama je, kao što je poznato, neprijateljski raspoloženo. Reč je većinom o Istranima koji su se proteklih godina oselili iz Italije u Jugoslaviju da bi se oslobodili naše vladavine.

Prema podacima iz verodostojnih izvora tačno se saznalo da poverenik Karčić u kancelarijama svoje ustanove, u kući, ogovara našu delatnost i autoritetom koji mu omogućava njegov položaj potpomaže glasine da pitanje Dalmacije i teritorija koje smo anektirali nije definitivno.

Njegov najbliži saradnik, dr Kiraz, prava siva eminencija ovog povereništva, toliko je odranije protivitalijanski nastrojen da je Vojna obaveštajna služba nedavno našla za shodno da Ministarstvu inostranih poslova predloži njegovo uklanjanje.

Celokupno ostalo osoblje, osim formalnog ophođenja, poseduje mentalitet Kiraza.

Pored toga, već odavna se izražava sumnja da pomenutom povereništvu nije sasvim nepoznata zločinačka aktivnost poje-

⁹ Vidi dok. br. 2.

¹⁰ Omaška. Povereništvo je formirano prilikom preuzimanja civilne vlasti u 2. zoni (knj. 1, dok. br. 128).

¹¹ Andrija

dinih razuzdanih propagandista koji agituju u 1. i 2. zoni. Nedavno se desilo da je jedan funkcioner civilne inženjerije u Crikvenici zatečen u svojoj ustanovi kako Morzeovim znacima izdaje naredenja ustanicima u mestima koja nisu mogla biti određena. U gušanju koje je iznenada usledilo funkcioner je ubijen. U zaplenjenoj arhivi nađena je tajna šifra za prepisku i džepna beležnica s raznim imenima, među kojima i šest imena meštana za koje je poznato da održavaju familijarne odnose s članovima Opšteg povereništva. Usledilo je hapšenje pomenu- tih osoba i protiv njih je podneta prijava Vanrednom sudu, koji ih je na osnovu dokazanih činjenica osudio na najtežu kaznu, koja je izvršena odmah posle završenog suđenja.

Pritisak ispoljen od opšteg poverenika i svih njegovih saradnika da se okrivljeni oslobode od suđenja i pravde bio je takav da se može smatrati da oni nisu bili sasvim nezainteresovani.

Sličan pritisak se ispoljavao i još danas se ispoljava za odbranu sekretara opštine Novi, koji odgovara zbog dokazane krivice u vezi tač. 1) naredenja od 7. septembra (protivpravno posredovanje oružja), a sada se, u očekivanju suđenja, nalazi u zatvoru u Rijeci.

Cilj koji ljudi iz vlade danas svim sredstvima nastoje da postignu jeste, kao što sam već pomenuo, oslobađanje okupiranih zona od naše kontrole, dok im je pogled već usmeren na obnavljanje hrvatskog suvereniteta u Dalmaciji. Nije, zaista, bez značaja da se na javnim sastancima ili putem javnosti insceniraju demonstracije u kojima se kliče hrvatskoj Dalmaciji. Ovo se dogodilo u Zagrebu (14. i 25. decembra), Mostaru i Sarajevu a da vlasti odgovorne za red nisu intervenisale ili bar intervenciju ograničile na praćenje demonstiranja.

U vezi sa ovim, veoma često se ukazuje da vojnici i pripadnici regularnih ustaških jedinica skoro svuda na javnim mestima pevaju iredentističke dalmatinske pesme, a učutkuje ih jedino energična i čvrsta intervencija naših oficira i vojnika. Ovi postupci se jasno dokazuju nedavnim sastankom u Zagrebu svih povratnika iz rata 1914—1918. godine, koji je sazvao i njime rukovodio maršal Kvaternik. Pravi razlog ovog sastanka nije poznat, osim ako nije da se uveličaju u to vreme podnete žrtve, i u protivitalijanske svrhe.

To su znaci čija se, uostalom, težina i stvarni smisao ogledaju u postojećoj situaciji, koju treba analizirati kako bi se po mogućstvu odredila politička linija koju treba slediti. Tim pre što, dobro je da se ima u vidu, odgovorni organi i zemlja u celini smatraju da u svojoj delatnosti i svojim zahtevima uživaju podršku savezničke Nemačke.

Ne upuštam se ovde u razmatranje »glasina« na koje je ranije više puta ukazano, ali ne postoji nemački vojnik ili oficir koji bi se u ličnim odnosima sa Hrvatima ustručavao da potvrdi kako će se pitanje Dalmacije regulisati posle svršetka rata, i to povoljno za Hrvate.

činjenice koje daju izgled realnosti hrvatskim pretpostavkama sasvim su druge, i svode se na: skoro totalno apsorbovanje lokalne ekonomike i potpunu kontrolu koju, neposredno ili posredno, Nemačka sprovodi na svim područjima van naše okupacije. Možda je to pitanje tradicije, navike, afiniteta, kulture i duha, ličnih uticaja u kojima se ističe uticaj maršala Kvaternika, ali stvarnost je takva. Jedan od očiglednih dokaza ogleda se u iznenadnom obrtu u situaciji koja je, kao što sam već pomenuo, trebalo da dovede do potpune okupacije Hrvatske.

o o
o

Izložio sam sažeto sadašnju situaciju, s nepristrasnom objektivnošću.

Ona se kontroliše, pažljivo prati i drži u tačno određenim okvirima.

Ustanak koji plamti u Bosni, a već se širi u Slavoniji, živo će se odraziti u zonama pod našom okupacijom, naročito u proleće.

Sadašnje nemačke operacije, mada mogu biti uspešne, verovatno će promašiti cilj: na taj način nova masa ustanika može da se ponovo vrati na područja pod našom okupacijom.

Sve ovo lako omogućava da se predvidi da će se u proleće situacija u našim zonama bitno pogoršati.

Treba se već sada pripremiti da bi se s njom moglo uhvatiti ukoštac.

U vezi s merama vojnog karaktera koje treba primeniti, potvrđujem izneto u glavi VIII Promemorije br. 76 ovog Generalštaba od 10. ovog meseca;¹² treba, naime, ostvariti jedan od sledećih sistema.

Prvi sistem: preduzeti koncentrično dejstvo jakim snagama, jednovremeno pomoću italijanskih, nemačkih, hrvatskih i bugarskih snaga, protiv glavnih centara ustanika, ne obazirući se ni na kakvu regionalnu ili državnu podelu, odnosno pomoću snaga svakog pojedinog saveznika na području pod njegovom nadležnošću, pod uslovom da dejstvom rukovode odgovorne vlasti i da ga vremenski usklade sa dejstvom saveznika.

Ovaj sistem je temeljit i neosporno najbolji.

¹² i ¹³ Vidi dok. br. 5.

Drugi sistem: svako da se povuče na jednu liniju koja se lako i ekonomično može zatvoriti (za 2. armiju Dinarske Alpe), ostavljajući s one strane jedno neočišćeno područje. Kada se odredi ova linija, pristupiti uništenju ustanika u unutrašnjosti.

Ovaj sistem je ekonomičniji od prvog i isto tako temeljit, ali omogućava da se na napuštenom području stvori jedna vrsta sovjetske republike koja bi zatim odlučno prkosila, pored toga što bi silama Osovine zatvorila komunikacijske pravce i izvore snabdevanja na ovom području.

Treći sistem: zadržati sadašnja područja, s prikupljenim uporištima, radi koncentrisanja snaga, obezbeđujući najglavnije i neophodne komunikacijske pravce.

To je odstupanje, koje treba postepeno izvršiti, prihvatljivo i preporučljivo u nedostatku boljeg rešenja, u situaciji ako bi jačina ustaničkih snaga bila ista ili približno ista sadašnjoj jačini.

Očekujem odluke te Vrhovne komande u vezi sa sistemom koji treba ostvariti, kako bih Komandi 2. armije mogao da dostavim odgovarajuća uputstva.¹³

Načelnik Generalštaba:
potpisan: Ambrozio¹⁴

¹⁴ Dužnost načelnika Generalštaba kopnene vojske general Ambrozio je primio 20. januara 1942. Na njegovo mesto, za komandanta 2. armije, postavljen je general armijskog korpusa Mario Roata, dotadanji načelnik Generalštaba kopnene vojske (AVII, reg. br. 3/1, k. 56).

BR. 23

**IZVEŠTAJ PEFKTURE KOTOR OD 24. JANUARA 1942.
GUVERNERU DALMACIJE O NAPADU PARTIZANA NA
KOMBINOVANU KOLONU VOJNIKA I KARABINIJERA
KOD PEROVICA¹**

GUVERNATORAT DALMACIJE

27. januar 1942—XX

Br. 3273

0907

28. januar 1942—XX

GUVERNATORAT DALMACIJE i
OPŠTA UPRAVA POLICIJE

Primljeno: 27. januara 1942—XX |

Poverljivo

[24. januar 1942]²

Prepis

KR. PREFEKтура KOTOR

EKSELENCIJI VITEZU ĐUZEPU BASTIJANINIJU
[GIUSEPPE BASTIANINI] GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

Br. 47/12 pov.

Predmet: Akcije za pročešljavanje na području Kalimože —
Kamenari — Bijela [Bianca]

U nastavku mog saopštenja od juče, pod istim brojem, dostavljam prepis izveštaja koji sam sada primio od poverenika javne bezbednosti iz Herceg-Novog kod Kotara.

»Najavljena akcija za pročešljavanje u zoni Kalimože — Kamenari — Bijela otpočela je juče [23. 1] u 7 časova pomoću sledećih vojnih i policijskih snaga: dve pešadijske čete sa izviđačkim delovima 93. i jednom četom 94. pešadijskog puka, jedno odeljenje minobacača, radio-stanice raznih tipova, jedan

¹ Prepis dokumenta (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 25/7, k. 558.

³ Datum je utvrđen na osnovu izveštaja Kvesture Kotor od 23. januara 1942. upravi policije Guvernatorata Dalmacije o istom događaju o kome je reč i u ovom dokumentu (AVII, reg. br. 915, k. 558).

vod policajaca i agenata, jedan odred divizijskih i jedno odeljenje teritorijalnih kr. karabinijera. Policajcima je komandovao potporučnik De Đerolamo [De Gerolamo], divizijskim karabinjerima potporučnik Bruno, a teritorijalnim karabinijerima poručnik Kandida [Candida].

Dejstvom policajaca rukovodio je zamenik poverenika javne bezbednosti Testa, dok je celom kolonom komandovao major Maruči Enriko [Marucci Enrico] iz 94. pešadijskog puka.

Celu akciju je podržavala jedna baterija oruđa 75/13.

U 9 časova, pošto su prodrle 3 km putem Morinj — Matkovići kako bi s višeg položaja nastupale prema pomenutoj zoni, najpre su izviđački delovi a zatim cela kolona napadnuti od ustanika u mestu Perovići, na koju je otvorena jaka vatra iz pušaka i automatskog oružja.³

Protivdejstvo je bilo brzo i jednako intenzivno, ali nepovoljan položaj, u odnosu na položaj ustanika koji su poseli veliki broj nadvišavajućih vatrenih položaja, zaštićenih gustom šumom, nije omogućio dalje nadiranje, koje je, s druge strane, u pomenutim uslovima, prethodno zabranio general komandant divizije.

Ipak su trupne jedinice i policijski odredi pružali otpor vatreom dejstvu neprijatelja sve do 10,30 časova, kad je komandant kolone naredio povlačenje u pravcu Morinja, koje je završeno u 11,30 časova sa svim merama predostrožnosti radi sprečavanja okruživanja.

Prilikom izvršenja odstupnog marša na kolonu je ispaljeno nekoliko rafala iz puškomitraljeza koji se nalazio u jednoj udaljenoj kući, dok je puščana vatra otvorena sa grebena bočnih planina.

Stoga akcija čišćenja nije se mogla privesti kraju.

Pored vodiča Obrena Berberovića iz Morinja, koji se dobrovoljno javio, poginula su dva vojnika, dok su ranjeni 4 vojnika i 1 oficir.

Proističe da je na neprijateljskoj strani u prvom sukobu ubijeno 10 ustanika dok treba smatrati da je u celoj akciji poginulo 30.⁴

Držanje agenata pohvalio je na licu mesta komandant kolone, koji je, pored agenta Tortole Đovaniija [Giovanni], zapisao i imena De Florio Anđela [Angelo], D'Apolito Vita, Kovelu Eudeniija [Covello Eugenio] i Di Leonardo Anđela.

³ i ⁴ U tom rejonu su dejstvovalе jedinice Orjenskog NOP bataljona (tom III, knj. 2, dok. br. 68, «7 i 92). One su u tom periodu izvele više uspešnih akcija protiv neprijateljskih trupa. Međutim, redakcija ne raspolaže izveštajem o ovom sukobu.

Prilikom kratkog pokreta Morinj — Perovići izvršeno je hapšenje šest osoba, za koje zadržavam pravo da ih predložim za interniranje čim primim potrebne podatke od karabinijera iz Risna.

Na osnovu naknadno primljenih podataka proističe da je vodič Berberović, za kog se smatralo da je ubijen, nađen ranjen i prebačen u bolnicu u Risan.

Osim toga, jutros mi je saopšteno da je, po naređenju komandanta divizije, na sela Matkovići i Perovići ispaljen veliki broj artiljerijskih granata«.

Prefekt

BE. 15

IZVEŠTAJ PREFEKTA RIJEKE OD 24. JANUARA 1942. PODSEKRETARU MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA O POLITIČKOJ SITUACIJI U RIJECI I SUSAKU¹

24. januar 1942—XX

ŠIFROVANI TELEGRAM

EKSELENCIJI BUFARINIJU² PODSEKRETARU MINASTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA

Rim

Br. 246 Kabinet. — Osvrćem se na vaš telefonski zahtev u vezi s javnim osvetljavanjem Rijeke, što je, očigledno, moglo biti preduzeto jedino iz razloga javne bezbednosti.

Na dan 4. o. m. u Rijeku je stigla vest da su komunistički ustanici kod Otočca ubili 122 milicionera 61. bataljona crnih košulja.³ Posle nekoliko dana, noću 7/8. o. m., prvi put od početka rata, u Rijeci su se pojavile komunističke parole ispisane na svim zidovima u gradu, uključujući i palatu pravde, a rastureni su i subverzivni leci.

Avgusta meseca prošle godine, posle prvih sukoba s komunističkim bandama u Hrvatskoj, u Sušaku se dogodio isti slučaj

¹ Kopija originala (pisanog na mašini) u AVII, reg. br. 1/3, 12.898.

² Guido (Gvido) Buffarini. Bio je jedan od inicijatora fašističkih političkih zločina u Italiji.

³ Vidi dok. br. 6.

i od tog trenutka sam naredio da se grad osvetli i noću kontroliše pomoću patrola agenata naoružanih automatima.

Naredio sam privremeno osvetljavanje Rijeke takođe i pod pretpostavkom da bi se zbog godišnjice smrti Lenjina mogle, noću 7. o. m., ponoviti manifestacije, ali prvenstveno da bi se izazvao utisak o strogoj budnosti i očuvao ugled koji je Rijeka stekla u odnosu na ustanike u obližnjoj Hrvatskoj koji nekoliko kilometara od Rijeke, ponavljam — nekoliko kilometara, odmah preko hrvatske granice, svake noći preduzimaju napade na vozove i ljude.

Zato sam pre sprovođenja ovih mera u svim ulicama organizovao noćnu službu pomoću agenata i pograničnih crnih košulja brze kolone, naoružanih automatima, i osvetlio grad kako bih eventualnim komunističkim agentima iz Sušaka skrenuo pažnju na strogo vršenje službe i otvaranje vatre na svakog koji bi bio zatečen da rastura subverzivne letke ili ispisuje komunističke parole.

Hitno sprovedenim pretraživanjem otkriveni su, nekoliko časova posle preduzetih mera, svi krivci, uključujući i sekretara ćelije i rukovodioca sektora sušačkog pokreta s potčinjenima izvršiocima naređenja, među kojima se nalazi velik broj studenata. Zaplenjene su velike količine materijala spremnog za rasturanje. Iako su uhapšene osobe sve priznale, nastavljena je istraga u cilju identifikacije i hapšenja drugih pripadnika komunističke organizacije.

Na osnovu vašeg telefonskog razgovora plašim se da se nema tačan utisak o pravoj situaciji u ovoj zoni. Ako potpisati ne bi incidente predupredio prikladnim i brzim merama, ovde bi nastala slična i još gora situacija nego u haotičnoj Sloveniji. U odnosu na ove inferiorne rase ugled je isto što i čast, koja kad se jednom izgubi, više se ne može povratiti.

Imao sam čast da u poslednjem izveštaju ukažem Dučeu da je Sušak kao međunarodna luka predstavljao u Jugoslaviji, slično kao Pariz ili Marsej u Francuskoj, kolevku komunizma, koji je bio podstaknut i od jugoslovenske vlade u borbi protiv hrvatskog nacionalizma. U Sušaku bi se ispoljili još teži incidenti, uz opasnost da se prošire i na Rijeku, da nisam energično i pravovremeno intervenisao. Dovoljno se uveriti da su mnogi ustanički rukovodioci u borbi protiv italijanskih trupa u demilitarizovanoj zoni poreklom iz Sušaka, gde sam ih uhapsio uz pomoć veoma veštih organa istražne službe; od 139 prijavljenih, 101 je uhapšen, dok ih je 6 priznalo da su učestvovali u borbama protiv italijanskih trupa i da pripadaju vodu koji je, po naređenju komunista, preduzimao akcije protiv karabinijera, vojnika i crnih košulja. Svi ovi, kojima će biti suđeno i od kojih će većina svakako biti streljana, nisu mogli da poreknu

nijednu zločinačku akciju na anektiranim teritorijama Rijeke, jer su na njih budno motrili, i zatim ih pratili i uhapsili, pripadnici pokretne kolone i policije. Pored toga, 38 se još nalazi u odmetništvu u Hrvatskoj, ili su ubijeni u raznim sukobima s našim trupama. Budnost s moje strane je više nego neophodna i nema potrebe da pretpostavljenima svakog časa skrećem pažnju na sve pojedinosti akcija-koje se svakog dana preduzimaju.

Ipak sam posebnim izveštajem ukazao da osvetljavanje ima za cilj kontrolu svih postojećih propisa, dok će kroz nekoliko dana, kad svi budu saznali da su vinovnici ispisivanja paraola pohapšeni i kad se budu uverili u mere koje se preduzimaju da bi se sprečilo ponavljanje komunističke propagande, u Rijeci ponovo stupiti na snagu normalno zamračivanje.

Tome Ministarstvu je poznato da naređenja običavam izvršavati odgovorno i energično. Poznato mu je takođe da se nijedan incident nije dogodio u ovoj zoni u kojoj bi sve moglo biti moguće zbog anarhije u susednoj državi i svakodnevnih incidenata u obližnjoj Sloveniji. Stoga svaka mera koju preduzimam ima za cilj da ovaj najosetljiviji sektor na granici Hrvatske, u kome se sakupilo i mnogo naših grešaka, ostane i dalje primer reda, opreznog i energičnog rukovođenja.

Prefekt Testa⁴

⁴ Temistokle (Temistocle)

BR. 16

DEPESA KOMANDE JEDINICA CRNE GORE OD 26. JANUARA 1942. KOMANDI 2. ARMIJE O SADEJSTVU ALPINSKOG BATALJONA »VAL FELA« U OPERACIJAMA NEMACKIH TRUPA ZA UNIŠTENJE PARTIZANSKIH SNAGA U ISTOČNOJ BOSNI¹

12

KOMANDA 2. ARMIJE
OPERATIVNO ODELJENJE

Br. 1312 _

Primljeno: 26. januara 1942—XX

ITELEGRAM

26. januar 1942—XX u 12,30 č.

KOMANDA JEDINICA CRNE GORE

KOMANDI 2. ARMIJE

i, radi znanja:

GUVERNATORATU CRNE GORE

Br. 81/Op. od 26. januara u 13 časova — Odgovor na dopis br. 868 i dopuna dopisa br. 603.®

1. — Bataljon »Val Fela« [»Fella«] prebacio se 13. januara u Rogaticu na raspolaganje nemačkoj komandi. Na dan 21. januara smučarski vodovi i alpinski vodovi upotrebljeni su kao prethodnica nemačkih bataljona koji su se kretali pravcem Kalimanići (karta Višegrad ZP-CU), odnosno Vragolovi Den.⁴ (ZN-CD). Druge jedinice bataljona ostale su u Rogatici sa zadatkom da u ovom mestu obrazuju posadu i da preduzimaju ofanzivne prepade oko njega. Posle izvršenja svog zadatka, 23. januara, bataljon se vratio u Višegrad. Nemačka komanda je iz-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII-NAV-T-821, r. 64/1186.

² Pečat prijema.

³ Redakcija ne raspolaže tim dopisom.

⁴ Tako je u originalu.

razila divljenje zbog manevarske sposobnosti jedinica, naročito smučarskih.⁵

2. — Jedinice divizije »Pusterija« mogu, čak i odmah, da učestvuju u operacijama VI armijskog korpusa u pravcu Goražda, s tim da iz Višegrada nadiru u pravcu Ustiprače.

General Mentasti

DB⁶

⁵ Bataljon je sadejstvovao s nemačkom 342. i 718. peš. divizijom i delovima domobranskog 2. i 3. korpusa koji su 15. januara otpočeli desetodnevnu operaciju za uništenje partizanskih snaga na prostoriji Sarajevo, Višegrad, Zvornik, Tuzla, Vareš. Neprijatelj je, zahvaljujući svojoj nadmoći i izdajstvu četničkih jedinica, uspeo da probije partizanske položaje i da prodre na oslobođenu teritoriju, ali nije uspeo da uništi partizanske snage, koje su se delom probile na susednu teritoriju a delom povukle u planinske predele, van zahvata neprijateljskih jedinica (vidi dok. br. 9, knj. 1, dok. br. 203; tom IV, knj. 3, dok. br. 33 i 145; Arhiv VII, fond NOP, reg. br. 11/15, k. 9, nem. fond, reg. br. 19/1, k. 70).

⁶ Paraf De Blazija, načelnika Štaba 2. armije.

BR. 23

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 2. ARMIJE OD 30. JANUARA
1942. GENERALŠTABU KOPNE NE VOJSKE O VOJNO-PO-
LITICKOJ SITUACIJI U HRVATSKOJ I U BOSNI I HER-
CEGOVINA

VP 10, 30. januar 1942—XX

PREDATI NA RUKE!

Po *oficiru*

— OPERATIVNO ODELJENJE —
1511 Poverljivo.

Po naređenju pomoćnika načel-
nika štaba prepis dostavljen O-
baveštajnom odeljenju.²

Stav kojim se treba rukovoditi. —

GENERALŠTABU KR. KOV — OPERATIVNOM ODELJENJU

— *Vojna pošta 9* —

1. — Kao što sam već naveče 27. o.m. izvestio ekšelenciju načelnika Generalštaba, komandantima armijskih korpusa već sam naredio da prouče i predlože prikupljanje snaga u jake garnizone u celoj okupiranoj zoni (treći sistem od poznata tri).³

2. — Primenom — kao što izgleda moguće — ovog poslednjeg sistema situacija se ne rešava, ali ćemo se postaviti u bolje uslove nego dosad u cilju suprotstavljanja verovatnom širenju i jačanju ustaničkog pokreta.

Međutim, dobro je imati u vidu da bi poboljšanje moglo biti samo privremeno, jer, ne hvatajući ustanak »za robove« radi njegovog iskorenjivanja (prvi sistem), moglo bi se kasnije dogoditi da on dostigne takvu snagu koja bi nas navela da (bar mi Italijani) primenimo drugi sistem.

3. — U svakom slučaju, ukoliko brže bude doneta odluka, utoliko će biti bolje, jer — bez obzira na ustanike — grupisanje

¹ Snimak originala u AVII, NAV-T-821, r. 53/1173-9.

² Dopisano rukom.

³ Vidi dok. br. 5 i 12.

snaga u jake garnizone zahteva vremena zbog snega koji je zakrčio mnoge puteve, kao i zbog smeštaja.

Jer, ako se i nešto oduzme od informacija koje pristižu i od utisaka jedinica koje se vraćaju iz borbe, a vodeći računa (prilikom procene ovih poslednjih) o faktorima iznenađenje, zemljište itd., ipak ne može a da se ne prizna snaga i povratna sposobnost nekih neprijateljskih formacija, kao, na primer, onih koje su nedavno primećene u rejonu Korenice.

Neodlučnost u stavovima kojima se treba rukovoditi i odgovarajuće zakašnjenje u njihovom sprovođenju mogli bi stoga biti opasni.

4. — Komandant VI armijskog korpusa, s kojim sam juče razgovarao, "nezavisno od proučavanja koje sam naredio (o čemu je bilo reči u tač. 1), predložio je da se ukinu neki garnizoni treće zone i da se posade povuku u sektore divizija »Bergamo« i »Sasari« (garnizoni Sanski Most, Ključ, Petrovac, Varcar* Vakuf, Bugojno, Kupres i Prozor).

Predlog je obrazložen pojačanim pritiskom ustanika, naročito na sektoru divizije »Sasari«.

S obzirom na to da ovo odgovara sistemu koji izgleda da će uskoro biti usvojen (treći), voljan sam da prihvatim pomenuti predlog, mada sam svestan da se njegovim prihvatanjem potpuno napušta istureni deo treće zone u pomenutim sektorima. U ovome me potkrepljuje ubeđenje da polovične mere treba odbaciti: bolje je imati manji broj jakih i sigurnih garnizona, i pokretne rezerve.

U svakom slučaju *očekujem naređenje tog Generalštaba.*

5. — Drugo pitanje koje zaslužuje veliku pažnju je pohod na Petrovu goru,⁴ koji želi hrvatska vlada, a koji je taj Generalštab odobrio telegramom br. 299 od 6. januara tek. god.

— Operacija, o kojoj je komandant 1. brze divizije već razgovarao sa maršalom Kvaternikom u Zagrebu, trebalo bi da sadrži dve faze:

— *prva faza*: dejstvo hrvatskih trupa dok ne dostignu jednu određenu polaznu bazu;

— *druga faza*: koncentrično dejstvo italijanskih i hrvatskih trupa pod zapovedništvom italijanskog komandanta, u cilju uništenja ustanika na čitavom masivu.

— Ova planina je vrlo nepristupačna, sa mnogo velikih pećina, pa je stoga nije lako osvojiti.

Ovaj pohod je svakako mnogo ozbiljniji nego što se, kako izgleda, smatra u Zagrebu i zahteva veće snage od onih kojima se raspolaže, naročito ako se vodi računa o onim snagama koje

⁴ Vidi dok. br. 38, objašnjenje 5.

će biti potrebne za Korenicu (operaciju za koju se zauzimani, a koju ću izvršiti samo ako budem imao u rukama sve adute).⁵

— Zato, kada se uzme sve u obzir, smatram da ne bi bilo korisno — naročito posle onoga što se desilo u Bosni — da se ide u lov, bar u ovom periodu, u drugi veliki osinjak. Tim pre što, analogno onome što ću reći kasnije, treba da se upitamo da li nam odgovara da se bučno i na nezgrapnan način pridružimo hrvatskim jedinicama, koje su delom ustaške i koje će sigurno praviti ispađe. —

6. — Druga dva problema zaslužuju pažnju:

— odnosi sa Hrvatima⁶

— odnosi sa četnicima.

— *Odnosi sa Hrvatima* —

Van svake sumnje je da su hrvatske vlasti, u odnosu na nas, više ili manje neprijateljski raspoložene.

A s druge strane, nesumnjivo da se i veliki deo stanovništva, koji je ranije bio nama naklonjen ili neutralan, okrenuo protiv nas, usled pretpostavke da zadatak 2. armije nije *vojnog* karaktera (zaštita jadranske obale i njenog zaleđa), već *političkog*, što znači da pruži podršku hrvatskoj vladi i njenim najbučnijim i neomiljenim eksponentima — ustašama.

Iz toga je proistekla paradoksalna situacija:

— stanovništvo postaje neprijateljski raspoloženo prema nama (što posredno i neposredno ide u prilog ustaničkom pokretu), jer nas smatra inostranim čuvarima vlasti koje su takođe protiv nas i koje nam stalno »podmeću klipove«.

— Smatram da treba hitno raščistiti stvari;

1) govoreći otvoreno sa vladom u Zagrebu (preko jednog lica, ili — ako bude baš neophodno — preko nekoliko lica, ali koja će reći istu stvar).

I reći: »Gospodo, i na vama i na nama je da rešimo jedan veliki problem: da *dobijemo rat*.

Ako ga dobijemo, sve će se srediti. Ako ga izgubimo, vi ćete izgubiti ne samo nezavisnost, već po svoj prilici i kožu.

Sa takvim stanjem stvari, budite ljubazni da shvatite da nije momenat da budete protiv nas i da nam pružate pasivan otpor, da intrigrirate, da sejete razdor, već da lojalno i otvoreno saradujete sa nama, napuštajući odlučno sva sitna trvenja, nezbežna u svakoj koegzistenciji.

U smislu tih ideja, budite ljubazni da pustite vaš narod da živi, jer je i ovako već dovoljno poremećen.«

⁵ Vidi dok. br. 5 i 36.

⁶ Reč je o odnosima sa civilnim i vojnim vlastima NDH.

— Može biti da je ovaj govor već bio održan, ali bez praktičnog efekta.

Tako se može desiti da efekat opet ostane negativan i po red toga što bi se ovaj govor sada održao, ili ponovo održao.

Međutim, ovaj dokaz — ili protivdokaz — predstavljao bi bar dragocen element procene daljeg stava u odnosu na vladu u Zagrebu.

Ako zanemarimo ovo i uzmemo u obzir da je naš krajnji cilj potreba da na Balkanu imamo što je moguće manje briga (da bi štedeli trupe i sredstva u korist drugih bojišta, ili za operacije koje bi se na istom mestu vodile protiv ustanika), izražavam mišljenje da je sa vojničkog gledišta dobro da se uzdržimo od svega onoga što bi u svesti stanovništva ukorenilo ideju da je suštinski cilj okupacije da podržava jednu vladu koja je kod velikog dela stanovništva neomiljena.

7. — *Odnosi sa četnicima.*

— Proizilazi (Eksel. Ambrozio je mnogo bolji poznavalac ovog problema od mene) da se veliki broj ustanika (četnika), naročito oni koji se nalaze u Bosni i na južnom delu teritorije Armije, nije još pridružio komunistima.

Štaviše, većina je protiv ovih, a jedan deo je upravo spreman i da se bori protiv njih.

— Ali, ovi četnici su protiv vlade u Zagrebu, pa zato ne bi bili spremni da idu uz one (Italijane i Nemce) koji su sa tom vladom tesno povezani.

U krajnjoj liniji, mada nerado, pomenuti četnici bi se pridružili komunistima, samo za inat Hrvatima.

— Kao što je poznato, komanda 6. arm, korpusa i neke komande u njenoj potčinjenosti, imale su kontakte sa predstavnicima pomenutih četnika, pa su ti kontakti — ako ništa drugo — poslužili da se omogući opstanak i dejstva raznim našim garnizonima.⁷

Pomenuti predstavnici izložili su svoje želje čiji je krajnji domet nezavisna Bosna, okupirana italijanskim snagama, ali koje se izgleda mogu svesti na obezbeđenje da se sadašnja situacija ne smatra definitivnom, da se sačuvaju određena etnička i religiozna prava i možda — izvesna autonomija.

— Ponavljam, još nisam dovoljno upoznat sa ovim problemom i ne znam koliko stvarno mogu da vrede ovi divlji kontakti.

Uza sve to, kada se ima u vidu da je u krajnoj liniji najpotrebnije svesti protivnike na najmanju meru, smatram da bi valjalo pokušati, samo ako još ima vremena, da se četnici drže daleko od komunista.

⁷ Vidi dok. br. 10.

Naravno da taj pokušaj pretpostavlja:

— jasno utvrđivanje smernica na tom planu (ako se nastavi sa sitnim pregovorima, koji će posle biti opovrgnuti, svakako bi se postigao suprotan efekat);

— sporazum sa Nemcima u pogledu njihovog stava, koji treba da bude jednoobrazan (dana 29-og Eksel. Dalmaco mi je javio — na osnovu pouzdanog izvora — o kontaktima između nemačke komande i četničkih starešina, sa ciljem da se ovi naveđu na saradnju sa formacijama generala Nedića);⁸

— navesti vladu u Zagrebu (pošto joj se ukaže na gornju dilemu) da prihvati ista gledišta ili bar da ne smatra kao neprijateljski akt, ili podmukli manevar, sve ono što u tom smislu bude preduzela italijansko-nemačka strana.

Kada je već reč o tome, treba imati u vidu da je u prošlosti bilo kontakata između četnika i Hrvata i to usmerenih protiv Italijana.⁹

Trebalo bi da se preko nas ponovo uspostave, s tim što bi ih usmerili protiv komunista. —

Komandant
General Armijskog korpusa
(Mario Roata)

⁸ Vidi dok. br. 40, objašnjenje 13.

⁹ Vidi dok. br. 2.

BR. IS
DISLOKACIJA POTČINJENIH KOMANDI I JEDINICA 2.
ARMIJE 10. FEBRUARA 1942. GODINE¹

KOMANDA 2. ARMIJE
— Operativno odeljenje —

SITUACIJA KOMANDI I TRUPA NA DAN 10. FEBRUARA 1942—XX²
Prema karti 1 : 500.000

KOMANDA 2. ARMIJE

Komanda	Sušak
Komanda armijske artiljerije	Sušak
Komanda armijske inženjerije	Sušak
Komanda armijske avijacije	Sušak
Intendantura armije	Sušak
3. armijska artiljerijska grupa armije — K-da	Gorica
XVI divizion 149/35	Ločnik
XVII divizion 149/35	Renče
LXV divizion 152/13	Marijan
LXVI divizion 152/13	Solkan
10. armijska artiljerijska grupa — K-da	Pereni
XXIV divizion 149/35	Pereni
LXVII divizion 152/13	Đordani
3. armijska inžinj. grupa — K-da	Sušak
III bat. telegrafista	Sušak
III bat. radio-telegrafista	Sušak
XX pontonirski bat.	Gradiška
VI minerski bat. (XI AK)	Logatec
VII minerski bat. (V AK)	Kraljevica
VIII minerski bat. (VI AK) ³	Split ⁴
IV bat. za žičane veze (XI AK)	Škofljica
2. četa vodosnabdevača	Sušak

¹ Kopija originala (pisana na mašini) u AVII, reg. br. 20/1, k. 388. Dokumentat je na više mesta ispravljan i dopunjen olovkom. Sve te ispravke i dopune štampane su kurzivom.

² Vidi dok. br. 117.

³ U dokumentu je »VI A. K.« precrtano olovkom i pored ovog je dopisano: »XI A. K.«

⁴ U dokumentu je < reč precrtana i olovkom je dopunjeno: »Ostaje u XI A. K.«

1. protivpožarna četa (VI AK)	Split
2. protivpožarna četa	Sušak
– 1 odeljenje	Karlovac
– 1 odeljenje	Ljubljana
1/IV bat. telegrafista (VI AK)	Knin
II hemijski bat. (XI AK)	Smarje
dva voda L ⁵ (V AK)	Vrhovine
10 č. mehaničara električara	Rijeka – Sušak
2 č. mehaničara električara (VI AK)	Split

V ARMIJSKI KORPUS

Komanda

V mitr. bat. – <i>k-da</i> 3. i 4. č.	Crikvenica
1. i 2. č.	<i>Babin Potok</i>
CV mitr. bat.	<i>Crna Vlast</i>
<i>jedna četa</i>	Novi
<i>jedna četa</i>	<i>Bribir</i>
<i>jedna četa</i>	<i>Ledenice</i>
XXXIII zaštitni bat. cr. koš.	<i>Senj</i>
LIV zaštitni bat. cr. koš.	Perušić
LVIII zaštitni bat. cr. koš.	Bihać
LXI zaštitni bat. cr. koš.	<i>Babin Potok</i>
XVI bat. cr. koš. »M«	Otočac
(–1. č. – <i>Duga Resa</i>)	Karlovac
V pionirski bat. (–4. č. u VII AK)	Crikvenica
5. hemijska četa	Crikvenica
5. artiljerijska korpüsna grupa – K-da	Pula
XII divizion 105/28	Kraljevica
<i>jedna baterija (bez oruđa)</i>	<i>Selce</i>
CXII divizion 149/13	Selce
<i>jedna baterija</i>	<i>Vrhovine</i>
CXX divizion 149/13	Pula
<i>jedna baterija</i>	<i>Otočac</i>
5. art, odeljenje specijalista	<i>Selce</i>
1. puk »Nica Kavalerija« [Nizza Cavalleria] – K-da	Kraljevica
<i>Komanda II divizionia</i>	<i>Kraljevica</i>
4. eskadron	<i>Kraljevica</i>
5. mitr. eskadron	<i>Kraljevica</i>
I divizion: 2. eskadron	Tri balj
1. eskadron	<i>Bakar</i>
3. eskadron (bez konja)	<i>Grižane</i>
2. četa LF ⁶ (4 motoriz. peš. puka)	<i>Otočac</i>

⁵ i ⁶ »L« i »Lf«: lanciafiamme (plamenobacača).

DIVIZIJA »LOMBARDIJA

Komanda	Delnice
73. pešadijski puk — K-da	Delnice
I bat. (<i>jedna četa — Lokve</i>)	Delnice
II bat. (<i>jedna četa — Severin</i>)	Vrbovsko
III bat.	Babin Potok
minob. četa 81	Delnice
prateća baterija (<i>jédno od. — Brod na Kupa</i>)	Delnice
74. pešadijski puk — K-da	Ogulin
I bat.	Plaški
II bat.	<i>Ramljane</i>
III bat. (<i>jedna četa — Gomirje</i>)	Ogulin
minob. četa 81	Ogulin
prateća baterija	Ogulin
LVII minob. bataljon 81	Srpske Moravice
57. četa topova 47/32	Delnice
57. art. puk. peš. div. — K-da	Pula
I divizion	Pula
II divizion	Pula
III divizion	Fužine
jedna baterija	Lič
jedna baterija	Vrata
jedna baterija	Ogulin
10. bat. 20 mm — K-da	Kastav
137. legija cr. koš. — K-da	Slunj
CXXXIV bat. cr. koš.	V. Kladuša
CXXXVII bat. cr. koš.	Slunj
134. mitr. četa cr. koš.	
(<i>— 1 vod — V. Kladuša</i>)	Slunj
Puk »Piemonte Reale Kavalerija«	
[Cavalleria] (<i>— 2. eskadron</i>)	Novi
2. eskadron	Senj
XIX divizion konjičke peš. Đenova	
Kav. [Genova Cav.]	
— K-da i 1 eskadron	<i>Plaški</i>
jedan eskadron	<i>Blata</i>
jedan eskadron	<i>Lič. Jesenica</i>

DIVIZIJA »RE«

Komanda	Gospić
1. pešadijski puk — K-da	Otočac
1. bat.	Korenica •

2. bat.	Vrhovine
3. bat. (<i>1 četa — D. Lapac</i>)	Krupa
minob. četa 81	Š. Kula
prateća baterija	Gospić
2. pešadijski puk — K-da	Gospić
I bat.	Gospić
II bat. (<i>1 č. — Medak</i>)	Gospić
III bat.	Udbina
minob. četa 81	Gospić
prateća baterija	Gospić
XIII minob. bat. 81 (<i>— 1 č. — Babin Potok</i>)	Otočac
13. četa topova 47/32	Vrhovine
23. art.puk peš. div. — K-da	Otočac
I divizion (<i>jedna baterija — Vrhovine</i>)	Otočac
II divizion f— <i>1 baterija — Lovran</i>)	Karlovac
III divizion (<i>— 1 baterija — Zegar</i>)	Otočac
baterija 20 mm (samo komanda)	Otočac
75. legija cr. koš. — K-da	Brinje
LXXV bat. cr. koš.	Brinje
LXXVI bat. cr. koš. (<i>jedna četa — Prokike</i>)	Žuta Lokva
75. mitr. četa cr. koš.	Brinje
4. puk »Đenova Kavalerija«	Bihać
I divizion i 5 mitr. eskadron	Zegar (Bihać)
II divizion	Lič. Petrovo Selo
XVIII divizion konjič. pešad. »Vit. Emanuele«	Gospić
XVI divizion konjič. pešadije	
»Novara«	Gospić

1. BRZA DIVIZIJA

Komanda

12. konj.puk »Saluco« [Saluzzo]	Karlovac
14. konj. puk »Alesandrija« [Alessandria]	Jastrebarsko
4. eskadron i vod mitr.	Karlovac
11. bersaljerski puk — K-da	Turanj
XV bat.	Topusko
XXVII bat.	Topusko
111. četa motociklista	Vrgin Most
	Karlovac

I grupa lakih tenkova »S. Đusto« [S. Giusto] — K-da i

1. eskadron	Karlovac
2. eskadron	Vrhovine
3. eskadron	Topusko J Duga
Resa
4. eskadron	Vrgin Most
Perušić { Karlobag

271. četa topova 47/32

jedan vod
jedan vod

Topusko
Karlovac
Vrgin Most

2. legija cr. koš — K-da

I batalj.

II batalj.

mitr. četa •

Široka Kula

Široka Kula

Lički Osik

Gospić

od 16. 1.

potčinjena

pešad.

div. »Re«

*Fonogramom br. 2119 od 5. februara ,
Generalštab kr. kopnene vojske javlja da
će XVIII AK biti dislociran u Splitu:*

Trupe Zadra [Zara]

Div. »Peruda« [Perugia]

»Sasari« [Sassari]

»Bergamo«

VI AK

Div. »Kačatori dele Alpi«

[Cacciatori delle Alpi]

»Marke« [Marche]

»Mesina« [Messina]

»Taurinenze« [Taurinense]

VI ARMIJSKI KORPUS

Komanda

Split

VI mitraljeski bataljon — K-da i

dve čete

Kupres

/ jedna č. Zadvarje
| jedna č. Bugojno

CVI mitraljeski batalj.

— jedna četa

— jedna četa

VII skvadristički bat. cr. koš.

XXIX bat. cr. koš. »M«

Knin

Drvar

Zrmanja

Ključ

Split

4. bersaljerski puk — K-da		<i>Mostar</i>
XXVI bat.		<i>Mostač</i>
XXIX bat.		<i>Konjic</i>
XXXI bat.		<i>Varcar-Vakuf,</i> <i>Mrkonjić-Grad</i>
4. četa motociklista		<i>Dubrovnik</i>
6. hemijska četa (A)		<i>Kaštel Sv. Đorđe</i>
6. hemijska četa (L)		<i>Dubrovnik</i>
<i>jedan vod</i>		<i>Trebinje</i>
, art. grupa A.K. — K-da		<i>Dubrovnik</i>
LIV divizion 105/32		<i>Split</i>
LV divizion 105/32		<i>Dubrovnik</i>
<i>jedna btr.</i>		<i>Slano</i>
LVI divizion 105/32		<i>Omiš</i>
CXXVII divizion 149/13		<i>Divulje</i>
<i>jedna baterija</i>		<i>Trogir</i>
6. art. odelj. specijalista		<i>Dubrovnik</i>
		<i>jedan eskadron</i>
		<i>Mostar</i>
		<i>(Nevesinje,</i>
II gr. lakih tenkova »S. Marko« (S. Marco) \		<i>Jablanica)</i>
<i>K-da i jedan eskadron</i>	<i>Trebinje</i>	<i>jedan eskadron</i>
		I <i>Dubrovnik</i>
		<i>jedan eskadron</i>
		<i>Bileća</i>
I bat. 31. puka motoriz. pešad.		<i>jedan eskadron</i>
		<i>Kupres</i>
		<i>jedan eskadron</i>
	<i>Šibenik</i>	<i>Drvar</i>
		<i>jedan eskadron</i>
		<i>Livno (I vod</i>
		<i>Sinj)</i>
XX divizion konj. peš. »Savoja Kav.«		<i>Dubrovnik</i>
[Savoia Cav.]		<i>(jedan eskadron</i>
		<i>Uskoplje)</i>
XVII divizion konj. peš. »Saluco« [Saluzzo]		<i>Knin</i>
VII dopunska grupa »Alpini« — K-da		<i>Split</i>
<i>dva bat.</i>		<i>Dubrovnik</i>
<i>jedna č. XII bat.</i>		<i>Korčula</i>

DIVIZIJA »SASARI« [SASSARI]

Komanda	Knin
151. pesaci, puk — K-da	Knin
I bat.	Bos. Grahovo
<i>jedna četa</i>	<i>Vaganj</i>
II bat.	Knin
III bat.	<i>Drvar</i>
minob. četa 81	Knin
prateća baterija	Knin
152. pešad. puk — K-da	Drvar
I bat.	Ključ
II bat.	Drvar
III bat.	Petrovac
<i>jedna četa</i>	<i>Oštrelj</i>
minob. četa 81	Drvar
prateća baterija	- Petrovac 4
XII minob. bataljon 81	Knin
<i>jedna četa</i>	<i>Strmica</i>
12. četa topova 47/32	Knin
34. art. puk — K-da	Knin
I divizion	Knin
II divizion	Knin
III divizion	Drvar
<i>jedna baterija</i>	<i>Petrovac</i>
<i>jedna baterija</i>	<i>Sanski Most</i>
73. legija cr. koš. — K-da	Gračac
XLIV bat. cr. koš.	Srb
LXXIII bat. cr. koš.	Gračac
52. mitr. četa	Gračac

DIVIZIJA »BERGAMO«

Komanda	Sinj
25. pešad. puk — K-da	Tomislavgrad ⁷
I bat.	Tomislavgrad
<i>jedna četa</i>	<i>Prozor</i>
II bat.	<i>Livno</i>
<i>jedna četa</i>	<i>P. Vaganj</i>
<i>jedna četa</i>	<i>Rujani</i>

⁷ Sada; Duvno.

III bat. <i>dve čete</i> minob. četa 81 prateća baterija <i>jedno odelj.</i>	<i>Šinj</i> <i>Šujica</i> Tomislavgrad <i>Kupres</i> Tomislavgrad
26. pešad. puk — K-da I bat. II bat. III bat. minob. četa 81 prateća baterija XV minob. bataljon 81 <i>jedna četa</i> <i>jedna četa</i>	Livno Glamoč <i>Livno</i> Bugojno Livno Livno Imotski Livno <i>Kupres</i>
15. četa topova 47/32 4. art. puk peš. div. — K-da I divizion <i>(jedna baterija Livno,</i> <i>jedno odelj. Šujica,</i> <i>jedna baterija Tomislavgrad)</i>	Livno Sinj Sinj
II divizion <i>(jedna baterija Bugojno)</i>	Makarska
III divizion <i>(jedna baterija Sinj)</i>	Zadvarje
89. legija cr. koš. — K-da LXXXIX bat. XCVII bat. <i>jedna četa</i> 97. mitr. četa	Sinj Kupres Sinj <i>Glamoč</i> Sinj

DIVIZIJA »PERUBA« [PERUGIA]

Komanda	Split
129. pešad. puk — K-da . I bat. <i>jedna četa</i> II bat. III bat. <i>jedna četa</i> minob. četa 81 prateća baterija 47/32	Šibenik Šibenik <i>Perković</i> Kistanje <i>Škradin</i> Šibenik Šibenik
130. pešad. puk — K-da I. bat.	Split ' Sinj

<i>jedna četa</i>	<i>Hrvače</i>
II bat.	Split
<i>jedna četa</i>	<i>Trogir</i>
III bat.	Klis
<i>jedna četa</i>	<i>Zrnovica</i>
<i>jedna četa</i>	<i>Solin</i>
minob. četa 81	Split
prateća baterija 47/32	Split
CLI mitralj. bataljon	Kaštel Stari
<i>jedna četa</i>	<i>Labin</i>
<i>jedna četa</i>	<i>Kaštel Stari</i> ⁸
151. četa topova 47/32	Split
151. art. puk peš. div. — K-da	Split
I divizion	Šibenik
II divizion	
III divizion	Solin
baterija 20 mm	
Legija cr. koš. — K-da	
bat.	
mitraljeska četa	

DIVIZIJA »MARKÉ« [MARCHE]

Komanda	<i>Trebinje</i>
55. pešad. puk — K-da	Trebinje
I bat.	Bileća
II bat.	Plana
III bat.	Kalinovik
<i>jedna četa</i>	<i>Ulog</i>
minob. četa 81	Trebinje
prateća baterija	<i>Plana</i>
<i>jedno odelj.</i>	<i>Kalinovik</i>
56. pešad. puk — K-da	<i>Trebinje</i>
I bat.	<i>Trebinje</i>
II bat.	<i>Trebinje</i>
III bat.	Trebinje
minob. četa 81	Gacko
prateća baterija	<i>Trebinje</i>
<i>jedno odelj.</i>	Stolac
XXXII minob. bataljon 81	Trebinje
32. četa topova 47/32	<i>Trebinje</i>
32. art. puk peš. div. • K-da	Lapad (Dubrovnik)

U originalu: Kastelvitturi.

I divizion	Trebinje
<i>jedna baterija</i>	<i>Bileća</i>
II divizion	<i>Trebinje</i>
III divizion	Cavtat
<i>jedna baterija</i>	<i>Kalinovik</i>
<i>jedna baterija</i>	<i>Trebinje</i>
<i>jedna baterija</i>	<i>Konjic</i>
49. legija cr. koš. — K-da	<i>Gacko</i>
XLIX bat.	Avtovac
<i>jedna četa</i>	<i>Bileća</i>
XL bat.	Gacko
<i>jedna četa</i>	<i>Bileća</i>
49. mitr. četa	Gacko

DIVIZIJA »KACATORI DELE ALPI« [CACCIATORI DELLE ALPI]

Komanda	Dubrovnik
51. pešad. puk — K-da	Dubrovnik
I bat.	Dubrovnik
II bat.	<i>Dubrovnik</i>
III bat.	Jasenica
minob. četa 81	Dubrovnik
prateća baterija	<i>Hum</i>
52. pešad puk — K-da	Metković
I bat,	Stolac
(— <i>jedna četa</i>)	<i>Ljubinje</i>
II bat.	<i>Dubrovnik</i>
III bat.	Zavala
(— <i>jedna četa</i>)	<i>Ravno</i>
(— <i>jedna četa</i>)	<i>Poljice</i>
minob. četa 81	Metković
prateća baterija	Metković
jedno <i>odelj.</i>	<i>Zavala</i>
XXII minob. bataljon 81	Dubrovnik
<i>dve čete</i>	<i>Diklići</i>
22. četa topova 47/32	Dubrovnik
1. art. puk peš. div. — K-da	Dubrovnik
I divizion	Dubrovnik
<i>dve baterije</i>	<i>Mostar</i>
II divizion	Čapljina
<i>jedna baterija'</i>	<i>Stolac</i>
III divizion	<i>Trebinje</i>
3. <i>baterija</i>	<i>Dubrovnik</i>

105. legija cr. koš. — K-da	Cavtat
CV bat.	Trebinje
CIV bat.	Dubrovnik
110. mitr. četa	<i>Dubrovnik</i>

ALPINSKA DIVIZIJA »TAURINENZE« [TAURINENSE]

Komanda	Mostar
3. alp. puk	Mostar
bat. »Fenestrele« [»Fenestrelle«]	Nevesinje
<i>jedna četa</i>	<i>Plužine</i>
bat. »Ezile« [Esille] ⁹	Mostar
bat. »Pinerolo«	Jablanica
<i>jedna četa</i>	<i>Mostar</i>
4. alp. puk	<i>Dubrovnik</i>
bat. »Ivres«	<i>Dubrovnik</i>
bat. »Aosta«	<i>Dubrovnik</i>
bat. »Intra«	<i>Rijeka</i>
1. alp. art. puk	Mostar
divizion »Suza« [Susa]	Mostar
<i>jedna baterija</i>	<i>Nevesinje</i>
divizion »Aosta«	<i>Klana</i>

TRUPE »ZARA«

KOMANDA KOPNENOG FRONTA	Zadar
Bataljon »Dijaz« — K-da	Zadar (Sv. Anton)
1. četa	Curković
2. četa	Musup Stanovi
4. četa	Sv. Anton
5. četa	Zadar
Bataljon »Kadorna« [Cadorna] — K-da	Drniš
6. četa	Drniš
7. četa	Drniš
9. četa	<i>Vrlika</i>
3. četa	<i>Vrlika</i>
Bataljon »Rizmondo« [Rismondo] K-da	Benkovac
8. četa	Benkovac
14. četa	Biograd n/m
15. četa	Benkovac
16. četa	Biograd n/m

⁹ U pojedinim publikacijama ovaj bataljon se često sreće i kao »Exilles«

Mehanizovana četa — K-da i dva voda jedan vod lakih tenkova	<i>Bileća</i> Kalinovik
402. bersaljerski bataljon »Zara«	Sanski Most
1. četa	Sanski Most
2. četa	Sanski Most
3. četa	Sanski Most
4. četa ^	Sanski Most
ARTILJERAJA — K-da	Zadar
div. »Kjarle« [»Chiarie«] 75/27/906	Šibenik
div. »Ederle« 100/17/14	Zadar
div. »Fadini« • — mešovita	Split
— dve baterije 105/28	Split
— jedna baterija 149/35	Zadar
CIH div. 75/27/906 — K-da i dve baterije	Zadar
jedna baterija	<i>Fossa dei Cani</i>
tri baterije 65/17	Varcar-Vakuf <i>hrKqA</i>
j 258.	Gacko
i 1.	Šibenik
(2.	(obalska odbrana)
185. baterija 20 mm	Split
504. posadna mitr. četa (1)	Ervenik
547. posadna mitr. četa	Zadar
548. posadna mitr. četa (1)	Zegar
549. posadna mitr. četa (1)	Obrovac
1. mitr. četa	Zadar
2. mitr. četa	Zadar
XXX mešoviti inž. bataljon	Zadar
Hemijski vod	Zadar
XV bat. cr. koš. i XI bat. Kr. finan. straže	Zadar ¹⁰

(1) formacijski bataljon

¹⁰ Poslednji red je u dokumentu precrtan običnom olovkom.

BR. 23

**IZVEŠTAJ PEFKTURE KOTOR OD 10. FEBRUARA 1942.
GUVERNERU DALMACIJE O GUBICIMA ITALIJANSKIH
JEDINICA PRILIKOM NAPADA PARTIZANA NA VOZ KOD
Ž. ST. GLAVSKE¹**

Poverljivo

Prepis

001464

13. februar 1942—XX

KR. PEFKTURA KOTOR

Br. Kab. 62/38 pov.

Kotor, 10. februar 1942—XX

Predmet: Izveštaj.

EKSELENCIJI, VITEZU DUZEPU BASTIJANINI, GUVERNERU
DALMACIJE

Za dar,

U nastavku mog šifrovanog telegrama pov. br. 62/31 od 10. o.m.,² izveštavam Vašu ekselenciju o sledećim podacima koje sam naknadno primio u vezi s vozom koji su ustanici bacili u vazduh.⁸

Pratnja voza, koja se sastojala od dva oficira i 50 vojnika s četiri puškomitraljeza iz 94. pešadijskog puka,⁴ pretrpela je sledeće gubitke: poginulo 8, ranjeno 3, od čega 1 teže, ostali nestali. Jedan vojnik je uspeo da nepovređen stigne do naših linija.

Divizija »Kačatori« preduzela je pročešljanje zone.

Prefekt

GUVERNATORAT DALMACIJE
OPŠTA UPRAVA POLICIJE

Primljeno: 12. februara 1942—XX

GUVERNATORAT DALMACIJE
i 12. februar 1942—XX
: Br. 5514

¹ Prepis dokumenta (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 6'8, k. 558.

² Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

³ Reč je o napadu kod ž. st. Glavske (na pruži. Uskoplje—Zelenika) koji su, 9. februara, izvršili delovi Šumsikog bataljona Sektora Trebinje—Dubrovnik Operativnog štaba NOP odreda za Hercegovinu i Orjenskog bataljona Nikšićkog NOP odreda (vidi deik. br. 36; tom III knj. 2, dok. br. 87; tom IV, knj. 3, dok. br. 150 i 151).

⁴ Iz sastava divizije »Mesina«.

BR. 23

DEPEŠA KVESTURE KOTOR OD 14. FEBRUARA 1942. GUVERNATORATU DALMACIJE O NAPADU PARTIZANA NA POSADU U GORNJEM ORAHOVCU I O PREDUZETIM PROTIVMERAMA¹

GUVERNATORAT DALMACIJE
19. februara 1942—XX
Početni akt

TELEGRAM VAZDUŽNIM PUTEM

Kotor, 14. februar 1942—XX

GUVERNATORATU DALMACIJE —[^]OPŠTOJ UPRAVI
POLICIJE

Zadar

Br. 03810 Kab.

Noćas je oko 100 ustanika napalo uporište Gornji Orahovac, u opštini Kotor.² Posada jačine 60 ljudi sa 4 puškomitrajice pružala je otpor, ali je jutros od uporišta Kotor tražila pojačanje u ljudstvu i municiji. Čim sam za ovo saznao, telefonski sam izvestio komandu divizije³ i komandu vojnog sektora mornarice u Tivtu, kojima nije bila poznata situacija.

Od komande divizije sam tražio da uputi pojačanje u ljudstvu i municiji, pošto me je uporište Kotor izvestilo da može izdvojiti iz grada samo manje odeljenje ljudi, jer posada mora da ostane radi odbrane samog grada.

Komandu vojnog sektora mornarice u Tivtu izvestio sam da u vode Orahovca uputi jedno naoružano plovno sredstvo mornarice, koje treba da hitno dođe u Kotor radi ukrcavanja pojačanja u ljudstvu koje će se, prema naknadnim podacima uporišta Kotor, sastojati od jedne čete pod komandom majora fašiste Rokija [Rocci].

¹ Original prijemne depeše (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 16/6, k. 558.

² Uporište su napali Cucko-čeklički NOP bataljon i 20 boraca iz Orjenskog NOP bataljona. Posada je istog dana savladana (dok. br. 23; tom III, knj. 2, dok. br. 85 i 86).

³ Odnosi se na diviziju »Mesina«.

Ista komanda uporišta ovog trenutka izveštava da se napad nastavlja i da se plaši da je naša posada okružena.

Iz uporišta Morinj izveštavaju da svi sposobni muškarci iz Gornjeg Morinja (oko stotinu) više ne silaze u donji deo sela, jer su ili silom zadržani od ustanika ili su dobrovoljno stupili u ustaničke redove.

Naše patrole na položaju u zoni Kamenari nisu, noću 11/12. o.m., primetile ništa nenormalno.

Na grupu gerilaca (italijanskih) prilikom dejstva u zoni Grkovac otvorena je puščana vatra iz kuća severno od Sv. Petke kod Ledenica. Nije bilo gubitaka. U Crkvicama je ponovo počeo da pada sneg. Minimalna temperatura iznosi minus 3 stepena.

Kvestor Loti

M. P.

BR. 23

**DOPIS KOMANDANTA 2. ARMIJE OD 15. FEBRUARA 1942.
KOMANDANTIMA 5, 6. i 18. ARMIJSKOG KORPUSA O
DIREKTIVI GENERALŠTABA KOPNE NE VOJSKE U PO-
GLEDU ODNOSA S VLASTIMA NDH I ČETNICIMA¹**

PREDATI NA RUKE!

OP. 7/F²

VP 10, 15. februara 1942—XX

Po naređenju ekscelencije načel-
nika štaba, jedan primerak do-
stavljen Obaveštajnom
odeljenju.³
25/2/42.

KOMANDA 2. ARMIJE — OPERATIVNO ODELJENJE

Br. 2343 protok. Poverljivo.

Predmet: Linija kojom se treba rukovoditi.

EKSELENCIJI KOMANDANTU V ARMIJSKOG KORPUSA
VP 41

EKSELENCIJI KOMANDANTU VI ARMIJSKOG KORPUSA
VP 39

EKSELENCIJI KOMANDANTU XVIII ARMIJSKOG
KORPUSA
VP 118

Zatraživši direktive od Generalštaba kopnene vojske u vezi s linijom kojom se treba rukovoditi (povodom pregovora koje je vodio VI armijski korpus),⁴ primio sam sledeća uputstva:

»1. — Odnosi sa Hrvatima⁵

Moraju biti prožeti najvećom iskrenošću, imajući u vidu da je Hrvatska prijateljska i saveznička država. U isto vreme za-

¹ Snimak kopije (pisan na mašini) u AVII-NAV-T-821, r. 53/1158-9.

², ³ i ⁷ Dopisano rukom.

⁴ Vidi dok. br. 10.

⁵ Odnosi se na vojno-političke vlasti NDH.

uzeti *odlučan* stav: nikakva neizvesnost, nikakva bolećivost i, po potrebi, čvrsta ruka.

2. — *Odnosi sa četnicima*

Kao što je već istaknuto i od te komande, situacija kod četnika je fluidna, njihova orijentacija je neizvesna i odanost pojedinih poverljivih ljudi nije dovoljno jasna.

Sve ovo, u vezi sa opštim stavovima naše politike prema Hrvatima, nalaže da *se izbegne bilo kakvo pregovaranje s četnicima*.⁶

Eventualni kontakti s četničkim elementima, i to lokalnog značaja, koje bi zahtevala odgovarajuća situacija, ne smeju da nam nametnu bilo kakve obaveze, naročito na političkom području: jedino što četnicima treba staviti do znanja to je da će posle rata biti u odgovarajućoj meri razmatrano njihovo držanje prema nama.

3. — *Komunisti* — Borba do istrebljenja.

Skrećem pažnju na izneto u tač. 2, i to ekselenciji komandantu VI armijskog korpusa radi njegovog sadašnjeg ravnanja, a ekselencijama komandantima V i XVIII armijskog korpusa radi njihovog eventualnog ravnanja.

KOMANDANT:
general armijskog korpusa
Mario Roata

Primerak za akta⁷
16. februar 1942.

⁶ O odnosima s četnicima vidi i dok. br. 25.

**IZVEŠTAJ PREFEKTURE KOTOR OD 15. FEBRUARA 1942.
GUVERNERU DALMACIJE O VOJNO-POLITIČKOJ SITU-
ACIJI NA PODRUČJU BOKE¹**

Prepis

Poverljivo

001718

21. februara 1942—XX

GUVERNATORAT DALMACIJE

Primljeno: 20. februara 1942—XX

KR. PREFEKTURA KOTOR

Br. Kab. 33/3 pov.

Kotor, 15. februar 1942—XX

Predmet: Situacija u provinciji usled dejstva ustanika. —

EKSELENCIJI, VITEZU ĐUZEPU BASTIJANINIJU,
GUVERNERU DALMACIJE

Zadar

Teritorija ove provincije sad je ili okupirana ili uznemiravana od ustanika.² Slobodno je samo obalsko područje koje sačinjava jedan uski pojas, ali ni na obalskom području komunikacijski pravci nisu sigurni.

Stanovništvo nema više nikakvog poverenja u nas. Naš ugled je pretrpeo osetne udarce. Prilaženje sposobnih muškaraca ustanicima sve je češće i brojnije. Drskost ustanika je u porastu. Izgleda da su naše jedinice sasvim izgubile ofanzivnu moć, dok je otporna snaga naših trupa u odnosu na ustaničke napade u opadanju.

Policijskim vlastima je umnogome ograničena mogućnost preduzimanja onih preventivnih mera koje su pre povrede granica davale veoma dobre rezultate; ovo iz razloga što više nisu u stanju da razlikuju koje su osobe nama naklonjene a koje neprijateljske.

¹ Prepis dokumenta (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 33/6, k. 559.

² Veći deo teritorije Boke bio je tada oslobođen ili kontrolisan od jedinica Orjenskog bataljona Nikšićkog NOP odreda (tom III, knj. 2, dok. br. 5, 6 i 101).

Ovo su ustanici hteli, pa su i postigli, jer im je poznato da od opšteg ustanka mogu sve dobiti.

Što se tiče mera pritiska, treba istaći da su i one skrenule zbog situacije, jer, načelno, postižu suprotan efekat, pošto navode stanovništvo na mišljenje da je bolje pridružiti se ustanicima nego dozvoljavati nama da ga hapsimo.

Stanovnici koji su još ostali u selima pod našom kontrolom stalno se za zaštitu obraćaju prefekturi, koja je, po njihovim rečima, jedini državni organ koji pruža izvesnu garantiju.

Međutim, prefektura ne raspolaže, kao ranije, potrebnim sredstvima za puno razvijanje svoje delatnosti, a to ide na štetu njenog ugleda kao reprezentativnog organa vlade.

U ovakvoj situaciji razmatram celishodnost da, u vezi s pravima koja mi je odobrila Vaša ekselencija radi primene naredbe Dučea, vojnim vlastima poverim odgovornost za javni redak u onim opštinama u kojima se pritisak i inicijativa ustanika najviše osećaju.³

Ovde vojna akcija premašuje i ponekad apsorbuje policijske akcije i, sledstveno tome, postoje razlozi zbog kojih izgleda celishodno da se primeni pomenuta naredba.

Područje koje bi, stoga, trebalo uzeti u obzir moglo bi da bude ono između Grude i Orahovca.⁴

U svakom slučaju, ako Vaša ekselencija nema ništa protiv i ako se ovo što je izloženo u nastavku ne protivi orijentacijama opšteg karaktera, čije je razmatranje dostupno samo Vašoj ekselenciji, smatram celishodnim da odložim primenu pomenute naredbe, pošto imam u vidu današnju izjavu zamenika komandanta divizije »Mesina«, pukovnika Bertelija [Bertelli], u vezi s hitnim upućivanjem, od strane komande trupa Crne Gore, jednog bataljona za odbranu Kotora i ponovnog zauzimanja visova iznad Orahovca (Gornji Orahovac),⁵ kao i uveravanja komandanta VI armijskog korpusa u vezi s neposrednim upućivanjem u Kotor druga dva bataljona kao pojačanja s potrebnim sredstvima za konsolidovanje situacije.

Pažljivo ću pratiti sve okolnosti i uveravam Vas, ekselencijo, da ću preduzeti sve mere koje mi situacija bude nametnula.

Prefekt
Skaselati [Scassellati], s. r.

³ Reč je o Musolinijevoj naredbi od 19. januara 1942. kojom je overlazio vojne vlasti da, na zahtev civilnih vlasti ili samoinicijativno, mogu intervenisati radi uspostavljanja »javne bezbednosti i javnog reda« u Zadarskoj, Splitskoj, Kotorskoj i Ljubljanskoj provinciji i na teritorijama pripojenim Riječkoj provinciji (tom VI, knj. 2, dok. br. 134).

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 20 i 23.

BR. 36

**IZVEŠTAJ KVESTURE KOTOR OD 15. FEBRUARA 1942.
GUVERNATORATU DALMACIJE O AKCIJAMA PARTIZANA
NA PODRUČJU BOKE»**

001669

20. februar 1942—XX²

TELEGRAM VAZDUŠNIM PUTEM

g u v e r n a t o r a t d a l m a c i j e Kotor, 15. februar 1942—XX
19. februar 1942—XX
Početni akt

**GUVERNATORATU DALMACIJE — OPŠTOJ UPRAVI
POLICIJE**

Zadar

Br. 03810 Kab. — Juče u 8,30 časova na jednu patrolu crnih košulja na položaju na k. 352, kod Kumbora, oko 10 ustanika otvorilo je pušчанu vatru s položaja na suprotnim visovima. Neposrednim protivdejstvom patrole i intervencijom jedne baterije 75/13 ustanici su naterani u bekstvo.³

Jedan ustanik s područja sukoba zarobljen je od nekoliko artiljeraca u blizini odbrambene linije kod Zelenike.

Noćas oko 3 časa ustanički delovi su pokušali da izvrše napad na odbrambeni pojas uporišta Herceg-Novi. Pokušaj je odmah osujećen našim vatrenim protivdejstvom.⁴

Iz pouzdanog izvora se saznaje da ustanici, pored sela Kožen Do, Jablan Do, Dugi Do, Vrbanje, Rupe i Ulice, drže i visove Dunave i vrše prepade na vodovodu.

Iz istog izvora se saznaje da se podatak o broju ustanika koji su sada dislocirani na području Mrcine smanjuje na 1.500 ljudi.

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 15/6, k. 558.

² Dopisano mastilom.

³ Napad su izvršili boroi Orjenskog NOP bataljona (tom III, knj. 2, dok. br. 101).

⁴ i ⁷ Istovremeno s napadom Cucko-čekličkog NOP bataljona na Gornji Orahovac izvršen je prepad na italijansku posadu u Donjem Orahovcu i na posadu reflektora kod tvrđave »Španjola« (tom III, knj. 2, dok. br. 85, 86, 89 i 101; dok. br. 20 ove knjige.

Jedna druga poverljiva osoba je izvestila da ustanici veoma često upućuju mazge u Cavtat radi nabavke soli.

Naknadnim proučavanjem dokumenata nađenih u džaku koji su ustanici ostavili prilikom bekstva, o čemu sam izvestio dopisom od 12. o.m.,⁵ proizilazi da je blagajnik — ekonom čete »Sutorina« partizanske vojske izvestan Mračević Jovo.

Odlazak ljudi iz njihovih domova poslednjih dana se povećava.

Potvrđene su glasine o drugim predstojećim napadima protiv naših uporišta, prvenstveno protiv Sutorine.

Na dan 12. o.m., oko 22 časa, ustanički delovi su s nadvišavajućih položaja bacili nekoliko ručnih bombi na stražu kod mosta na putu Vrtoglav kod Risna, a zatim odmah nestali.⁶

Jutros u 5 časova ustaničke formacije su napale naše uporište Orahovac (Kotor). Posle oštre borbe neprijatelj je zauzeo isturene položaje, uspevši da savlada braniocce. Posada se sastojala od oko 60 ljudi, od čega je samo sedam uspelo da dostigne naše linije.⁷

Jedinice divizije »Mesina« stavljene su u stanje pripravnosti.

Jutros oko 2,15 časova neutvrđen broj ustanika napao je k. 90 i k. 577 iznad Risna, u pravcu Crkvice i Grkovca. Posle vatre, koja je s prekidima trajala do 6 časova, ustanici su proterani.

Kvestor Loti

M. P.

⁵ Džak je pronađen u zoni Prijevor—Lučići (AVII reg. br 25/5 k. 585).

⁶ Napad su izvršili delovi Orjenskog bataljona Nikšićkog NOP odreda (tom III, knj. 2, dok. br. 101).

BR. 36

IZVEŠTAJ GUVERNATORATA DALMACIJE OD 16. FEBRU-
ARA 1942. MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA O
PARTIZANSKOM NAPADU NA FABRIKU KONZERVE I
BIJELOJ (U BOKI KOTORSKOJ)¹ •

Br. 001229/Kab. jav. bezb.

16. februar 1942—XX

Predmet: Kotor — aktivnost ustanika.

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA — OPŠTOJ
UPRAVI JAVNE BEZBEDNOSTI — ODSEK OPŠTIH I
POVERLJIVIH POSLOVA

Rim

Kvestor iz Kotora izveštava da je 2. o.m. naveče jedna grupa od 80 ustanika, naoružanih puškama i ručnim bombama, s kapama na kojima se nalazila sovjetska crvena zvezda, u patikama od kadife na nogama i cokolama preko ramena, presekla makazama bodljikavu žicu oko zgrade fabrike sardine u Bijeloj [Bianca] koja sada ne radi, i naredila čuvaru, izvesnom Safranovu, ruskom belogardejcu koji ovde živi sa ženom i tri sina, da im preda ključeve. Kad im je on rekao da nema ključeva, ustanici su silom otvorili vrata i iz fabrike odneli sve zalihe, koje su se sastojale od 300 kg maslinovog ulja i još neutvrđenog broja kutija sardina, kao i sve prenosne kaiševe s mašina i nekoliko nepromočivih odela.²

U fabrici se takođe nalazilo benzina, koji napadači nisu mogli poneti, ali su nameravali da ga odnesu sledeće noći; zatim su se neometano udaljili pošto su se čak i pogostili.

Na odstojanju od svega 500 m od fabrike nalazi se jedna baterija Kr. mornarice, ali je admiral izjavio da njegovo ljudstvo koje je tamo raspoređeno nije ništa primetilo, a da je za podatke o događajima saznao tek nekoliko časova kasnije.

¹ Kopija originala (pisanog na mašini) a AVII, reg. br. 18/5, k. 558.

² Napad su izvršili 35 boraca Orjenskog NOP bataljona (tom III, knj. 2, dok. br. 87, knj. 4, dok. br. 40).

Izgleda da su čuvaru upućene pretnje i da se zbog straha od odmazde zaključao u kući i ostao cele noći. Činjenica je da ni njemu ni njegovim članovima porodice nije pričinjena nikakva šteta.

Sudeći prema govoru, izgleda da su napadači poreklom iz Hercegovine. Stanovništvo ovog područja je uplašeno zbog ponovljenih akcija ustanika, čija inicijativa ne nailazi na kakvu prepreku od strane naših trupa, čak ni kad su akcije preduzete u neposrednoj blizini naših jedinica.

Za guvernera
[nepoznat paraf]